

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

UKRAINAN JA VENÄJÄN SUHTEIDEN KEHITTYMINEN

Tutkielma

Kadettialikersantti
Sami Suhonen

Kadettikurssi 90
Maavoimalinja

Maaliskuu 07

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi 90. Kadettikurssi	Linja Maavoimalinja
Tekijä Kadettialikersantti Sami Suhonen	
Tutkielman nimi Ukrainan ja Venäjän suhteiden kehittyminen	
Oppiaine johon työ liittyy Strategia	Säilytyspaikka Kurssikirjasto (MpKK:n kirjasto)
Aika Maaliskuu 2007	Tekstisivuja 84 Liitesivuja 6
Tiivistelmä <p>Tutkimus on teoreettinen asiakirjatutkimus ja se on tyypiltään kvalitatiivinen. Tutkimuksessa käytetään sisällön analyysin menetelmänä teoriaohjaavaa analyysia. Tutkimuksen teoriana on käytetty realismia, voimatasapainoa ja keskinäisriippuvuutta. Työssä on tutkittu Ukrainan ja Venäjän suhteiden kehittymistä vuodesta 1991 vuoden 2007 tammikuuhun saakka.</p> <p>Tutkimuksessa selvitetään mitä muutoksia ja miksi maiden välisissä suhteissa on tapahtunut. Lopuksi on arvioitu myös miten maiden suhteet kehittynevät jatkossa ja onko Ukrainan ja Venäjän suhteilla vaikutuksia Suomen turvallisuuspolitiikalle.</p> <p>Ukraina on lyhyen historiansa aikana suuntautunut milloin itään milloin länteen. Maa on jakautunut poliittisesti ja väestöllisesti vahvasti länsi- tai venäläismielisiin. Ukrainan ulkopoliittikkaa on viime aikoina kuvastanut jatkuva muutos. Venäjän lisäksi Ukrainan ratkaisuihin on vaikuttanut niin Euroopan unioni, Nato, Yhdysvallat ja IVY. Näiden toimijoiden lisäksi Ukrainan ja Venäjän suhteiden muutosta arvioidaan poliittisten, maantieteellisten, taloudellisten ja sotilaallisten tekijöiden näkökulmasta. Tutkimusaineistona on käytetty eri tutkimuslaitosten julkaisuja ja raportteja, valtionjohdon puheita, Ukrainaa ja Venäjää koskevaa tutkimuskirjallisuutta sekä lehdistöä.</p> <p>Tutkimuksessa ilmeni, että Ukrainan ja Venäjän suhteet ovat muuttuneet useasti. Heti itsenäistyttyään Ukraina haki turvaa lännestä, Mustanmeren laivastokysymyksen ratkettua maiden suhteet alkoivat normalisoitua. Tultaessa 2000-luvulle Ukraina alkoi lähentyä Venäjää. Vuoden 2004 presidentinvaalit Ukrainassa muuttivat lännen suhtautumista ja Ukraina alkoi länsimielisen presidentin johdolla kääntyä länteen. Vuoden 2006 parlamenttivaalien jälkeen venäläismielinen hallitus on jälleen suuntaamassa Ukrainaa kohti läheisempää yhteistyötä Venäjän kanssa. Ukraina on ilmoittanut halunsa EU:n ja Naton jäseneksi, mutta tällä hetkellä nämä tavoitteet eivät ole realistisesti saavutettavissa.</p>	
Avainsanat: Ukraina, Venäjä, maiden väliset suhteet	

UKRAINAN JA VENÄJÄN SUHTEIDEN KEHITTYMINEN

1 JOHDANTO	1
1.1 Lähtökohta ja tutkimustehtävä	1
1.2 Tutkimuksen tausta	1
1.3 Tutkimuksen rajaukset, teoriaperusta, päämäärä ja tutkimusmenetelmät	3
1.4 Tutkimuksen rakenne ja tutkimusasetelma	5
1.5 Tutkimusongelmat	7
1.6 Keskeinen lähdemateriaali tiivistettynä sekä aikaisemmat tutkimukset	7
2 UKRAINAN HISTORIA	8
2.1 Ukraina Neuvostoliiton osana	8
2.2 Ukrainan aika Perestroikasta itsenäisyyteen	13
2.3 Yhteenveto itsenäistymisestä ja sen jälkeisistä ensimmäisistä ongelmista	15
3 UKRAINAN STRATEGINEN ASEMA	17
3.1 Geopoliittinen asema	17
3.2 Poliittinen asema	18
3.2.1 Vuoden 2006 parlamenttivaalit	19
3.2.2 Ukrainan politiikan nykytila	20
3.4 Sotilaallinen asema	26
3.5 Johtopäätökset	32
4 UKRAINAN JA VENÄJÄN SUHTEIDEN KEHITYS	34
4.1 Kehitykseen vaikuttaneet poliittiset tekijät	34
4.2 Ukrainan ja Venäjän suhteisiin vaikuttaneet sotilaalliset tekijät	51
4.3 Ukrainan ja Venäjän suhteisiin vaikuttaneet taloudelliset tekijät	56
4.3.1 Ukrainan ja Venäjän maakaasukysymys	60
4.4 Ukrainan ja Venäjän suhteisiin vaikuttavat maantieteelliset tekijät	63
4.4.1 Kielen ja kulttuurin vaikutukset Ukrainan ja Venäjän suhteisiin	64
4.5 Yhteenveto ja johtopäätökset	67
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	77
6 PÄÄTÄNTÄ	83
7 LÄHTEET	85
8 LIITTEET	91

UKRAINAN JA VENÄJÄN SUHTEIDEN KEHITTYMINEN

1 JOHDANTO

1.1 Lähtökohta ja tutkimustehtävä

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää miten ja miksi Ukrainan ja Venäjän kansainväliset suhteet ovat muuttuneet Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Olennainen osa tutkimuksessa ovat tapahtumat, jotka ovat aiheuttaneet muutoksen maiden välisissä suhteissa. Analysointiin pyrin lukujen lopussa sekä kokonaisuudessaan viimeisessä luvussa.

Tutkimuksen aihe on monipuolinen ja mielenkiintoinen. Ukraina on ollut Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen taloudellisesti epävarmassa tilassa ja maan politiikassa tapahtuu lähes päivittäin uusia suunnanmuutoksia. Neuvostoliiton aikaiset tapahtumat vaikuttavat vieläkin maiden suhteissa huomattavan paljon, vaikka lukuisiin ongelmiin, kuten Ukrainan maaperälle sijoitettuihin ydinaseisiin ja Sevastopolin laivastotukikohtaa koskeviin kysymyksiin on saatu ratkaisu. Ukraina on yksi Euroopan suurimmista valtioista ja nykyinen valtionjohto on ilmoittanut maan haluavan yhteistyöhön Naton ja Euroopan Unionin kanssa ja tulevaisuudessa mahdollisesti myös jäseneksi. Venäjän kannalta Ukraina kuuluu sen omaan luonnolliseen etupiiriin eikä Moskovassa ole katsottu hyvällä Ukrainan lausuntoja lisäyhteistyöstä länsimaiden suuntaan. Oman lisänsä Ukrainan tilanteeseen tuo sen omat politiikat, joista toinen puoli on vahvasti venäläismielinen ja toinen länsimaihin suuntautunut.

1.2 Tutkimuksen tausta

Ukraina on lyhyen historiansa aikana suuntautunut milloin itään milloin länteen. Maa on jakautunut vahvasti länsimielisiin ja venäläismielisiin. Ukrainan ulkopoliitiikkaa onkin kuvastanut viime vuosina jatkuva muutos, sillä kahden lähes yhtä vahvan mutta päämääriltään täysin päinvastaisten poliittisten voimien on ollut vaikea saada lopullisia päätöksiä tehtyä.

Sanansa maan ulkopoliittisiin ratkaisuihin on ollut sanottavana niin Venäjällä, Euroopan unionilla kuin Natolla ja Yhdysvalloillakin. Luonnollisesti Venäjän vaikutus Ukrainan sisä- ja ulkopoliitikkaankin on ollut merkittävin.

Osa venäläisistä tutkijoista pitää itsenäistä Ukrainaa Venäjälle jopa uhkana. Heidän mielestään Ukraina on pidettävä tiukasti Venäjän hallinnassa ja sille voidaan sallia vain rajoitettu sivistyksellinen ja taloudellinen autonomia. Itsenäisen Ukrainan vastustajat kuvailevat Venäjän ja Ukrainan valtapoliittisia suhteita seuraavilla kysymyksillä:

1. Kenelle kuuluu Krimin niemimaa?
2. Kuka dominoi Mustanmeren aluetta?
3. Millaiseksi muodostuu Dnjestrin alueen asema?
4. Miksi kehittyy Sevastopolin asema, ja mikä on Venäjän Mustanmeren laivaston merkitys?
5. Millaiseksi muodostuu Venäjän ja Ukrainan suhde Naton laajentuessa?

Ukrainan ja Venäjän suhteisiin liittyy myös taloudellisia ja liikenteellisiä seikkoja. Venäjälle on tärkeää hyödyntää reittejä Mustan- ja Välimeren kautta maailmalle. Ukrainan ja Venäjän suhteiden katsotaankin liittyvän läheisesti kehitykseen Kaukasiassa ja Lähi- idässä sekä koko muun maailman tulevaisuuteen. Venäjän ja Valko-Venäjän lähentyminen on vaikuttanut myös Ukrainaan. On jopa pohdittu slaavilaisen kolmiliiton, johon kuuluisivat Venäjä, Ukraina ja Valko-Venäjä mahdollisuutta. Ukrainan kiovalainen eliitti tosin haluaa tiivistä yhteyttä länteen. Siihen päästäkseen se ruokkii ukrainalaista nationalismia ja Venäjän vastaisuutta. Reilun kymmenen itsenäisyysvuotensa aikana Ukraina on vakiinnuttanut asemansa maailmalla, mutta ei ole saanut lännestä toivomaansa sotilaallista ja taloudellista tukea.¹

Ukrainan tutkimiselle löytyy monia perusteita. Yksi liittyy sen sisäiseen vakauteen, sillä maa on täynnä erilaisia jännitteitä ja kontrasteja. Vaikka sillä ei olekaan akuuttia riskiä jakaantua, sen suuri venäläinen vähemmistö Itä- ja Etelä- Ukrainassa ajattelevat täysin päinvastoin kuin länsiukrainalaiset maan itsenäisyydestä ja ulko- sekä turvallisuuspolitiikasta. Pääkaupunki Kiovan alue on vielä erityistapaus. Melkein 70% maan reilusta 11 miljoonasta venäläisestä asuu Itä-Ukrainan viidessä suuressa kaupungissa (Donetsk, Luhansk, Kharkov, Dnipropetrovsk, Zaporizhzhia) sekä Krimin niemimaalla, jossa venäläiset muodostavat ainoana enemmistön. Itäinen Ukraina haluaakin pitää yllä läheisiä suhteita Venäjään ja Itsenäisten valtioiden yhteisöön (IVY). Läntinen Ukraina sen sijaan on vahvasti suuntautunut

¹ Alpo Juntunen: Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot, Jyväskylä 2003, s.144-146

länteen ja suhtautuu epäilevästi Venäjään, sekä haluaa kehittää maataan länsimaisten esimerkkien mukaisesti.²

Toinen merkittävä syy tutkia Ukrainaa on sen merkitys Euroopan turvallisuudelle. Ukrainalla on problemaattiset suhteet Venäjään, Natoon ja Euroopan unioniin. Ukraina on Venäjän jälkeen pinta-alaltaan Euroopan toiseksi suurin valtio ja se sijaitsee entisen Neuvostoliiton ja länsimaiden vaikutuspiirien välissä. Keski-Euroopan valtioille Ukraina muodostaa strategisesti tärkeän alueen. Venäjältä tulevat öljy- ja maakaasuputket kulkevat maan läpi Keski-Eurooppaan. Tästä Ukrainan strategisesta merkittävydestä saatiin todistus vuodenvaihteessa 2005-2006, kun Venäjä ja Ukraina riitelivät maakaasun hinnasta. Kiista ei vaikuttanut pelkästään kiisteleviin maihin vaan kaikkiin niihin Keski-Euroopan valtioihin, joiden kaasu kulkee Ukrainan kautta. Kiistassa saatiin aikaa ratkaisu mutta se oli myös osoitus siitä, että Venäjällä on muitakin aseita taistella etupiiristään, kuin mihin kylmän sodan aikana totuttiin.

1.3 Tutkimuksen rajaukset, teoriaperusta, päämäärä ja tutkimusmenetelmät

Kansainvälisen politiikan tieteelliselle tarkastelulle on ominaista pyrkimys ilmiöiden kuvaamiseen (mitä, miten), selittämiseen (miksi) sekä myös ennustamiseen³. Edellä mainittu toimii perusajatuksena tässä tutkimuksessa. Tutkimus on teoreettinen asiakirjatutkimus, joka perustuu realismiin näkökulmaan kansainvälisestä politiikasta. Tutkimus on tyypiltään kvalitatiivinen tutkimus ja tutkimusmenetelmänä on sisällön analyysi. Tutkimus pyrkii selvittämään Ukrainan ja Venäjän suhteita. Kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoitus on selvittää tutkittavan kohteen ominaisuudet kokonaisvaltaisesti⁴. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää millaiset Ukrainan ja Venäjän tämänhetkiset kansainväliset suhteet ovat, mitkä tapahtumat ovat johtaneet tämänhetkiseen tilanteeseen ja miten suhteet ovat muuttuneet Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen. Tutkimuksessa käytetään sisällön analyysin menetelmänä teoriaohjaavaa analyysiä. Teorioiden pohjalta analysoidaan lähteistä saatavaa tietoa tutkimuksen päämäärien saavuttamiseksi. Tutkimuksen näkökulma on realistinen ja painottuu valtiokeskeiseen lähestymiseen sekä tulkintaan maiden välisistä suhteista. Tutkimusmateriaali on julkaistua kirjallisuutta, tietokantoja, tutkimuslaitosten raportteja sekä tutkimuksia,

²Jakob Hedenskog: The Ukrainian Dilemma, Stockholm, 2004, s. 7

³ Lintonen, R. 1996. Johdatus kansainvälisen politiikan tutkimukseen. Helsinki. s. 5

⁴ Hirsjärvi, S, Remes, P, & Sajavaara, P. 2002. Tutki ja kirjoita. Vantaa. s.152

internetistä löytyviä tiedotteita sekä poliittisia agendoja sekä lehdistöä. Tutkimuksen teoriapohja maiden välisiin suhteisiin on koottu kansainvälisen politiikan teorioita selittävistä teoksista. Maiden ominaisuuksia on pyritty analysoimaan suhteessa maiden politiikkaan. Tutkimuksen teoriapohja perustuu kansainvälisen politiikan teorioihin. Tärkeimpinä tutkimukseen liittyvinä maiden välisiin suhteisiin vaikuttavina teorioina ovat geopolitiikka ja realismi. Realismi ja geopolitiikka luovat perustan, jolla maiden välisten suhteiden merkityssuhteita pystytään arvioimaan. Valtioiden toiminta pyrkii pohjimmiltaan takaamaan oman edun ja omalle kansalleen hyvät elinolot. Lähteistä on poimittu tutkimuksen päämäärän saavuttamiseen vaadittava aineisto. Lähteistä saatava muu tieto on rajattu pois.

Teorialähtöinen analyysi perustuu teorian pohjalta tehtyyn aineiston analysointiin. Tutkimuksessa on kuvattu maiden välisten suhteiden teorioita ja niiden perusteella analysoitu lähteistä saatua tietoa.⁵

Tässä tutkimuksessa on käytetty teoriana realismin näkökulmaa valtioiden toiminnasta kansainvälisessä toimintaympäristössä. Realistisessa koulukunnassa kansainväliset suhteet ovat valtioiden välisiä valtataisteluja, joissa jokainen valtio pyrkii maksimoimaan suhteellisen valtansa ja omien kansallisten intressiensä toteutumisen. Valtiot nähdään periaatteessa suvereenina toimijoina, mutta voimavarojen epätasainen jakautuminen kansainvälisessä järjestelmässä vaikuttaa samalla keskeisesti valtioiden toimintamahdollisuuksiin: resursseiltaan vahvat valtiot kykenevät heikkoja valtioita tehokkaammin valvomaan kansallisia etujaan ja siten dominoimaan kansainvälistä järjestelmää. Realismin valtiokäsityksenä valtiot nähdään yleisesti tärkeimpänä toimintakategoriana kansainvälisessä järjestelmässä⁶. Realismin mukaan kansallisvaltioiden ollessa tärkeimpiä toimijoita kansainvälisessä toimintaympäristössä, muille toimijoille, kuten Yhdistyneille Kansakunnille (YK), jää sellainen rooli kuin vahvimmat jäsenmaat sen haluavat olevan.⁷

Nykyään kansainvälisessä järjestelmässä on kuitenkin monia ei-valtiollisia tekijöitä ja muita toimijoita, kuten kansainväliset järjestöt ja monikansalliset liikeyritykset, joiden merkitys valtioiden rinnalla on kasvanut. Valtioiden itsenäisen päätäntävällän kutistumista konkreettisissa päätöksentekotilanteissa kuvataan sanalla interdependenssi (keskinäisriippuvuus). Modernit valtiot ovat kietoutuneet monenlaisiin suhdeverkostoihin ja

⁵ Tuomi, J. & Sarajärvi, A. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä, 2003, s. 94-102.

⁶ Martti Noponen, Poliitiikka tutkimuksen kohteena, Porvoo-Helsinki-Juva, 1992, s.302.

⁷ Russett, B. Starr, H. Kinsella, D. World Politics. The Menu for Choice. 2004, s.26-27.

siten ne ovat herkkiä oman päätäntävaltansa ulkopuolisille vaikutuksille ja joutuvat ottamaan huomioon kansainvälisen ympäristön asettamat toimintaehdot. Valtioiden valtopolitiikan perusteita jäytää myös sotilaallisten resurssien merkityksen vähentyminen ja taloudellisten tekijöiden painoarvon lisääntyminen⁸. Tämä näkyy Venäjän harjoittamassa suurvaltopolitiikassa, jossa sotilaallisella voimalla uhkaaminen on vähemmän käytetty vaihtoehto taloudellisten (öljyn ja maakaasun) painostuskeinojen sijaan.

Valtioiden välisten suhteiden ymmärtämisen kannalta keskeinen näkökulma on voimatasapaino (balance of power). Se tarkoittaa politiikkaa, jolla pyritään kontrolloimaan ja hillitsemään muiden valtioiden vallan kasvua, sekä valtioiden välistä suurin piirtein yhtäläistä vallan jakaumaa. Tasapainopolitiikka tähtää kansainvälisen yhteisön stabiliteettiin ja sen jäsenten vapauden ja itsenäisyyden säilymiseen. Valtasuhteiden muuttuessa tasapaino ja valtioiden itsenäisyys ovat aina uhattuina. Erityisesti pienten ja heikkojen valtioiden itsenäisyys riippuu lähinnä tasapainosta, suojelijavaltion olemassaolosta tai niiden merkityksettömyydestä muiden valtioiden etujen näkökulmasta. Heikommat valtiot ja valtatyhjiöt houkuttelevat laajentumaan pyrkiviä ja erityisesti imperialistisia valtioita. Tasapainon tavoittelun menetelmiin kuuluu ensinnäkin ”hajota ja hallitse” –politiikka. Se tähtää mahdollisten vastustajien heikentämiseen tai pitämiseen heikkoina; tässä tarkoituksessa pyritään estämään niiden yhdistyminen tai palkitaan joitakin niistä. Toiseksi tasapainoon voidaan pyrkiä jakamalla hyödyt vallantavoittelijoiden kesken. Näitä voivat olla esimerkiksi alueet ja kaupalliset toimintaoikeudet. Kolmanneksi valtiot voivat lisätä sotilaallista kapasiteettiaan. Neljänneksi valtiot voivat harjoittavaa liittopolitiikkaa evätäkseen oman voimansa vastustajalta tai yhdistääkseen voimansa muiden valtioiden kanssa. Liittoumat ohjaavat yhteisiin etuihin, eivätkä koske kaikkien osallistujien intressejä; siksi liitot ovat epävakaita ja alttiita rakoilulle etenkin ulkoisen uhan heiketessä.⁹

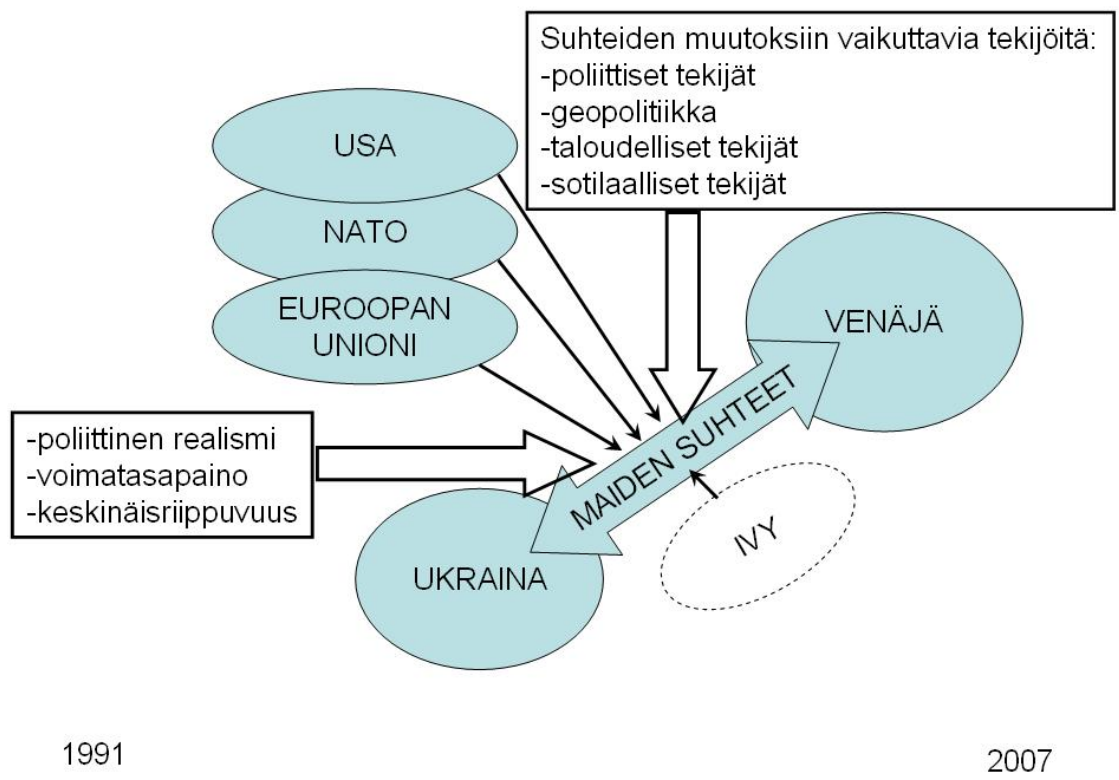
1.4 Tutkimuksen rakenne ja tutkimusasetelma

Tutkimuksella pyritään selvittämään suuntaa, miten Ukrainan ja Venäjän suhteet ovat kehittyneet ja miten mahdollisesti jatkaa kehittymistään. Tutkimuksen raportointi etenee vaihe vaiheelta ensimmäisen luvun käsitellessä tutkimuksen perusteita, tutkimusmenetelmiä ja tutkimuksen päämäärää. Perusteita seuraavissa luvuissa pyritään esittämään lukijalle monille

⁸ Noponen, 1992, s.303.

⁹ Lintonen, 1996, s.30

hieman tuntemattomamman Ukrainan historiaa, esitellä tarpeelliset tiedot ymmärtää Ukrainan ja Venäjän tämänhetkisiä suhteita, jotta lukijalle käy selväksi tapahtumat ja taustat, jotka ovat johtaneet maiden suhteet tämänhetkiseen tilanteeseensa. Maiden välisiin suhteisiin vaikuttaa olennaisesti valtioiden geopoliittinen asema. Ukrainan historian jälkeen tutkimus esittelee Ukrainan tämänhetkisen strategisen aseman ja siihen vaikuttaneita tekijöitä. Nämä tekijät muodostavat pohjan valtion politiikalle kansainvälisissä sekä sisäisissä asioissa. Tutkimuksen neljännessä luvussa käsitellään maiden suhteiden tähänastinen kehitys Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen tärkeimpien tapahtumien osalta. Viidennessä tutkimusluvussa esitellään tutkimuksen johtopäätökset. Viimeisessä tutkimusluvussa arvioidaan tutkimuksen onnistumista ja tutkimusprosessia.

Kuva 1. Tutkimusasetelma.

Tutkimusasetelman mukaan suhteiden kehittymistä tutkitaan monesta näkökulmasta. Teoriapohjan maiden suhteiden kehittymiselle antaa poliittinen realismi, voimatasapaino ja keskinäisriippuvuus. Ukrainan ja Venäjän suhteisiin vaikuttaa lisäksi poliittiset, sotilaalliset, taloudelliset ja geopoliittiset tekijät. Muita tekijöitä on Euroopan unioni, Nato, Yhdysvallat sekä Itsenäisten valtioiden yhteisö (IVY). Tarkoituksena on selvittää kaikista vaikuttavista

tekijöistä tärkeimmät ja koostaa nämä johtopäätöksiin. Tutkimus on rajattu ajallisesti vuodesta 1991 vuoden 2007 helmikuuhun.

1.5 Tutkimusongelmat

Tutkimusongelmat ovat seuraavat:

- 1) Mitä muutoksia Ukrainan ja Venäjän suhteissa on tapahtunut Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen?
- 2) Miksi maiden välisissä suhteissa on tapahtunut muutoksia?
- 3) Miten Ukrainan ja Venäjän suhteet tulevat kehittymään jatkossa?
- 4) Mitä vaikutuksia Ukrainan ja Venäjän suhteilla on Suomen turvallisuuspolitiikalle?

1.6 Keskeinen lähdemateriaali tiivistettynä sekä aikaisemmat tutkimukset

Lähdeaineistona tutkimuksessa käytetään eri tutkimuslaitosten julkaisuja ja raportteja, valtionjohdon puheita ja muuta Ukrainaa käsittelevää tutkimuskirjallisuutta sekä lehdistöä. Ukrainan tutkimusta on tehty aikaisemmin varsinkin itäeurooppalaisissa tutkimuslaitoksissa. Nämä tutkimukset ovat ajallisesti jo muutaman vuoden vanhoja. Suomessa Ukrainan tutkimusta on tehty niukemmin. Keskeisenä lähteenä on ollut Tadeusz Olszanskin ”Ukraine and Russia: mutual relations and conditions that determine them”. Tutkimuksensa johtopäätöksissä Olszanskin mielestä Venäjä on Ukrainan tärkein kumppani, mikä selittyy maiden välisillä yhteisillä poliittisilla, taloudellisilla ja kulttuurillisilla siteillä. Venäjä on hänen mukaansa maiden suhteissa hallitsevassa asemassa. Tämä johtuu siitä, että länsimaat peilaavat Ukrainaa aina omien Venäjän suhteidensa kontekstissa. Venäjän tavoitteena on estää Ukrainaa jatkamasta Nato-yhteistyötään ja estää Yhdysvaltoja saamaan lisää valtaa Ukrainassa. Olszanski katsoo, ettei Venäjä halua Naton joukkoja Mustanmeren pohjoisrannalle. Ukrainan toimintaa Olszanskin mukaan selittää sen halu pysyä itsenäisenä ja poliittisesti riippumattomana Venäjästä¹⁰. Lähdemateriaalia rajaa tutkijan venäjän kielitaidon puute.

¹⁰ Tadeusz Andrzej Olszanski. Ukraine and Russia: mutual relations and the conditions that determine them. Warsaw. 2002. s. 1

2 UKRAINAN HISTORIA

Neuvostoliiton hajottua vuonna 1991 syntyi joukko itsenäisiä valtioita. Myös Ukrainasta tuli tuolloin itsenäinen. Uuden itsenäisen eurooppalaisen valtion ilmaantuminen vaikutti oleellisesti tämän seudun ja koko maailman geopoliittiseen tilanteeseen.¹¹

2.1 Ukraina Neuvostoliiton osana

Ukraina on kuulunut vuosisatojen ajan vieraisiin valtioihin. Väestöä on tuolloin pyritty sulauttamaan toisiin kansalaisuuksiin. Koska Ukraina ei ole ollut itsenäinen valtio, ei sillä myöskään ole ollut omaa historiaa. Ukrainan kansaa on tarkasteltu sinä valtiona, johon se on kulloinkin kuulunut. Ukrainan tultua osaksi Neuvostoliittoa sen historiaa alettiin tutkia kolmesta eri näkökulmasta. Neuvostoliittolaiset tutkijat tutkivat Ukrainaa osana Venäjän ja Neuvostoliiton historiaa. Lännessä asuvat ukrainalaiset tutkijat lähtivät siitä ajatuksesta, että Ukrainan kansa on vuosisatojen ajan ollut olemassa itsenäisenä, etnisenä, alueellisenä, kielellisenä ja kulttuurisena kokonaisuutena joka on ajoittain joutunut muiden valtioiden sorron alle. Kolmas versio tarkastelee Ukrainan historiaa kansakunnan vaiheittaisena muodostumisena ja kehittymisenä eurooppalaisessa yhteydessä, jossa myös Venäjä on mukana.¹²

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen syntyi Venäjästä riippuvainen Ukrainan sosialistinen neuvostotasavalta. Ukrainan kansallinen vapautusliike oli kärsinyt tappion lyhytaikaisen valtiollisen itsenäisyyden jälkeen. Oli kuitenkin luotu historiallinen ja juridinen ennakkotapaus itsenäiselle Ukrainan valtiolle. Lisäksi Ukrainasta tuli kansallisesti ja valtiollisesti yhtenäinen kokonaisuus, vaikka se tapahtuikin Neuvosto-Ukrainana.¹³

Neuvosto-Ukrainan ensimmäisinä vuosina ukrainan kielen asemaa parannettiin. Vuonna 1917 osasi 40% kaupunkien ja 15% maaseudun väestöstä lukea kun vastaavat luvut 1920-luvun lopulla olivat 70% ja 50%. Ukrainalaistuminen auttoi monin tavoin myös kansallisen kulttuurin nousua. Neuvosto-Ukraina oli väkiluvultaan ja taloudellisilta resursseiltaan

¹¹ Viktor Pilipenko, Georgi Kasjanov: Ukrainan historia, Helsinki 1997, s.9

¹² Pilipenko, Kasjanov (1997), s.10-11

¹³ Pilipenko, Kasjanov (1997), s.153-154

Venäjän jälkeen toiseksi suurin neuvostotasavalta. Ukraina oli tärkeimpien maataloustuotteiden päätoimittaja. Koko Neuvostoliiton kehitykselle oli erityisen tärkeä Donin altaan alue, jossa tuotettiin hiiltä ja metalleja. Samaan aikaan muu tasavalta oli säilynyt agraariyhteiskuntana, jonka taloudessa maataloudella oli tärkein merkitys ja jossa talonpojat muodostivat väestön pohjan. Neuvostoliiton johdon päätökseen rakentaa sosialismin mallimaa Neuvostoliitosta antamaan esimerkkiä muulle maailmalle näkyi Ukrainassa. Neuvostoliiton ensimmäiseksi tehtäväksi julistettiin sen nostaminen eturivin teollisuusmaaksi, jolla olisi voimakas talous ja sotatarviketeollisuus. Ukraina näytteli näissä suunnitelmissa olennaista roolia. Kymmenessä vuodessa sen alueelle rakennettiin 1400 uutta tehdasta ja tasavaltaan syntyi aivan uusia teollisuudenaloja: värimetalliteollisuus, sähköntuotanto ja lentokoneenrakennus sekä voimakas kemianteollisuus. Vuoteen 1940 mennessä oli tasavallan teollisuuspotentiaali kasvanut seitsenkertaiseksi sodan edelliseen aikaan verrattuna. Ukrainan tuotanto oli Ranskan tasolla, ja Neuvostoliitto nousi maailman suurimpien teollisuusmaiden joukossa toiselle tilalle.¹⁴

Tämä onnistunut teollistaminen kävi kuitenkin Ukrainalle kalliiksi. Tarvittavat varat otettiin pääasiassa maataloudelta. Josef Stalin aloitti ”täyskollektivisoinnin” eli kolhoosien perustamisen kaikkialle maaseudulle. Yksittäiset talonpojat yhdistivät maansa, työvälineensä ja koneistuksensa kolhooseiksi ja saivat korvaukseksi kulutustaan vastaavan osan maataloustuotteista. Kollektivisointi merkitsi talonpoikien täydellistä alistamista järjestelmään. Kaikki kollektivisointia vastustaneet ammuttiin tai lähetettiin keskitysleireihin. Vuosien 1930-32 aikana likvidoitiin n. 300 000 kulakkiperhekkuntaa. Pakkokollektivisointi sekoitti maataloustuotannon, jonka määrä supistui. Siitä huolimatta keskusjohto suurensi Ukrainan viljantoimituskiintiötä, mikä johti yhteen Ukrainan pahimpaan murhenäytelmään, vuoden 1932-33 nälänhätään¹⁵. Suuret viljan pakkoluovutukset aiheuttivat nälänhädän, johon kuoli arvioiden mukaan jopa 4,5 miljoonaa henkeä. Joidenkin arvioiden mukaan uhreja oli jopa 7 miljoonaa joista osa koostui maanpakoon lähteneistä ihmisistä ja loput syntyvyyden alenemisesta. Nälänhädän vaikutukset näkyvät vieläkin tämän päivän Ukrainan väestöpohjassa.¹⁶

Toinen maailmansota aiheutti ukrainalaisille nälänhädän jälkeen seuraavan suunnattoman kärsimysnäytelmän. Ukraina oli sotänäyttämönä lähes viiden vuoden ajan. Se oli sotatoimien alkaessa jaettuna useiden valtioiden kesken. Saksalaisten tai sodan loppuvaiheissa

¹⁴ Pilipenko, Kasjanov (1997), s.157-162

¹⁵ sama

¹⁶ Pilipenko, Kasjanov (1997), s. 162

Neuvostoliiton ankara miehityskomento lisäsi maan kärsimyksiä. Surmansa sodan aikana sai 5,3 miljoonaa ukrainalaista eli kuudesosa. Työkykyisin osa väestöstä, yhteensä 2,3 miljoonaa henkeä vietiin Saksaan. Yli 700 kaupunkia ja 28 000 kylää oli hävitetty täysin. Sota aiheutti myös suuren siirtolaisaallon jossa 210 000 Saksaan viedystä ukrainalaisesta kieltäytyi palaamasta Neuvostoliittoon peläten rangaistuksia. Tämä osa koostui sivistyneistöstä ja poliittisesti aktiivisista henkilöistä. Toisella maailmansodalla oli kuitenkin myös joitain myönteisiä puolia. Ensimmäisen kerran historiassa kaikki ukrainalaisten asuttamat alueet oli yhdistetty yhdeksi kokonaisuudeksi. Lisäksi vuonna 1945 Ukrainasta tuli YK:n jäsen.¹⁷

Ukrainan sodan rappeuttaman talouden ja yhteiskuntaelämän elpyminen vei lähes kymmenen vuotta. Eri aloilla elpyminen tapahtui eri tahtiin. Nopeimmin elpyi talouselämä. Ukraina kuului 1950-luvun lopulla Euroopan kehittyneisiin teollisuusmaihiin. Vaikeinta elpyminen oli maatalouden ja yhteiskuntaelämän saralla. Tähän vaikuttivat puoluejohdon epäonnistuneet kokeilut, jotka johtivat lähes miljoonaan nälänhädän takia kuolleeseen uhriin. Toisen maailmansodan jälkeen Ukrainan pinta-ala kasvoi Jaltan konferenssissa vuonna 1945 sovittuihin rajoihin. Seuraavan kerran Ukrainan pinta-ala kasvoi vuonna 1954 kun Neuvostoliitossa vietettiin Ukrainan ja Venäjän ”uudelleenyhdistämisen” 300-vuotisjuhlia. Tällöin Ukrainan neuvostotasavaltaan yhdistettiin siihen asti Venäjän federaatioon kuulunut Krimin niemimaa. Sen oli määrä kuvastaa Moskovan yhteyteen kuulumisen etuja. Myöhemmin 1990-luvulla Krimin niemimaa muodostui itsenäisen Ukrainan ja Venäjän yhdeksi kiistakapulaksi.¹⁸

Sodanjälkeisen ajan keskeisimmäksi ongelmaksi muodostui Länsi-Ukrainan ”neuvostoliittolaistaminen”. Kansallisen tietoisuuden taso oli korkea ja sitä vahvisti länsiukrainalaisten yhteinen uniaattinen uskonto. Tämä johti lukuisiin karkoituksiin ja ukrainalaisen uniaattikirkon pakkoyhdistäminen Venäjän ortodoksiseen kirkkoon. Uniaattikirkko jatkoi toimintaansa maanalaisesti aina 1980-luvulle saakka.

Länsi-Ukrainassa ja Puolan itäisillä alueilla käytiin Ukrainan kansallisen vapautusliikkeen toimesta partisaanisotaa Neuvostoarmeijaa vastaan joka johti jälleen satojentuhansien länsiukrainalaisten pakkosiirtoihin Siperiaan keskitysleireille vapautusliikkeen tukialueilta. Neuvostoarmeija tuhosi vapautusliikkeen ja 1950-luvun puoliväliin mennessä partisaanitoiminta oli tukahdutettu.¹⁹

¹⁷ Pilipenko, Kasjanov (1997), s.178-179

¹⁸ Pilipenko, Kasjanov (1997), s.180-197

¹⁹ Pilipenko, Kasjanov (1997), s.182-183

Stalinin kuoleman jälkeen pyrittiin pääsemään eroon neuvostoyhteiskunnassa olevat stalinismin epämiellyttävimmät piirteet. Nikita Hrutsevin johtaman kommunistisen puolueen toimesta alettiin vuonna 1956 1930- ja 1940-lukujen aikana tuomittujen rangaistusten uhrien palautus. Ukrainassa rehabilitoitiin 2,5 miljoonaa henkilöä. Poliittisista syistä tuomitsemiset eivät suinkaan loppuneet kokonaan. Ukrainassa joutui vielä 1950- ja 1960 -lukujen taitteessa 3500 henkeä tuomituksi neuvostovastaisesta toiminnasta ja nationalismista. 1960-luvulla kuitenkin kontrolli löystyi tilapäisesti ja Ukrainassa syntyi oma sivistyneistön sukupolvi joka ei ollut hallintokoneiston pelottelema niin kuin edelliset sukupolvet. Tämä ryhmä toimi aktiivisesti muun muassa ukrainan kielen aseman kohottamiseksi. Kulttuurielämän uudistukset liittyivät talouden uudistamisyrityksiin.²⁰

Nikita Hrutsev yritti 1950-luvun lopulla purkaa taloushallinnon keskittymistä ja antaa tasavalloille ja talousalueille suurempia oikeuksia. Koska valtion monopoli jäi kuitenkin rikkomattomaksi kaikilla tuotannon aloilla, ei uudistukset tuottaneet myönteisiä tuloksia ja taloudellinen tilanne kävi pikemminkin entistä epävakammaksi ja tuotannon kasvu hidastui. Samaan aikaan Ukrainan teollisuutta nykyaikaistettiin pitkin harppauksin, tosin pääasiassa sotateollisuuteen liittyvillä aloilla. Samaan aikaan maataloutta yritettiin uudistaa. Koko neuvostoliitossa puuhasteltiin jatkuvasti erilaisten kokeilujen parissa joista muun muassa niin sanotussa ”maissikampanjassa” miljoonia hehtaareja viljavaa maata kylvettiin eläinten rehuksi tarkoitettulle maissille, koska aikomuksen oli ohittaa Amerikka lihan ja maidon tuotannossa. Ukrainalle koitui tästä kampanjoinnista mittaamattomat tappiot ja Neuvostoliitto muuttui 1960-luvun viljanvientimaasta viljantuontimaaksi.²¹

Yhteiskuntaelämä kehittyi myös ristiriitaisesti 1960-luvulla. Kaupunkilaisten elintaso nousi ja massiivinen asuntorakentaminen mahdollisti miljoonien ihmisten muuton yhteisasunnoista omiin huoneistoihin ja terveydenhoitojärjestelmää parannettiin. Kaikki uudistukset ja uhkarohkeat kokeilut johtivat epävakauteen ja hinnannousuihin. Kaikki tämä johti tyytymättömyyden kasvuun. Lopulta Nikita Hrutsev syrjäytettiin vallasta lokakuussa 1964 ja valtaan nousi Leonid Brezhnev.²²

Taloudellinen kehitys 1960-luvun loppupuolelta 70-luvun alkuun oli melko suotuisaa koska huonosti valmistellut ja toteutetut kokeilut oli lopetettu. Keskusjohdon toimesta Ukrainan

²⁰ Pilipenko, Kasjanov (1997), s.180-197

²¹ sama

²² sama

teollisuudessa painotettiin sotateollisuutta. Muulla teollisuudella pyrittiin tuottamaan mahdollisimman vähän loppuvaiheen tuotantoa. Loppuvaiheen tuotantolaitokset olivat sidoksissa satoihin muihin laitoksiin ja komponenttien toimittajiin ympäri Neuvostoliittoa. Niiden toimintaa koordinoitiin ainoastaan Moskovasta. Loppujen lopuksi aivan pienintäkin Ukrainan taloutta koskevaa kysymystä voitiin päättää vain yksimielisesti keskusjohdon kanssa. Näin Ukrainasta, joka oli tuottanut 1970-luvulla 17% teollisuustuotteista tuli taloudellisesti syrjäseutua.²³

Taloushallinnon tiukka keskittäminen teollisuuden rakennus- ja laitekannan nopea vanheneminen, täydellinen valtion monopoli kaikilla talouden aloilla ja niihin liittyvä ideologinen sanelupolitiikka johtivat talouden pysähtyneisyyteen. Ukrainan talouden modernisointiin keskusjohto ei ollut halukas sijoittamaan nimenomaan Ukrainasta saatuja varoja ja tämä johti 1970-luvulla kansantulon laskuun 21 prosentilla. Maatalous oli samoin suurissa vaikeuksissa. Kolhoosituotanto oli aikansa elänyt ja kävi tehottomammaksi. Koneistaminen muuttui heikkolaatuisten laitteiden tyrkyttämiseksi kolhooseille, kemiallisten aineiden käyttö johti maataloustuotteiden saastumiseen ja maanparannustöillä päädyttiin hedelmällisten maiden köyhdyttämiseen ja ekologisen tasapainon järkkymiseen. Vuoden keskimääräinen tuotos laski maataloudessa 1970-luvulla puoleen 1960-lukuun verrattuna ja 1980-luvun alussa se jäi 0,5%:iin.²⁴

Mineraalien voimaperäinen louhiminen vanhentuneilla laitteilla ja menetelmillä johti monin paikoin katastrofaaliseen ympäristön saastumiseen. Ukrainan alue saastui kaivosteollisuuden raaka-ainejätteistä 10 kertaa enemmän kuin Neuvostoliitossa keskimäärin. Moskovassa laadittu Ukrainan ydinvoimaloiden rakennusohjelma oli klassinen esimerkki piittaamattomuudesta elinympäristöön ja asukkaisiin. Neljä suuritehoista ydinvoimalaa rakennettiin joista Tshernobylin voimala vain 130 kilometrin päähän Kiovasta ja Rovenskin voimala geologisesti sopimattomalle alueelle. Krimin voimala suunniteltiin seismisesti vaaralliselle alueelle. Sen työt aloitettiinkin mutta jäädettiin. Juznoukrainskin voimala rakennettiin tiheästi asutetulle alueelle.²⁵

Väestörakenteeltaan Ukrainan väkiluku palautui vasta vuonna 1960 vuoden 1941 tasolle. Kuolleisuus ylitti syntyvyyden tason Ukrainassa 1980-luvun loppuun mennessä. Ukrainan väestönkasvun hidastuminen johtui sekä väestöllisistä että taloudellisista tekijöistä.

²³ Pilipenko, Kasjanov (1997), s.180-197

²⁴ sama

²⁵ sama

Urbanisoitumisen aiheuttaman muuttoliikkeen johdosta virtasi nuorta väkeä pois maaseudulta joka oli ollut väestönkasvun kannalta tärkeää aluetta. Kaupungeissa syntyvyyden aleneminen johtui yhteiskunnallisista tekijöistä: yhdeksän kymmenestä naisesta oli työelämässä, lastenhuollon taso oli alhainen ja asunto-ongelmat. Myös kansalliskoostumuksessa tapahtui muutoksia. Venäläisten osuus nousi vuoden 1959 7,1 miljoonasta vuoden 1979 10,5 miljoonaan. Muutokset johtuivat lähinnä työpaikan perässä tapahtuneesta muuttoliikkeestä. Satoja tuhansia ukrainalaisia muutti Venäjälle ja heidän tilalleen tuli venäläisiä työntekijöitä.²⁶

2.2 Ukrainan aika Perestroikasta itsenäisyyteen

Alkaneessa puoluejohtoisessa kritiikissä 1980-luvun alussa myös Ukrainaa pidettiin vanhoillisena ja pysähtyneenä neuvostotasavaltana. Samalla kärjistyi vastakohtaisuus länsimaihin. Järjestelmästä pyrittiin tekemään elinkelpoisempi. Neuvostoliiton valtio- ja puoluejohdon uudistusmieliset aloittivat vuonna 1985 valtaan nousseen Mihail Gorbatshovin johdolla neuvostoyhteiskunnan perestroikan eli uudelleenrakentamisen. Perestroika alkoi julkisuudella ja avoimuudella, glasnostilla, mutta vähitellen kiteytyi vaatimukseksi nopeuttaa suunnitelmatalouden toimintoja. Nopeuttaminen johti eritahtisuuteen talousyksiköissä, mikä lopulta johti suunnitelmatalouden keskitetyn jakelujärjestelmän korvautumiseen sääntelemättömillä ja epätasapainoisilla markkinoilla.²⁷

Koska perestroika ei tuottanut pysähtyneisyydestä epäillyille alueille glasnostin eikä talouselämää nopeuttavien tahojen keinoin taloudellista menestystä, alkoi kritiikki inflaatioista nostattaa kansallismielisiä liikkeitä. Ukrainaan perustettiin helmikuussa 1989 tasavallan neuvostojohtoa kritisoiva ja perestroikaa avoimesti kannattava kansallismielinen liike "Ruh". Ruh vaati glasnostin laajentamista, ukrainan kielen virallisen aseman palauttamista ja taloudellisia uudistuksia. Samoihin aikoihin syntyi myös Ukrainan demokraattinen liitto UNDL, joka erotuksena Ruhista julistautui heti poliittiseksi puolueeksi. Näin syntyi kommunistiselle puolueelle vaihtoehtoisten yhteiskunnallisten ja poliittisten järjestöjen verkko, joka horjutti kommunistien valtaa ja aloitti uuden kauden politiikassa. Pysähtyneisyyden ajan symboliksi muodostunut Volodomir Strserbitski joutui eroamaan syksyllä 1989. Ruh ja useat epämuodolliset järjestöt liittyivät demokraattiseksi liittoumaksi ja

²⁶ Pilipenko, Kasjanov (1997), s.180-197

²⁷ Pilipenko, Kasjanov (1997), s.198-208

vuoden 1990 maaliskuussa pidetyissä Korkeimman neuvoston vaaleissa menestyi hyvin saaden 90 paikkaa 450 paikasta. Oppositio osoitti vahvuutensa ja heinäkuussa Ukraina julistautui suvereeniksi.²⁸

Gennadi Janajevin kansallisen pelastuksen komitea yritti ottaa vallan Gorbatšovilta ja palauttaa Neuvostoliiton, minkä aikana Ukrainan korkeimman neuvoston puhemies Leonid Kravtsuk vastusti Jeltsinin tapaan avoimesti kaappausyritystä. Joulukuun alussa 1991 järjestettiin Ukrainassa kansanäänestys itsenäisyydestä, missä 90% kannatti Ukrainan itsenäistymistä Neuvostoliitosta. Samaan aikaan kansanäänestyksen yhteydessä toimitettiin presidentinvaalit. Presidentiksi valittiin Korkeimman neuvoston puheenjohtaja Leonid Kravtsuk, joka sai vakuuttavan voiton neljästä muusta ehdokkaasta. Ukrainasta oli tullut itsenäinen valtio, toisen kerran 1900-luvulla. Belovezin kokouksessa 7.-8. joulukuuta 1991 julistivat itsenäisten Venäjän, Ukrainan ja Valko-Venäjän johtajat Neuvostoliiton muodollisesti hajotetuksi sekä allekirjoittivat sopimuksen Itsenäisten valtioiden yhteisön, IVY:n, perustamisesta.²⁹

Eräs Ukrainan itsenäistymisprosessiin vaikuttanut tapahtuma oli Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuus. Huhtikuun 26. päivänä 1986 Pripjatin kaupungissa sattui Tshernobylin ydinvoimalassa tulipalo ja ydinreaktorin räjähdys. Valtava radioaktiivinen pilvi kulki viikon aikana Ukrainan, Valko-Venäjän, Puolan ja Pohjois-Euroopan alueiden yli. Laajat alueet Tshernobylistä Lappiin saakka kärsivät ympäristövahingoista, Ukrainassa saastui 6% koko maan pinta-alasta ja alueelta jouduttiin evakuoimaan 140 000 ihmistä. Viranomaisten yritykset salailla onnettomuuden ja sen seurausten mittasuhteita sekä kykenemättömyys huolehtia väestön avustamisesta olivat osoitus hallinnon alhaisesta moraalista ja poliittisesta kyvyttömyydestä. Ne herättivät tyytymättömyyttä ja aktivoivat opposition toimintaa. Tshernobylin onnettomuutta on pidetty Ukrainassa yhtenä kommunistisen järjestelmän romahtamisen katalysaattoreista.³⁰

²⁸ Pilipenko, Kasjanov (1997), s.198-208

²⁹ sama

³⁰ Pilipenko, Kasjanov (1997), s.200-201

2.3 Yhteenveto itsenäistymisestä ja sen jälkeisistä ensimmäisistä ongelmista

Ukrainan saavutettua itsenäisen valtion aseman, on se törmännyt lukuisiin vaikeuksiin. Ennen kaikkea itsenäistymisen jälkeen alkoi maan taloudellinen tilanne huonontua. Eräs pääargumenteista itsenäisyyden puolesta oli kansalaisten taloudellisen tilanteen parantaminen merkittävästi. Uskottiin Ukrainan omaavan riittävästi taloudellisia voimavaroja. Ukrainassa oli paljon neuvostoliittolaisittain korkeaa tasoa olevaa maataloutta, hiilikaivos- ja metalliteollisuutta, koneen- ja laivanrakennusta sekä kemianteollisuutta. Lisäksi suhteellisen halpa ja ammattitaitoinen työvoima sekä suuri teknillinen ja tieteellinen potentiaali katsottiin olevan hyvä pohja lähteä kehittämään maata. Käytännössä nämä edut oli merkityksellisiä vain Ukrainan kuuluessa Neuvostoliiton talouskokonaisuuteen. Poliittisista syistä katkaistut taloussuhteet Venäjän ja entisten neuvostotasavaltojen kanssa tuntuivat taloudessa. Ukrainan teollisuustuotannosta 40 % oli Neuvostoliittoon kuulunutta raskasta sotatarviketeollisuutta. Sadat teollisuuslaitokset jäivät ilman käyttöä. Maa joutui riippuvaiseksi Venäjältä tulevasta öljystä ja kaasusta. Ukrainan hiilikaivosteollisuus joutui teollisuuden aloista ehkä pahimpaan kriisiin. Raaka-ainelouhinnan kustannukset ylittivät myynnistä saadut tulot, sillä teknologia alalla oli vanhentunutta, eikä modernisointiin ollut varoja. Hallitus ei halunnut supistaa tuotantomääriä, eikä sulkea laitoksia, sillä silloin käsiin olisi lauennut yhteiskunnallinen ongelma ja samalla vahingoittaisi energiataloutta. Energiaongelma onkin eniten Ukrainan talouteen vaikuttava tekijä. Lisäksi valtion hallussa olevien alojen yksityistäminen on ollut aikataulultaan kireä eikä ulkomaisia investointeja talouteen tullut riittävästi johtuen epävakasta oloista.

Inflaatio 1990-luvun alussa oli huima: 1992 kulutusmarkkinoilla 2000% ja vuonna 1993 ennätykselliset 10000%. Inflaatio laski vuonna 1994 hallituksen tiukan rahapolitiikan ansiosta 500 %:iin. Hintojen nousu oli samaa tahtia, kuluttajahinnat nousivat vuosittain 5-16 kertaiseksi. Talouslama joka alkoi jo 1980-luvulla, jatkui 90-luvulla nopeammin. Bruttokansantuote laski vuodesta 1990 vuoteen 1992 14% ja vuonna 1994 23% vuoteen 1993 verrattuna. Teollisuustuotanto laski pelkästään 1993-1994 36%. Maataloustuotanto supistui keskimäärin 15–17%³¹. Monet taloudelliset ja sosiaaliset ongelmat ovat liittyneet tiiviisti poliittisiin kysymyksiin. Vallankäyttö ja poliittisten päätösten teko ei ole ollut selvillä aina valtaapitäville itselleenkaan. Vallanjaon ongelmiin ovat vaikuttaneet vielä aluehallinnon

³¹ Pilipenko, Kasjanov (1997), s. 208-209

ongelmat. Paikallishallinnon elimet ovat ylittäneet valtuuksiaan ja luoneet alueistaan ”valtion valtiossa”.

Eräs merkittävä asia, joka on vaikuttanut itsenäisen Ukrainan kehittymiseen ja sen kansainvälisiin suhteisiin Venäjän kanssa, on usein unohdettu. Ukrainan itsenäistyminen lähti liikkeelle sen sosialististen poliittisten luokkien halusta muodostaa tasavaltaisia ”muodostelmia”. Ukrainan Neuvostoliiton aikainen hallitseva luokka päätti muodostaa itsenäisen Ukrainan valtion jatkoksi Ukrainan Sosialistiselle tasavallalle, ottaen edeltäjältään pohjan lainsäädäntöön, poliittiseen järjestelmään, talouteen ja kulttuuriin muutamien poikkeuksin. Tämän takia itsenäistymisestä lähtien on ollut vaikeaa tai jopa mahdotonta Kiovalle omaksua politiikkaa, jossa Moskova jätettäisiin huomioimatta, vaikka sitä ovat oikeistoryhmät Ukrainassa koko ajan toivoneet.³²

Ukrainan asemaa voidaan ongelmallisesti perustella osaksi sekä Venäjää, että läntisempää Eurooppaa. Oma identiteettiä on siksi vaikea rakentaa. Läntiset osat ovat kuuluneet aikoinaan Puolaan ja esimerkiksi Krimin niemimaa on liitetty Ukrainaan vasta 1950-luvulla. Krimin niemimaa oli siihen asti ollut emämaa Venäjän osa ja tärkeä laivastotukikohta. Tästä näkökulmasta katsoen ymmärtää venäläisten suhtautumisen Krimin niemimaan asemaan. Haaveillaanhan Suomessakin vielä Karjalan palautuksesta, vaikka se on ollut osa Venäjää jo yli puoli vuosisataa. Krimin niemimaa on ollut osa Ukrainaa vähemmän aikaa, eikä sitä ole luovutettu sodan tai vastaavan tapahtuman johdosta. Kun kyse on strategisesti merkittävästä alueesta, on Venäjän kiinnostus niemimaata kohtaan perusteltua. Kun yhteinen historia on niinkin mittavaa kuin Venäjällä ja Ukrainalla, voidaan olettaa ukrainalaisten identiteetin rakentumisen vievän paljon aikaa.

³² Olszanski T. 2002. s. 2

3 UKRAINAN STRATEGINEN ASEMA

3.1 Geopoliittinen asema

Ukrainan pinta-ala on 603700 km², joten se on entisen Neuvostoliiton tasavalloista pinta-alaltaan kolmanneksi suurin Venäjän ja Kazakstanin jälkeen. Väkiluvultaan (vuonna 2005 47,5 miljoonaa³³) se on entisistä neuvostotasavalloista toiseksi suurin Venäjän jälkeen³⁴. Maa on eurooppalaisittain suuri, ja verrattavissa jopa Saksaan, Ranskaan ja Iso-Britanniaan. Ukraina on Venäjän jälkeen merkittävin IVY-maa, jolla on monipuolinen teollisuus ja kehittynyt maatalous. Ukraina oli Neuvostoliiton tärkein ruokkija. Maan etuna on myös hyvin koulutettu väestö ja korkeatasoinen tiede- ja kulttuurielämä. Geopoliittisesti maa sijaitsee tärkeällä alueella, sillä Mustan- ja Asovanmeren rannikot tekevät maasta myös merivallan. Heti IVY:n perustamisen jälkeen Venäjä ja Ukraina alkoivat kiistellä entisen Neuvostoliiton Mustallemerelle jääneestä laivastosta³⁵. Ukrainan rajojen pituus on 6500 kilometriä, mereen maasta rajoittuu 1050 kilometriä. Ukrainan naapureita ovat idässä ja koillisessa Venäjä, luoteessa Valko-Venäjä, lounaassa Moldova ja Romania sekä lännessä Puola, Unkari ja Slovakia. Ukraina sijaitsee Itä-Euroopan tasangon länsiosassa sekametsä-, metsäaro ja arovyöhykkeellä. Maa on pinnanmuodoiltaan etupäässä tasankoa. Ukrainan alueella sijaitsevat suhteellisen matalat Karpaattien ja Krimin vuoristot. Alueen halki virtaa runsasvetisiä, kulkukelpoisia jokia. Ilmasto on suhteellisen lämmin mannerilmasto. Viljelymaasta 68% on luonnollista mustan mullan aluetta. Näiden tekijöiden ansiosta Ukrainan alue on ollut suhteellisen taajaan asuttua ja soveltunut hyvin maanviljelykseen. Ukrainan eteläosa rajoittuu Mustaan mereen ja Asovanmereen.³⁶

Kuten monet muutkin entiset neuvostotasavallat, myös Ukraina on monikansallinen valtio. Ukrainassa elää yli sataa kansallisuutta. Enemmistönä ovat ukrainalaiset (77,8%). Seuraavina ovat venäläiset (17,3%, venäläisten pääasialliset asuinalueet esitetty liitteessä 2 ja 3), valkovenäläiset (0,6%), moldovalaiset (0,5%), Krimin tataarit (0,5%), puolalaiset (0,3%), bulgarialaiset (0,4%), unkarilaiset (0,3%), romanialaiset (0,3%) juutalaiset (0,2%) ja muut (1,8%) (vuonna 2001)³⁷. Nykyisen Ukrainan ulkopuolella, entisissä neuvostotasavalloissa,

³³ http://www.ciaonet.org/temp/countries/ua_data.html 7.1.2006

³⁴ Pilipenko, Kasjanov (1997), s.9-10

³⁵ Alpo Juntunen (2003), s.143

³⁶ Pilipenko, Kasjanov (1997), s.9-10

³⁷ http://www.ciaonet.org/temp/countries/ua_data.html 7.1.2006

Amerikassa, Australiassa ja muualla Euroopassa asuu arvioiden mukaan jopa 11-15 miljoonaa ukrainalaista. Ukraina koostuu useista etnisistä alueista, joilla on omat historialliset, kulttuurilliset ja taloudelliset erityispiirteensä. Osa etnisistä alueista kuuluu naapurivaltioihin.³⁸

3.2 Poliittinen asema

Reilun kymmenen vuoden itsenäisyytensä aikana Ukraina on vakiinnuttanut asemansa maailman kartalla, mutta eliitti ei ole saanut lännestä toivomaansa sotilaallista ja taloudellista tukea. Länsi ei ole halunnut ottaa Ukrainaa rasiiteekseen. Näin Kiovassakin on tajuttu, ettei Ukrainalla ole vaihtoehtoja Venäjän kanssa harjoitettavalle yhteistyölle. Ukrainalle on tärkeää, että sillä on hyvät suhteet sekä länteen että Venäjään. Tärkeää on myös ukrainainalaisten asennoituminen. Maan poliittiset olot tosin eivät ole vakaat ja ennustettavat. Ukrainan ongelmana on identiteetin epämääräisyys ja samalla geopolittisen aseman tiedostamattomuus.³⁹

Ukrainan valtiomuoto on tasavalta. Maan presidentti on Viktor Jushtsenko (Meidän Ukrainamme -puolueesta), joka valittiin virkaan vuoden 2004 presidentinvaalien toisen kierroksen uusinnan jälkeen 22.1.2005. Pääministerinä toimii Viktor Janukovytsch (Alueiden puolue), joka valittiin virkaan 4.8.2006. Maan parlamentti on nimeltään Verhovna Rada, jonka 450 edustajaa valitaan puoluelistoilta. Edelliset parlamenttivaalit järjestettiin 26.3.2006.

³⁸ Pilipenko, Kasjanov (1997), s. 10

³⁹ Alpo Juntunen, 2003, s.145-147

3.2.1 Vuoden 2006 parlamenttivaalit

Vuoden 2006 parlamenttivaalien lopputuloksesta ennakoitiin tasaista, eikä minkään kolmesta suuresta puolueesta odotettu saavan enemmistöä parlamenttiin. Hallituksen muodostamisen ennakoitiin kestävän viikkoja tai jopa kuukausia⁴⁰. Uuden hallituksen muodostaminen osoittautuikin haasteelliseksi, kun vuoden 2004 oranssin vallankumouksen rintamassa liittoutuneet Meidän Ukrainamme, Tymosenkon liitto ja Sosialistit eivät saaneetkaan sovittua avainvirkojen haltijoista ja muutamasta politiikan pääkysymyksestä, kuten alkuvuonna 2006 Venäjän kanssa tehdyn kaasusopimuksen pitävyydestä. Neuvotteluista käyneistä puolueista suurin, entisen pääministerin Julija Tymosenkon liitto, vaati hyvän vaalituloksen perusteella yli puolta ministerinsalkuista ja pääministerin paikkaa johtajalleen. Presidentti Jushtshenkon puolueesta useat pitivät Venäjän kanssa sovitun sopimuksen irtisanomista uhkarohkeana, sillä Venäjä on uhannut vastata entistä rajuimmilla hinnankorotuksilla. Näin ollen oranssille rintamalle syntyi vaihtoehtona presidentti Jushtshenkon pahimman kilpailijan, Alueiden puolueen johtajan Viktor Janukovytsch ja Meidän Ukrainamme muodostama hallitus⁴¹. Tähän ratkaisuun lopulta päästiin, kun pieni Sosialistipuolue irtaantui oranssista rintamasta siirtyen Janukovytschin johtamaan Venäjä-mieliseen puolueliittoumaan Alueiden puolueen ja kommunistien toveriksi. Palkkioksi sosialistien johtaja Oleksandr Moroz valittiin parlamentin puhemieheksi. Uuden vasemmistoliittouman 233 edustajaa saivat tahtonsa läpi 450-paikkaisessa parlamentissa ja Janukovytschista tuli pääministeriehdokas. Janukovytschkin joutui lieventämään mielipiteitään, sillä presidentti Jushtshenko ilmoitti, ettei hyväksy uutta pääministeriä, ellei tämä takaa vuoden 2004 kumouksen läntisiä arvoja suojeltavan.⁴²

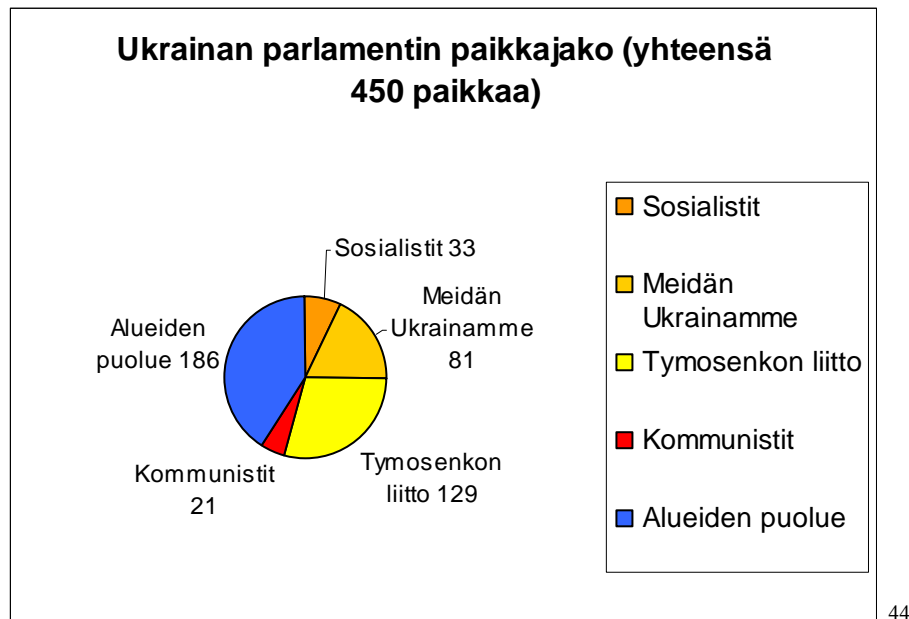
Parlamentin puhemiehenä toimii Oleksandr Moroz Ukrainan sosialistipuolueesta. Seuraavat parlamenttivaalit järjestetään vuonna 2009 ja presidentinvaalit 2010. Kolmesta pääpuolueesta 26.3.2006 parlamenttivaaleista enemmistön äänistä sai pääministeri Janukovytschin johtama Alueiden puolue (32% äänistä), toiseksi suuremmaksi puolueeksi muodostui Julija Tymoshenkon liitto (22%) ja kolmanneksi Viktor Jushtshenkon Meidän Ukrainamme –puolue (14%). Maaliskuun 2006 parlamenttivaalien jälkeen uusi hallitus saatiin muodostettua vasta

⁴⁰ Helsingin Sanomat 27.3.2006. ”Ukrainan vaalit sujuivat rauhallisesti”.

⁴¹ Helsingin Sanomat, 24.5.2006. ”Ukrainan puolueet jatkavat nahistelua”.

⁴² Helsingin Sanomat 12.7.2006. ”Venäjän-mielinen Janukovytsch ehdolle Ukrainan pääministeriksi”.

4.8.2006. Uuden hallituksen muodostivat Alueiden puolue (14 ministeripaikkaa 24:stä), Meidän Ukrainamme –puolue (7 ministeriä) ja Ukrainan sosialistipuolue (kaksi ministeriä).⁴³

Kuva 1. Ukrainan parlamentin paikkajako vuoden 2006 parlamenttivaalien jälkeen.

3.2.2 Ukrainan politiikan nykytila

Ukrainan poliittinen johto on tällä hetkellä ristiriitaisessa tilanteessa. Sekä presidentti Jushtshenko että pääministeri Janukovytsin puolueet ovat hallituksessa. Jushtshenko on ajanut jo vuosia Ukrainan lähentymistä Pohjois-Atlantin sotilasliitto Natoon ja Euroopan unioniin, kun taas Janukovyts on kannattanut läheistä yhteistyötä Venäjän kanssa. Janukovyts onnistuikin toteuttamaan jo viikko pääministeriksi nimityksensä jälkeen uuden kaususopimuksen Venäjän kanssa. Sopimus koskee vuotta 2007⁴⁵. Kaasukiista on painanut Ukrainan politiikassa koko tämän vuoden ajan ja se oli yksi syy, miksi oranssin rintaman valtapuolueen johtajaa Julija Tymosenkoa ei valittu pääministeriksi. Ukrainan ulkoministeri Boris Tarasjuk on kuitenkin sitä mieltä, että Janukovytskin on joutunut sitoutumaan lähenemään EU:ta ja Natoa jo Jushtshenkon edeltäjän Leonid Kutchman aikana. Ulkoministerin mukaan janukovytsilaisten linja horjui välillä lähinnä vaalitaistelujen retoriikan vuoksi, mutta nyt ovat palaamassa alkuperäisiin kantoihin. Toisaalta epäilijöitä löytyy Janukovytsin ja tämän puoluetovereiden demokraattisuudelle, jotka olivat valmiita

⁴³ <http://www.finpro.fi/fi-FI/Market+Information/Country+Information/Europe/Ukraine/Ukraina/> 29.11.2006

⁴⁴ Helsingin Sanomat, 24.5.2006 ”Ukrainan puolueet jatkavat nahistelua”.

⁴⁵ Helsingin Sanomat 17.8.2006. ”Ukraina ja Venäjä pääsivät sopuun kaasusta”.

hyväksymään vuoden 2004 vilpilliseksi todetun tulokinnon presidentinvaalien tuloksesta.⁴⁶ Uusia merkkejä Ukrainan valtion johdon erilaisista tavoitteista saatiin kun syyskuussa 2006. Silloin pääministeri Janukovytsch ilmoitti, keskusteltuaan Naton pääsihteerin Jaap de Hoop Schefferin kanssa, ettei Ukraina toistaiseksi hae Naton jäsenyyttä koska kansa vastustaa sitä. Venäjä on ilmoittanut vastustavansa jyrkästi Ukrainan liittymiskaavailuja. Janukovytsch sanoi haluavansa Ukrainasta tulevan ”luotettava sillanrakentaja Euroopan ja Venäjän välille”⁴⁷. Seuraavana päivänä presidentti Jushtshenko sanoutui irti pääministerinsä kannanotosta ilmoittamalla lausunnon olevan ”perusteeton” ja ”se täytyy korjata”. Presidentin nimittämä puolustusministeri Anatoli Hrytsenko tuomitsi niin ikään Janukovytschin kannan. Hrytsenkon mukaan Ukrainan on mahdollisimman nopeasti pyrittävä toteuttamaan Nato-jäsenyyden ehdot.⁴⁸

Ukrainan Nato-suhteet näyttävätkin selvästi viilentyneen kun Itä-Ukrainaan tukeutuvasta Viktor Janukovytschista tuli elokuussa 2006 pääministeri. Naton kannalta ratkaisevaa on kuitenkin se, jatkaako Janukovytschin hallitus Ukrainan ja Naton jo vakiintunutta käytännön yhteistyötä. Vielä huhtikuussa 2006 Jushtshenko uskoi, että Nato antaa Riian huippukokouksessaan marraskuun lopulla niin kutsutun jäsenyystoimintasuunnitelman. Se olisi ollut merkittävä askel kohti jäsenyyttä, jonka presidentti haaveili toteutuvan jo 2008. Naton kannalta Janukovytschin tuloa pääministeriksi ei sinänsä pidetä hälyttävänä käänteinä, mikä ilmeni syyskuussa Britanniassa käydyssä Wilton Park asiantuntijakonferenssissa. Natossa vakuutetaan, ettei tärkein tavoite ole Ukrainan pikainen jäsenyys vaan toimiva yhteistyösuhteiden verkosto Naton ja Ukrainan välillä. Jo 1990-luvun lopulla Leonid Kutchma sopi Naton kanssa löyhästä yhteistyöstä. Keväällä 2002 Ukraina haki virallisesti Naton jäsenyyttä, ja seuraavana vuonna hyväksytty kansallisen turvallisuuden laki – joka on edelleen voimassa – määritteli Nato-integraation yhdeksi Ukrainan ensisijaisista kansallisista eduista. 2000-luvulla Ukraina on osallistunut joka vuosi jopa satoihin yhteishankkeisiin Naton kanssa. Yksi merkittävimmistä on Naton tuki Ukrainan asevoimien ja muiden turvallisuuselinten uudistamisessa avoimemmiksi, vastuusuhteiltaan selkeämmiksi ja vähemmän korruptoituneiksi.⁴⁹

⁴⁶ Helsingin Sanomat 31.8.2006. ”Ukrainan ulkoministeri: Uusi hallitus mitataan teoissa”.

⁴⁷ <http://www.hs.fi>, 14.9.2006. ”Ukraina jäädäytti Nato-pyrkimyksensä”.

⁴⁸ <http://www.hs.fi>, 15.9.2006. ”Jushtshenko tuomitsi Ukrainan pääministerin Nato-lausunnon”.

⁴⁹ <http://www.hs.fi/tulosta/1135222273584> 2.2.2007

Janukovytsch lupasi Brysselin-vierailullaan, että hänen hallituksensa jatkaa Nato-yhteistyölle tärkeitä puolustus- ja turvallisuusalan uudistuksia. Niitä helpottaa, että hallituksen puolustusministeri Anatoli Hrytsenko oli virassaan jo edellisen, Jushtshenkon entisistä oransseista liittolaisista koostuneen koalition kaudella. Hän on kuitenkin Jushtshenkon virkaan nimittämä, eikä presidentti toistaiseksi halua hänenkin lähtevän hallituksesta, jotta turvallisuuspolitiikka ei jäisi yksin Janukovytschin ohjaukseen. Naton Kiovan-tiedotuskeskuksen mukaan Ukrainan ja Naton suhteet ovat tällä hetkellä ”vakaat, syvät, molemmille hyödylliset”. Wilton Parkin keskusteluissa Janukovytschin Alueiden puolueen arveltiin ymmärtävän, että Venäjän taloudellisen ja poliittisen määräilyn estämiseksi Ukraina tarvitsee vahvoja kytkentöjä länteen, ja Nato-suhteet ovat niiden merkittävä osa. Natossa taas myönnetään, että ehkä vain 15-20% ukrainalaisista on jäsenyyden kannalla. Siksi Brysselissä ei välttämättä katsota pahalla taukoa, joka antaa Ukrainan johdolle aikaa vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen ja tiedon tasoon Nato-kysymyksissä. Natossa ollaan kuitenkin huolissaan siitä, jatkaako Jushtshenkon nimittämät puolustusministeri Hrytsenko virassaan. Presidentin tukipuolue Meidän Ukrainamme on sanoutunut irti nykyisestä hallituksesta ja vaatinut Hrytsenkoa, Lutsenkoa ja ulkoministeri Tarasjukia eroamaan⁵⁰. Hallituksesta on jo eronnut muut viisi Meidän Ukrainamme puolueen ministeriä.⁵¹

Viimeisimmät tappiot Jushtshenkolle tuli vuoden 2006 lopussa Juri Lutsenkon eron myötä ja vuoden 2007 alussa kun sisäministeri Boris Tarasjuk joutui eroamaan⁵². Tarasjuk on ”joutunut siirtymään muihin tehtäviin aikaisemminkin. Tämä tapahtui vuonna 2000. Tuolloin presidentti Kutchma ilmoitti Ukrainan teollisuuden ja energia-alojen johtajille, ettei hän seuraa ”Ukrainalaisten patrioottien neuvoja”. Tarasjukin, jolta ei koskaan löytynyt sympatiaa Venäjälle, seuraajaksi tuli Anatoli Zlenko, joka oli venäläisten hyväksymä. Kutchma ilmoitti Tarasjukin tehneen väärä johtopäätöksiä Euroopan integraatiosta. Tämän tapahtuman jälkeen alkoi Ukraina vahvasti lähentyä Venäjää⁵³. Näin ollen presidentti Jushtshenko näyttää hävinneen yhden erän valtataistelussa pääministeri Janukovytschille. Janukovytsch sai tammikuussa 2007 vahvistetuksi lain, joka määrittelee hallituksen valtaoikeudet leikkaamalla merkittävästi presidentin valtuuksia. Hallituksen tärkeimmän oppositiojohtajan Julija Tymosenkon tuella vahvistettu laki rajoittaisi presidentin valtaa ulko- ja puolustusministerien nimittämisessä sekä pääministerin valintaan ja hallitusohjelman vaikuttamisessa. Entinen

⁵⁰ www.hs.fi, 8.10.2006. ”Ukrainan tuumaustauko tuskin hirvittää Natoa”.

⁵¹ www.hs.fi 19.10.2006. ”Viisi ministeriä jätti Ukrainan hallituksen”.

⁵² <http://www.hs.fi/ulkomaat/artikkeli/Presidentin+valta+uhkaa+murentua+Ukrainassa/1135224383811> 2.2.2007. ”Presidentin valta uhkaa murentua Ukrainassa”.

⁵³ Sherr, James. A Failing Partnership? Ukraine and the West. Conflict Studies Research Centre 2001. s. 17

sisäministeri Juri Lutsenko kuvasti tilannetta ”täydelliseksi vallananastukseksi”. Jushtshenko sanoi vievänsä lain kiistanalaiset kohdat perustuslakituomioistuimeen. Ulkopoliittisen instituutin tutkija Arkadi Moshesin mielestä Eurooppa-mielinen linja ei silti ole vielä välttämättä vaarassa. ”On kyllä syytä huolestua, mutta kyseessä ei ole dramaattinen käänne” Moshes sanoo. Hänen mielestään uuden lain läpimeno on presidentin asemalle ”aika vakava muttei kohtalokas isku” ja että ”perustuslaki takaa presidentille edelleen laajoja oikeuksia”. Moshesin mielestä on liian aikaista päätellä tuoreiden käänteiden vaikutusta Ukrainan EU-pyrkimyksiin. Hän huomauttaa, että Janukovytsin hallitus on itse asiassa ehtinyt tehdä yhtä ja toista näille pyrkimyksille myönteistä.⁵⁴

Ukrainan johdossa on erimielisyyksiä. Presidentti Jushtshenko kannattaa Ukrainan Euroopan unionin jäsenyyshakemusta ja on ilmoittanut sen olevan maan päämääränä. Jushtshenko toimi ennen presidenttikauttaan vuosina 1993-99 Ukrainan keskuspankin johtajana ja vuosina 1999-2001 runsaan vuoden ajan pääministerinä. Hän sai kiitosta valtiontalouden kurinalaistamisesta ja eläkkeiden maksamisesta ajallaan. Vuoden 2002 alussa Jushtshenko perusti Meidän Ukrainamme –vaaliliiton, josta tuli parlamentin suurin puolue. Nykyään presidentin ja puolueen välit ovat löyhtyneet. Presidenttinä Jushtshenkoa pidetään konflikteja väistelevänä ja jahkailevana. Hän on menettänyt kansansuosiotaan. Syykuussa 2006 hänen toimintaansa tuki ”täysin” 11 ja ”osittain” 35 prosenttia ukrainalaisista. Janukovytsilla vastaavat luvut olivat 26 ja 30 prosenttia.⁵⁵

⁵⁴ <http://www.hs.fi/ulkomaat/artikkeli/Presidentin+valta+uhkaa+murentua+Ukrainassa/1135224383811> 2.2.2007. ”Presidentin valta uhkaa murentua Ukrainassa”.

⁵⁵ www.hs.fi , 21.10.2006. ” Jushtshenko HS:lle: Ukrainalla on oikeus hakea EU-jäsenyyttä”.

3.3 Taloudellinen asema

Venäjän jälkeen Ukraina oli Neuvostoliiton toiseksi tärkein talouselämän komponentti. Hedelmällinen maaperä tuotti yli neljäsosan Neuvostoliiton maatalouden tuotannosta ja Ukrainan maatilat tuottivat merkittävät määrät lihaa, maitoa, viljaa ja vihanneksia muihin neuvostotasavaltoihin. Myös raskas teollisuus tuotti erikoistarvikkeita muiden neuvostotasavaltojen teollisuudelle. Ukrainaan tuotiin muista tasavalloista energiaa, josta se on lähes täysin riippuvainen. Tuontien energian osuus maan energiankulutuksesta on noin 85%. Ukrainan riippuvuus Venäjän tuontien energiasta ja merkittävät puutteet talousrakenteessa ovat tehneet Ukrainan talouden erittäin herkäksi ulkoisille vaikutteille. Heikosti johdettu talouspolitiikka johtikin maan hyperinflaatioon vuonna 1993. Viime aikoina on pyritty uudistamaan muun muassa verotusjärjestelmää, jotta talouselämää saataisiin terveemmäksi ja taustalla vaikuttavan harmaan talouden osuutta pienemmäksi. Talouselämä vaatii kuitenkin lisää kehittymistä, kuten verotusjärjestelmässä olevien porsaanreikien poistamisen ja verotuksessa myönnettyjen etuisuuksien ja poikkeusten uudelleenarvioinnin. Talousuudistukset poliittisesti aroilla aloilla kuten maan yksityistäminen ja rakenteelliset uudistukset eivät ole onnistuneet hyvin. Erityisesti IMF on kannustanut nopeuttamaan uudistusten läpiajoa. Ukrainan bruttokansantuote kasvoi ensimmäistä kertaa itsenäistymisen jälkeen vuonna 2000 vientivetoisesti 6%. Samaan aikaan teollisuustuotanto kohosi 12,9%. Taloudella meni vielä paremmin vuonna 2001 jolloin kasvua mitattiin BKT:ssä 9% ja teollisuustuotannon kasvussa 14%. Vuonna 2002 talouden kasvu hidastui 4,6%:iin. Yleisesti ottaen talouden kasvu on johtunut viime vuosina vahvasti sisämarkkinoiden kysynnän kasvusta, alhaisesta inflaatiosta ja vankemmasta kuluttajien ja sijoittajien luottamuksesta. Talous kasvoi vuonna 2003 melkoiset 9,3% ja vuonna 2004 hämmästyttävät 12% huolimatta talousuudistusten puutteista. Ukrainan suurimmat kauppakumppanit vuonna 2003 olivat viennistä Venäjä (18%), Saksa (6%), Italia (5,3%) ja Kiina (4,1%) ja tuonnista Venäjä (36%), Saksa (9,4%) ja Turkmenistan (7,2%) Ukrainan BKT ostovoimapariteetilla mitattuna oli vuonna 2004 299,1 miljardia USD.⁵⁶

Ukrainalla on halu säilyä itsenäisenä Venäjästä, mutta ei ole täysin selvää onko maalla poliittisia ja taloudellisia edellytyksiä takaamaan omaa tahtoaan. Ukrainalle taloudellisia ongelmia aiheuttaa myös järjestäytynyt rikollisuus, josta aiheutuu ongelmia myös länsinaapurissa oleville EU-maille. Myös ongelmat liittyen huumausaine- ja ihmiskauppaan

⁵⁶ http://www.ciaonet.org/temp/countries/ua_data.html 19.11.2006

ovat osoittaneet että Ukraina ei kykene tällä hetkellä täysin itsenäiseen sisäisten asioidensa hallintaan. Nämä ovatkin eräitä tekijöitä minkä takia Ukraina on kolmanneksi suurin Yhdysvaltain ulkomaanavun saaja edellään vain Israel ja Egypti. Yhdysvallat on näytellyt muutenkin suurta roolia Ukrainan ottaessa ensi askeleita kohti demokraattista markkinataloutta. Vuonna 1999 alkaneesta talouselämän reformista lähtien Yhdysvallat ilmoitti antavansa enemmän tukeaan Ukrainalle, mikäli tämä jatkaa uudistuksia ja pyrkii voimakkaammin kohti demokratiaa ja markkinataloutta. Kansainväliset suhteet Yhdysvaltoihin koki kolauksen vuonna 2002 kun Yhdysvallat ilmoitti saaneensa haltuun todisteita että presidentti Kuchma oli päättänyt myydä Kolchuga- tutkajärjestelmän irakilaisille. Ukrainalaiset kiistivät väitteen ja säilyttivät Yhdysvaltojen myöntämän tuen⁵⁷. Länsimaissa ja puolalaisessa lehdistössä Ukrainan hallintoa syytettiin jopa autoritäärisiksi.⁵⁸

Ukrainalaisen geopolitiikko V.A. Dergatsevin mukaan talous antaa Ukrainalle mahdollisuuksia vapautua sotilaallisen geopolitiikan kahleista. Alueen on hyödynnettävä omia mahdollisuuksiaan, joita ovat suotuista ilmasto, hedelmällinen maaperä ja edullinen sijainti. Liikenne, teollisuus ja koko talouselämä on uudistettava muuttuvan maailman tarpeiden mukaan. Ongelmana on maan ja ympäröivän maailman poliittinen epävarmuus. Ukrainan ja muidenkin entisten neuvostotasavaltojen on vaikea sopeutua maailmaan. Venäjä asennoituu Ukrainaan, kuten muihinkin neuvostotasavaltoihin isoveljen tavoin, eikä edes peittele asenteitaan. Historia lisäksi taustalla on taloudellisia realiteetteja. Ukraina on täysin riippuvainen Venäjältä saatavista raaka-aineista ja energiasta. Euroopan unionin jälkeen se on toiseksi suurin venäläisen kaasun kuluttaja. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Ukrainalta vaadittiin maailmanmarkkinahintoja, maan teollisuus joutui vaikeuksiin. Tämä ei ollut Venäjänkään etujen mukaista ja maat solmivat uudet Ukrainalle edulliset sopimukset. Taloudellisen heikkoutensa takia Ukraina ei voinut maksaa sopimuksen mukaisia velkoja, jotka kasvavat jatkuvasti. Niiden vastineeksi Venäjä on ottamassa haltuunsa Ukrainan teollisuuden avainaloja. Ukraina on tarpeidensa ja velkojensa tähden Venäjästä riippuvainen⁵⁹. Tämä fakta sai lisäpontta 2005 vuoden lopulla kun Venäjän kaasumonopoli Gazprom päätti vuoden 2005 lopulla, ettei entisellä neuvostotasavallalla Ukrainalla enää ollut aihetta saada maakaasua vanhaan kaverihintaan. Käypä markkinahinta oli viisinkertainen, ja sitä Gazprom aikoi ruveta perimään. Ukrainan mielestä vaatimus rikkoi voimassa ollutta

⁵⁷ <http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/intro.htm> 7.11.2006

⁵⁸ Wotowski, Pawel. Ukraine. Another view. Centre for Eastern Studies. Warsaw 2003. s. 15

⁵⁹ Juntunen, 2003, s.147-148

sopimusta. Kompromissia ei syntynyt, vaikka sitä hierottiin kaikilla tasoilla aina presidenttejä myöten. Ukrainassa – ja lännessäkin – jotkut epäilivät, että Venäjä oli tosiasiassa kostamassa Ukrainan edellisvuoden vallankumousta, joka ei ollut Venäjän mieleen. Venäjän valtio omistaa 51 prosenttia Gazpromista ja yhtiön hallitusta johtaa varapääministeri Dmitri Medvedev. Gazpromissa kuitenkin pidettiin kiinni siitä, että tällaista on markkinatalous. Kiinni pidettiin myös vuodenvaihteen määräajasta. Sen jälkeen Gazprom alkoi vääntää Ukrainan kaasuhanoja nollille. Samalla laskivat putkiston paineet EU-maissa, muun muassa Itävallassa, Ranskassa ja Unkarissa. Paikoin jopa puolet kaasusta jäi tulematta perille. Venäjä syytti Ukrainaa kaasun varastamisesta matkan varrella. Katkos kesti kuitenkin vain päivän, ja tositilanteessa syntyi varsin nopeasti myös sopimus Ukrainan ja Venäjän välille. Seuraavien viiden vuoden ajan Gazprom saa omasta kaasustaan haluamansa hinnan, mutta yhtiö sallii myös Turkmenistanin ja Kazakstanin kaasun soljua halpana venäläisiä putkia pitkin Ukrainaankin. Siten Ukrainan kaasusta maksama kokonaishinta kyllä kaksinkertaistui vanhaan verrattuna, mutta jäi sentään kauaksi viisinkertaisesta hinnasta. Gazprom myös korotti tuntuvasti korvausta, jonka se maksaa Ukrainalle kaasun kauttakulusta Keski-Eurooppaan. EU:ssa vedettiin henkeä helpotuksesta. Teollisuus sai pyöriä ennallaan, ja talot lämpenivät talvisäissäkin. Todistetuksi kuitenkin tuli, miten haavoittuvaista EU:n energiansaanti voi olla, kun peräti neljäsosa käytetystä maakaasusta on peräisin Venäjältä. Monissa yksittäisissä jäsenmaissa venäläiskaasun osuus on vielä suurempi.⁶⁰

3.4 Sotilaallinen asema

Ukrainan peri Neuvostoliiton hajottua yhden Euroopan suurimmista armeijoista, jolla oli ydinase, moderneja malleja tavanomaisia asejärjestelmiä sekä korkeatasoinen puolustusteknologia. Tuolloin Ukrainan armeija koostui ohjusasearmeijasta, kolmesta mekanisoidusta armeijasta, kahdesta panssarivaunuarmeijasta, yhdestä armeijakunnasta, neljästä ilma-armeijasta, erillisestä ilmapuolustusarmeijasta ja Mustanmeren laivastosta. Yhteensä armeijan vahvuus oli 780 000 sotilasta, 6500 panssarivaunua, 7000 panssariajoneuvoa, 1500 lentokonetta, yli 350 laivaa ja 1272 strategista ydinkärkeä mannertenvälisiin ballistisiin ohjuksiin sekä 2500 taktista ydinohjusta.⁶¹

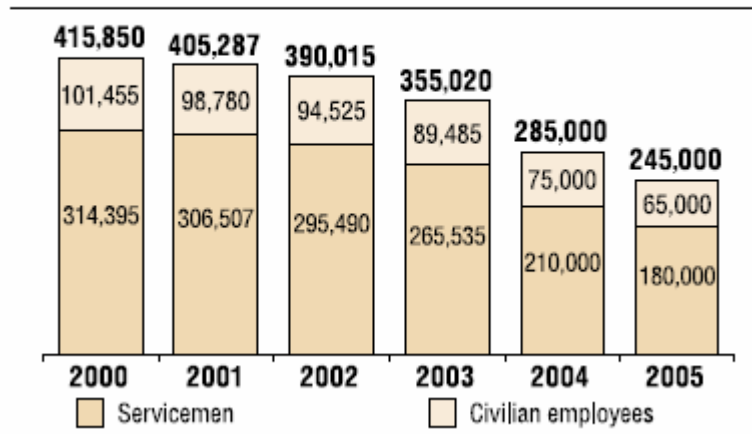
Tällä hetkellä Ukrainan armeija on vain osia siitä, mitä se oli Neuvostoliiton romahdettua. Suurin muutos on ollut ydinaseista luopuminen. Ukraina oli ensimmäinen valtio IVY-maista,

⁶⁰ <http://www.yle.fi/uutiset/taustat/kaikki/id25055.html> 11.6.2006

⁶¹ <http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=en&part=history&sub=history> 11.6.2006

joka luopui vapaaehtoisesti omista ydinaseistaan heinäkuussa 1996.⁶² Varsinkin maavoimat ovat tällä hetkellä kärsineet rahapulasta ja siksi kokeneet suuren muutoksen viidessätoista vuodessa. Arvioiden mukaan maavoimat ei täytä nykyaikaisen sodankäynnin vaatimuksia. Ukrainan armeija perustuu asevelvollisuuteen, tosin tavoitteena on vuoteen 2015 mennessä muuttaa puolustusjärjestelmä kokonaan ammattiarmeijaksi. Vuoteen 2006 mennessä oli tavoitteena olla 50000 sopimussotilasta (30% kokonaisvahvuudesta), vuoteen 2011 mennessä 50% kokonaisvahvuudesta ja vuoteen 2015 mennessä 100% vahvuudesta. Tällä hetkellä noin viidesosa vahvuudesta palvelee sopimuksella, mutta muutos ei ole edennyt kasvukivuitta. Yksinkertaisesti rahoituksen puute on estänyt tai hidastanut monien uudistusten läpiviemisen. Sopimussotilaille ei ole varaa maksaa kilpailukykyistä palkkaa, eikä arvioiden mukaan asiaan ole tulossa muutosta lähivuosina.⁶³

Figure 1.3. Strength of the Armed Forces in 2001-2005, by year's end, number of positions

Kuva 2. Ukrainan armeijan vahvuus vuosina 2000-2005⁶⁴

Asevelvollisuusarmeijan ongelmat ovat samankaltaiset kuin Venäjällä. Kurittomuus, karkuruus ja varkaudet ovat yleisiä. Taistelukoulutuksen taso on alhainen ja asiaa vaikeuttaa puute ammattialiupeereista. Ainoat taisteluvalmiit joukot maavoimissa ovat maahanlaskujoukot ja niiden tiedustelujoukot. Nämäkin joukot ovat kärsineet modernin kaluston ja harjoitteluun suunnattujen varojen puutteesta. Maavoimien vahvuus on tällä hetkellä noin 125000 sotilasta. Kalusto on pääosin vanhentunutta Neuvostoliiton aikaista panssaroitua kalustoa. Taistelupanssarivaunuja on noin 3600 kappaletta (T-64 x 2215 kpl, T-

⁶² <http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=en&part=history&sub=history> 11.6.2006

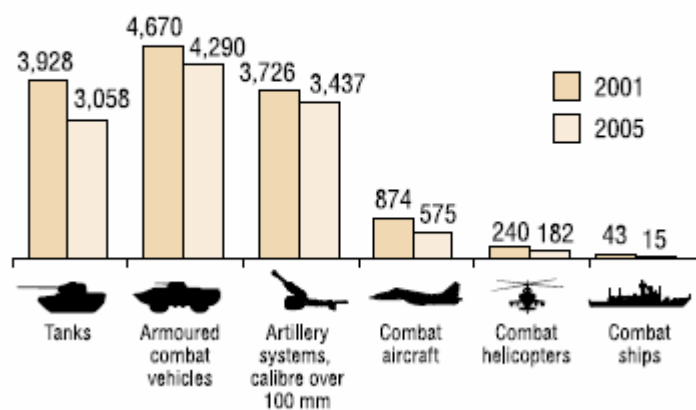
⁶³

https://www.milnet.fi/www4.janes.com/subscribe/jwar/doc_view.jsp?K2DocKey=/content1/janesdata/binder/jwar/jwara256.htm@current&Prod_Name=JWAR&QueryText= 11.12.2006

⁶⁴ White Book 2005. Defence Policy of Ukraine. Ministry of Defence of Ukraine. Kyiv 2006. s. 13

72 x 1180 kpl ja noin 300 kpl T-80/84/90 malleja), rynnäköpanssarivaunuja on noin 2400 kappaletta (BMP-1 x 1008kpl ja BMP-2 x 1434 kpl), muita panssaroituja ajoneuvoja on noin 7800 kappaletta (MT-LB x 6090 kpl, BTR-60/70/80 noin 1700 kpl), tykistöä noin 2600 kappaletta, ballistisia ohjuksia 90kpl ja raketinheitinjärjestelmiä noin 600 kpl. Viestijärjestelmät ovat vanhentunutta Neuvostoliiton aikaista viestijärjestelmää ja huolimatta korkeatasoisesta sotateollisuudesta, ei uutta kalustoa ole voitu hankkia muille kuin kansainvälisissä operaatioissa käytetyille joukoille.⁶⁵ Maavoimiin kuuluu myös maavoimien ilmavoimat, jotka toimivat maahanlaskujoukkojen kanssa yhteistyössä. Maavoimien ilmakomponentti koostuu helikoptereista, joita on yhteensä noin 440 kappaletta, joista 184 Mi-24 mallia ja noin 125 kappaletta Mi-8 mallia.⁶⁶ Varsinkin helikopterit ovat kärsineet rahoituksen, huollon ja varaosien puutteesta. Suurin osa maavoimien kalustosta arvioidaan olevan palvelukseen soveltumattomassa kunnossa.⁶⁷

Figure 1.6. Total number of major conventional weapons in 2001–2005, by year's end

Kuva 3. Kuvassa on Ukrainan puolustusministeriön ilmoittamat tavanomaisten asejärjestelmien lukumäärät vuosina 2001 ja 2005⁶⁸. Lukumäärät ovat pienempiä kuin www.janes.com ilmoittamat määrät. Kaluston vähennys ei ole ollut niin merkittävää kuin armeijan miesvahvuuden supistaminen.

Ukrainan merivoimilla on käytössään 68 helikopteria. Ilmavoimat ovat edelleen kohtuullisen suuret. Ukrainan ilmavoimilla on noin 600 lentokonetta, joista tärkeimpiä 26 kappaletta

⁶⁵

https://www.milnet.fi/www4.janes.com/subscribe/jwar/doc_view.jsp?K2DocKey=/content1/janesdata/binder/jwar/jwara256.htm@current&Prod_Name=JWAR&QueryText= 11.12.2006

⁶⁶ sama

⁶⁷ www.janes.com 11.12.2006

⁶⁸ White Book 2005. Defence Policy of Ukraine. 2006. s 14

strategisia Tu-22M-3 Backfire pommikoneita, 60 Su-24 pommikonetta, 41 Su-27 torjuntahävittäjää, 185 MiG-29 hävittäjää ja noin 160 kuljetuskonetta.⁶⁹

Ukraina on ilmoittanut kansalliseksi politiikakseen euro-atlanttisen integraation, joka sisältää sekä Naton että Euroopan unionin. Sotilaallisesta doktriinista pyrkimys Nato-jäsenyyteen poistettiin vuonna 2004. Ukraina on tosin merkittävä Naton yhteistyökumppani. Se on ollut mukana Naton PfP- ohjelmassa vuodesta 1994 lähtien ja Ukraina on osallistunut aktiivisesti PfP- harjoituksiin, Balkanin rauhanturvaoperaatioon ja koalitioon Irakissa. Ukrainalaisia yksiköitä on ollut Yhdysvaltain sektorilla Kosovossa ja Puolan johtamassa divisioonassa Irakissa. Ukrainalla on sopimus Naton kanssa (Distinctive Partnership) minkä perusteella Nato saa käyttää Ukrainan strategista ilmakuljetuskykyä. Päämääränä Ukrainan puolustusohjelmassa on saada aikaan uudenaikainen Ukrainan armeija (Ukrainian Armed Forces), joka on voimakas, liikkuva, hyvin varustettu ja koulutettu, kykenevä suorittamaan tehtävänsä missä tahansa ympäristössä ja samaan aikaan olla taloudellisesti edullinen.⁷⁰

Ukraina kuuluu vuonna 2001 Turkin aloitteesta perustettuun Blackseafor Mustanmeren laivasto-osastoon. Blackseafor (Black Sea Naval Cooperation Task Group) on Turkin, Romanian, Bulgarian, Ukrainan, Venäjän ja Georgian muodostama kriisinhallintaan keskittyvä laivasto-osasto. Se koostuu 4-6 aluksesta, jotka jäsenmaat antavat osaston käyttöön. Blackseaforin tehtävinä on etsintä- ja pelastustehtävät, humanitääriset tehtävät, miinantorjunta ja ympäristönsuojelu Mustanmeren alueella. Osastoon kuuluu ainoastaan merialuksia. Sitä voidaan käyttää tarvittaessa myös YK:n antamiin tehtäviin. Osaston käyttöön annetut alukset toimivat kansallisten joukkojen komennossa ja kuuluessaan osastoon ne ovat käyttövalmiina kotisatamissaan, josta alukset tarvittaessa kootaan tehtävää tai harjoitusta varten yhteen. Blackseaforin tarkoituksena on lisätä Mustanmeren valtioiden alueellista vakautta ja turvallisuutta sekä vahventaa rannikkovaltioiden naapurussuhteita. Suurimpana yksittäisenä harjoituskohdeena organisaation toiminnassa on ollut terrorismin vastainen toiminta. Blackseafor järjestää yhteisiä harjoituksia kaksi kertaa vuodessa⁷¹. Blackseafor on ensimmäinen Naton ja kumppanuusmaiden yhteinen laivasto-osasto.⁷²

⁶⁹

https://www.milnet.fi/www4.janes.com/subscribe/jwaf/doc_view.jsp?K2DocKey=/content1/janesdata/binder/jwaf/jwafa292.htm@current&Prod_Name=JWAF&QueryText= 11.12.2006

⁷⁰ www.janes.com 11.12.2006, <http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/intro.htm> 7.11.2006

⁷¹ <http://www.blackseafor.org/English/AnaSayfa.asp> 12.1.2007

⁷² Lauri Helaniemi, Eurooppalaisten merivoimien kehittäminen. <http://www.rannikonpuolustaja.fi/rp104/navyeur.htm> 13.2.2007

Naton laajentumisen myötä Ukrainasta on tullut sekä Naton että EU:n rajamaa ja Ukrainan rooli Itä-Euroopan alueelliselle vakaudelle on kasvanut. Ukrainan puolustusdoktriinin uhkamalleissa todetaan että laajamittaisen hyökkäyksen uhka maata vastaan on vähäinen, mutta alueellinen konflikti maan rajojen sisäpuolella tai lähialueella on mahdollinen. Tämän takia puolustuksen suunnittelussa ei enää lähdetä siitä, että maata puolustetaan jokaisesta ilmansuunnasta tulevaa hyökkäystä vastaan vaan keskitytään ennaltaehkäisemään aggressiot vain muutamalla operaatioalueella. Uusien uhkamallien mukaiset Ukrainan armeijan tehtävät ovat:

- kyky selvittää pieni konflikti rauhanajan joukoilla ja mahdollistaa liikekannallepanon valmistelut paikallista tai alueellista sotaa varten
- Samaan aikaan osallistua rauhanturva- tai humanitaariseen kansainvälisten organisaatioiden hyväksymään operaatioon prikaatin kokoisella yksiköllä (2000-3000 sotilasta)

Armeijan tulee myös valmistautua yhteistyöhön muiden viranomaisten kanssa, osallistua pelastustoimimaan ympäristö- tai teollisissa katastrofeissa, tuottaa sotilaallista apua toisille valtioille, olla mukana kansainvälisessä yhteistyössä ja kansainvälisissä rauhanturvaoperaatioissa kansainvälisten sopimusten mukaisesti. Valmiudeltaan joukot on jaettu kolmeen osaan. Korkeimman valmiuden joukkojen (Forward Defence Forces⁷³ tai Joint Rapid Reaction Forces⁷⁴) tehtävänä on estää kriisin laajeneminen alueelliseksi aikaisessa vaiheessa ja suojata pääpuolustusjoukkojen perustaminen sekä suojata pääpuolustusjoukkojen ryhmittäminen. Korkeimman valmiuden joukot koostuvat kaikista puolustushaaroista ja ovat parhaiten varustettu ja koulutettu. Korkeimman valmiuden joukkojen on suunniteltu olevan pääelementti tulevaisuuden Ukrainan armeijassa ja muodostavan Nato-yhteensopivan joukon vahvuudeltaan noin 40000 sotilasta. Pääpuolustusjoukot (Main Defense Forces) koostuvat kaikista puolustushaaroista ja aselajeista, jotka perustetaan paikallisen tai alueellisen sodan tapauksessa. Strategisen reservin tehtävänä on toimia täydennyksinä ja vahvennuksina pääpuolustusjoukoille.⁷⁵

Valtionohjelman mukaan päämääränä on armeijan voiman optimointi, jossa ei pelkästään supisteta joukkojen määrää vaan myös kehitetään organisaatiota ja toimintaa tulevia elementtejä. Siihen liittyy armeijan kaluston ja aseiden uusiminen, jotta potentiaali säilytetään mahdollisimman hyvänä myös tulevaisuudessa. Armeijan kokonaisvahvuus vuoden 2005

⁷³ <http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/doctrine.htm> 7.11.2006

⁷⁴ www.janes.com 11.12.2006

⁷⁵ <http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/doctrine.htm> 7.11.2006

lopulla on 375000 josta 295000 sotilasta. Viisi lentodivisioonaa vähennetään vahvuudesta ja viidestä mekanisoidusta divisioonasta muodostetaan neljä mekanisoitua prikaatia ja yksi varastotukikohta. On suunniteltu poistaa 400 panssarivaunua, 289 lentokonetta, 189 helikopteria ja 11 laivaa tai alusta varastoista. Poistot koskevat vanhoja malleja joita ei ole kustannustehokasta ylläpitää.⁷⁶

Venäjä katsoo Ukrainaa ensi sijassa sotilasstrategisella tasolla. Erityisesti tämä koskee Krimin aluetta, joka on ikivanha kaupan ja kulttuurien kohtaupaikka. Jouduttuaan Venäjän haltuun muodostui Krimistä sotilaallinen tukikohta joka on jo parinsadan vuoden ajan symbolisoinut venäläistä patriotismia. Sekä keisarillisen Venäjän että Neuvostoliiton Ukrainaan rakentamat liikenneväylät palvelivat ennen kaikkea suurvallan tavoitteita⁷⁷. Yhdysvaltojen kanssa tehty yhteistyö on tehnyt osasta Ukrainan asevoimista yhteistyökykyisiä rauhanturvaoperaatioissa. Yhdysvallat on ilmoittanut tarvitsevan jatkossakin Ukrainan tukea rauhanturvaoperaatioissaan. Yhdysvallat kykenee voittamaan alueellisia sotia ilman liittolaisia, mutta tarvitsee Ukrainankin tukea konfliktin jälkeisessä jälleenrakennustyössä. Ukrainalle yhteistyö Yhdysvaltojen kanssa on mahdollistanut uudistuksia turvallisuussektorilla. Tämä on tosin kärsinyt vahvan poliittisen linjan ja rahoituksen puutteesta.⁷⁸

Sotilaallisesta näkökulmasta Moskova ei kykene painostamaan Ukrainaa. Sotilaallisessa konfliktissa maiden välillä, armeijat eivät todennäköisesti kykenisi suorittamaan tehtäviään mieltäessään tilanteen sisällissodaksi. Venäjän mahdollisen sotilaallisen painostuksen vaikutusvalta on vähentynyt neljästä syystä. Ensinnäkin ratifioituaan vuonna 1997 Ystävyys-yhteistyö- ja kumppanuussopimuksen, Venäjä hyväksyi Ukrainan itsenäisyyden ja alueellisen riippumattomuuden. Toiseksi sopimus Mustanmeren laivaston jakamisesta ja Sevastopolin satamien vuokraamisesta Venäjälle asetti Ukrainaan venäläisiä joukkoja. Kolmanneksi vaikka Ukraina vuokrasi Mukachevon ja Sevastopolin tutka-asemat Venäjälle, jäivät tutka-asemat Ukrainan hallintaan. Neljänneksi Ukraina möi 11 strategista pommikonetta Venäjälle vastineeksi kaasuvetoista. Tuloksena näistä tapahtumista Ukrainassa olevien venäläisjoukkojen käyttökelpoisuus on vähentynyt.⁷⁹

⁷⁶ <http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/doctrine.htm> 7.11.2006

⁷⁷ Juntunen, 2003, s.146-147

⁷⁸ Polyakov, Leonid. U.S.-UKRAINE MILITARY RELATIONS AND THE VALUE OF INTEROPERABILITY. The Strategic Studies Institute 2004.s. 65-67

⁷⁹ Adomeit, Hannes. Reisinger, Heidi. Russia's Role in Post-Soviet Territory: Decline on Military Power and Political Influence. Forssvarstudier 4/2002. s. 35.

3.5 Johtopäätökset

Ukrainan strategisessa asemassa merkittävin asia on sen maantieteellinen sijainti. Ukraina sijaitsee auttamatta Venäjän ”sylissä” lännen ja Venäjän välissä. Lisäksi Venäjällä on merkittäviä strategisia kiinnostuksen kohteita Ukrainan aluetta kohtaan kuten Sevastopolin laivastotukikohta, Krimin niemimaan ja lähialueiden merialueet, siirtokaasuputkisto ja muu infrastruktuuri.

Poliittisesti Ukraina on erittäin mielenkiintoisessa tilanteessa. Valtataistelu on jokapäiväistä presidentin ja pääministerin välillä. Poliitikkojen on väitetty ottavan lahjuksia, valehtelevan, tavoittelevan omia etujaan ja toimivan oligarkkien hyväksi. Poliitiikka on ollut Ukrainassa likaista peliä. Presidentinvaalit vuonna 2004 ovat merkittävin esimerkki tästä. Ukrainan politiikassa ovat kaikki keinot olleet sallittuja. Poliittisen suuntauksen poukkoilut idän ja lännen välillä vaihtuvat jatkuvasti ja ristiriitaisuudet presidentin ja pääministerin lausunnossa ovat huomattavat. Poliittisessa kentässä on tapahtunut muutos venäläismielisempään suuntaan presidentin pysyessä länsimielisenä.

Ukrainan talous on vankasti integroitunut Venäjän talouselämään. Valtiontalous on huomattavan riippuvainen Venäjältä tulevasta kaasunsiirtotuloista ja koko maa on riippuvainen Venäjän energiatoimituksista. Yhdysvaltojen antama taloudellinen tuki on merkittävä Ukrainan taloudelle. Talouselämän kehityksen kautta Ukrainalla olisi mahdollisuus etääntyä riippumattommaksi Venäjästä. Tämä vaatisi energiatoimitusten ostamista muualta Venäjästä riippumattomista tuottajamaista. Toisaalta ukrainalaisten yritysten suurin vientimaa on luonnollisesti Venäjä. Venäjän markkinat ja niiden ostokyky ovatkin auttaneet Ukrainan taloutta kasvamaan. Ukrainalaiset tuotteet eivät kiinnosta juurikaan Euroopassa joten entisen Neuvostoliiton alue säilynee niiden tärkeimpänä markkina-alueena.

Sotilaallisesti Ukraina on haastavassa tilanteessa. Entisistä Neuvostoliiton valtioista Ukrainassa on eniten venäläisjoukkoja. Ukraina osallistuu aktiivisesti Naton PfP-yhteistyöhön ja on jopa lähettänyt sotilaitaan Irakiin amerikkalaisten tueksi. Ukrainaa ei voi tosin kuvitella Naton jäseneksi lähimmän kymmenen vuoden aikana. Venäjän painostus taloudellisesti ja poliittisesti estänee tämän, sillä on vaikea kuvitella Venäjän sallivan Naton joukkoja

Mustanmeren pohjoispuoliselle maa-alueelle. Lisäksi Venäjän käyttöoikeus Sevastopolin laivastotukikohtaan ulottuu aina vuoteen 2017 saakka. Rahapulan takia Ukrainan asevoimat uudistunevat hitaammin kuin Venäjän asevoimat. Venäjällä asevoimiin virtaa lisää rahaa suurista öljyn, kaasun ja energianmyyntituloista joita Ukrainalla ei ole. Asevoimien kalusto on vanhentunutta mutta aseteollisuus on tietyillä aloilla varsin kehittyntä. Ukrainan aseteollisuus pyrkinee valmistamaan korkealuokkaisia järjestelmiä myyntiin joko Venäjälle tai muualle ulkomaille.

Yhteenvetona Ukrainan sotilaallisesta asemasta voitaneen sanoa sen olevan vankasti Euroopan unionin, Nato-maiden ja Venäjän välissä. Ukrainan armeija pohjautuu Neuvostoliitolta perittyyn kalustoon, jota se ei ole voinut resurssien puutteen takia kunnolla huoltaa, uusia tai korvata. Vaikka paperilla panssarivaunujen ja lentokoneiden luvut näyttävät suurilta, on syytä epäillä, onko kymmenesosakaan kalustosta tosiasiallisesti palvelukseen soveltuvassa kunnossa. Ukrainalla on menossa armeijan uudistus asevelvollisuudesta ammattiarmeijaan. Tällä hetkellä rahan puute on hidastanut suunnitelmaa siirtyä ammattiarmeijaan eikä lisärahoitusta ole näkyvissä. Varusmiespalvelusaikaa on lyhennetty 18 kuukaudesta 12 kuukauteen ja tavoitteet sopimussotilasjärjestelmän laajentamisesta on asetettu. Ei ole kuitenkaan todennäköistä, että Ukraina kykenisi pysymään tavoitteissaan ainakaan vuoteen 2010 mennessä, jolloin puolet armeijan vahvuudesta koostuisi sopimussotilaista. Tärkeimpiä tavoitteita Ukrainalla lienee saattaa korkeimman valmiuden joukkonsa Nato-yhteensopivaksi, jotta maa kykenee toimimaan jatkossa suuremmilla joukoilla sekä Naton operaatioissa, että YK:n rauhanturvaoperaatioissa ja ylläpitää sotateollisuutensa korkealla tasolla. Tänä päivänä sotateollisuus tuottaa materiaalia vain vientiin. Ukraina myös yrittäne ylläpitää ilmavoimien iskukyvyn sekä strategisen ilmakuljetuskyvyn jota se voi vuokrata sekä Natolle että Euroopan unionille.

4 UKRAINAN JA VENÄJÄN SUHTEIDEN KEHITYS

4.1 Kehitykseen vaikuttaneet poliittiset tekijät

Neuvostoliiton viimeisinä vuosina viranomaiset Ukrainassa ja Venäjällä toimivat yhteistyössä liittokeskeistä keskushallintoa vastaan. Kuitenkin päivää Itsenäisten valtioiden yhteisön (IVY) muodostamisen jälkeen 8. joulukuuta 1991 osapuolten tavoitteet eriytyivät ja yhteistyö vaihtui kilpailuasetelmaan. Eräs pääasiallinen syy tähän oli se, että molemmilla mailla oli erilainen ajatus IVY:sta. Venäjä katsoi IVY:n olevan väline, jolla tarkkaillaan mahdollisimman läheltä entisiä neuvostotasavaltoja, jotta tulevaisuudessa jälleenyhdistyminen tulisi mahdolliseksi. Eräs suurimmista syistä mikä vaikutti itsenäisen Ukrainan kehitykseen, on usein jätetty huomiotta. Ukrainan itsenäistyminen oli tuloksena Neuvostoliiton poliittisten vallanpitäjien jakautumisesta tasavalloiksi alueillaan. Ukrainan neuvostotasavallan aikaiset vallanpitäjät päättivät muodostaa oman valtion ja siksi nykyinen itsenäinen Ukraina on jatkoa Ukrainan neuvostotasavallalle sekä kansainvälisen lain, poliittisen järjestelmänsä, kulttuurinsa ja taloutensa mukaan. Näin ollen siteet jo itsenäistyessä Moskovaan oli vahvat.⁸⁰

Itsenäisyytensä alusta lähtien tämä on aiheuttanut Kiovalle mahdottomaksi hyväksyä täydellistä erottautumista Moskovasta, kuten itsenäisyyshaluiset oikeistomieliset ukrainalaiset toivoivat. Ukrainan itsenäistymistä seuranneiden vuosien aikana Ukraina pyrki työntymään länteen, mutta tämä oli seurausta Venäjän yhteydenottohaluisesta politiikasta. Ukrainan ja Venäjän suhteiden alkutaival oli hyvin vaikea. Ukraina eli itsenäistymishurmionsa aallonharjalla ja asetti suuria odotuksia länteen. Samaan aikaan Venäjän federaatio oli lähestulkoon shokkitilassa historiallisesti Venäjään kuuluneiden ja laajasti venäläisten asuttamien menetettyjen maa-alueiden takia. Jonkin aikaa Moskova jatkoi uhkauksien lausumistaan rajojen uudelleenvetämisistä ajamalla eteenpäin ajatusta Ukrainan väistämättömästä jakautumisesta läntiseen ja itäiseen Ukrainaan (tämäntyyppisiä lausuntoja on Venäjän lehdistössä esiintynyt aika ajoin viime vuosinakin). Toisaalta Kiovan asenne Venäjään oli ensimmäisinä vuosina tinkimätön ja monin tavoin epätodellinen. Moskovaa ei

⁸⁰ Olszanski T. 2002. s. 2-3

haitannut Kiovan asenne, sillä se hidasti Ukrainan hyväksymistä vastuuntuntoiseksi kansainvälisen yhteisön jäseneksi.⁸¹

Ukraina ei suostunut IVY:n kollektiivisen turvallisuuden takaavaan sopimukseen (Tashkentin sopimus), eikä allekirjoittanut sopimusta IVY-maiden kollektiivisesta rajojen puolustamisesta. Ukraina hylkäsi monta muutakin IVY-sopimusta, jotka se koki itselleen epäedulliseksi. Kiova myös vastusti jatkuvasti IVY:n muuttumista suurvaltarakenteeksi. Vuodesta 1994 eteenpäin Ukraina jatkuvasti edesauttoi IVY-maiden monenkeskisten sopimusten kariutumista ja suosi kahdenkeskisiä sopimuksia (mukaan lukien Venäjän kanssa). Tämä politiikka monien muiden IVY-maiden tukemana lopulta johti Moskovian politiikan epäonnistumiseen ja IVY:n taantumiseen.⁸²

Ukrainan ensimmäisen presidentti oli Leonid Kravtšuk. Kravtšukin poliittinen toiminta oli enemmänkin poliittisia eleitä sekä länteen, että Venäjän suuntaan. Se johti Ukrainan hyväksymiseen kansainvälisen yhteisön jäseneksi, mutta epäonnistui suurten ongelmien ratkaisussa. Erityisesti suhteissa Venäjään Leonid Kravtšuk todisti olevansa kykenemätön saaman aikaan toimivia kompromisseja. Kuitenkin myös Venäjän odotukset olivat myös liioiteltuja. Vuosina 1992-1994 kiistelyjen pääasiat olisi voitu ratkaista Venäjälle enemmän suosiollisella tavalla kuin varsinaisessa sopimuksessa vuonna 1997⁸³. Kravtšuk yritti käyttää Neuvostoliitolta jäänyttä strategista ydinasearsenaalia sekä pelotteena Venäjää kohtaan että painostaakseen länttä antamaan taloudellista tukea. Tämä politiikka epäonnistui täysin. Se hankaloitti Ukrainan suhteita länteen ja Venäjään. Ukraina nähtiin lännessä potentiaalisen jäsenmaan sijasta mahdollisena epävakauden aiheuttajana Venäjän takapihalla. Vuoteen 1993 mennessä tämä oli eristänyt Ukrainan lännestä ja Kravtšuk muutti politiikkaansa. Yhdysvaltojen ja Venäjän kanssa tehdyissä kolmenkeskisissä neuvotteluissa Ukraina luopui ydinaseistaan, liittyi ydinkieltosopimukseen ja sai vastineeksi Yhdysvalloilta turvallisuusvakuutuksen ja taloudellista tukea siirtäessään ydinaseet Venäjälle. Tämän jälkeen Ukrainan suhteet länteen lämpenivät huomattavasti.⁸⁴

⁸¹ Olszanski T. 2002. s. 2-3

⁸² sama

⁸³ sama

⁸⁴ Arkady Moshes and Bertil Nygren, *Slavic Triangle? Present and Future Relations between Russia, Ukraine and Belarus*. Stockholm: Swedish National Defence College, 2002. s. 30-31

Ukrainan toisen presidentin Leonid Kutchman asenne oli radikaalisti erilainen. Valittu presidentti lupaili läheisiä suhteita Venäjään ja ajoi patrioottista, mutta samalla pragmaattista poliittista linjaa alusta lähtien. Tämä politiikka osoittautui melko tehokkaaksi.⁸⁵

Helmikuussa 1995 Venäjä ja Ukraina allekirjoittivat Ystävyys ja yhteistyösopimuksen (Russian-Ukrainian Treaty of Friendship, Cooperation and Partnership). Se ei sisältänyt kaksoiskansalaisuutta koskevia sopimuksia, eikä Mustanmeren Laivastoa koskevia asioita (nämä molemmat oli päätetty sopia erillisessä sopimuksessa) ja sopimuksessa olleet valtioiden rajoja koskevat asiat olivat ylimalkaisia. Kuitenkin Moskovan mielestä sopimukseen olisi kuulunut päätös Mustanmeren Laivaston jakamisesta. Tämän asian puuttumisesta johtuen Venäjän presidentti Boris Jeltsin peruutti uudelleen vierailunsa Kiovaan. Ystävyys- ja yhteistyösopimus oli Ukrainan diplomatian kannalta menestyksenkäs osoitus kansainväliselle mielipiteelle siitä, että Moskova oli vastuussa neuvottelujen kiivaudesta ja että ehdot mitä Moskova halusi sopimukseen, kyseenalaistaisivat Ukrainan itsemääräämisoikeutta Krimin niemimaalla. Ukrainan perustuslaki tuli voimaan kesäkuussa 1996 ja toteutti yhden Venäjän vaatimuksista esitellen nimellisesti kaksoiskansalaisuuden (ja tasavertaisen aseman venäjän kielelle, mitä venäläiset olivat ajaneet voimakkaasti eteenpäin, joskin osittain epävirallisesti). Perustuslaki myös salli Venäläisen tukikohdan olemassaolon Ukrainassa. Tämä avasi mahdollisuuden lopullisesti ratkaista Sevastopolia koskenut ongelma.⁸⁶

Ukraina allekirjoitti Naton kanssa heinäkuussa 1997 uudistuksia koskevan sopimuksen (Charter on a Distinctive Partnership with Nato), jonka tarkoituksena oli parantaa osapuolten suhteita armeijan uudistuksen, konfliktinestön, taloudellisen turvallisuuden, kriisinhallinnan ja aseiden viennin rajoitusten aloilla. Joillakin aloilla tämä paransi Ukrainan turvallisuutta. Sopimus toi psykologisen, taloudellisen ja poliittisen tuen Ukrainan itsenäisyydelle. Ukrainan länsimaihin parantuneet suhteet ja yhteistyö Naton kanssa joudutti Venäjää normalisoimaan suhteensa Ukrainaan. Toukokuussa 1997 Venäjä allekirjoitti Ystävyys- ja yhteistyösopimuksen, jossa se tunnusti Ukrainan alueellisen koskemattomuuden ja Ukrainan omistusoikeuden Krimin niemimaahan. Myös Sevastopolia koskeva ongelma saatiin ratkaisuun.⁸⁷ (Sevastopolin kysymystä on käsitelty enemmän luvussa 4.2)

⁸⁵ Olszanski T. 2002. s. 2-3

⁸⁶ sama

⁸⁷ Moshes, Nygren. 2002. s. 31-33

Jo vuonna 1999 tapahtui jotain mikä vähensi länsimaismielisten yhteistyöhalukkuutta. Tämä tapahtuma oli Kosovon sota ja Naton hyökkäys Jugoslaviaan. Kiova ei avoimesti protestoinut liittouman toimia, mutta oli myöhemmin halukas ottaa osaa rauhanturvaamisoperaatioon. Ukrainalaiset poliitikot eivät peitelleet sympatioitaan serbeille ja Ukrainan yhteiskunta koki myös serbit läheisemmiksi (jotka ovat slaaveja ja ortodokseja) kuin Albanian muslimit.

Lokakuussa 2000 100 ukrainalaiselle asiantuntijalle ja organisaatiolle tehdyn kyselyn perusteella⁸⁸ voidaan päätellä että Ukrainan poliittinen luokka asettaa suhteet Venäjän Federaatioon ja Yhdysvaltoihin politiikan päämääräksi.⁸⁹

Vuoden 1999 presidentinvaalien aikaan Venäjä pysyttäytyi vaiteliaana. Melko myöhään presidentinvaalikampanjan aikana Venäjä ilmoitti Leonid Kutchman olevan kaikista ehdokkaista vähiten epämukava vaihtoehto heille. Hänen pääkilpailijansa, kommunisti Petro Symonenko, oli vaarallinen Moskovalle koska hän oli Gennady Zhuganovin liittolainen. Kutchma oli tuttu ja Boris Jeltsinin arvostama ja pitämä. Jos vallanvaihto Moskovassa olisi tapahtunut aikaisemmin, olisi Venäjä saattanut alkaa tukea Oleksander Morozia, joka tarjosi ainoana kandidaateista oikean poliittisen vaihtoehdon Kutchmalle.⁹⁰

Leonid Kutchman valinta toiselle kaudelle ja Viktor Jushtshenkon valinta pääministeriksi nostivat toiveita radikaalien uudistustoimien aloittamisesta Ukrainassa, jotka olisivat tuoneet maata lähemmäksi länsieurooppalaisia standardeja talouselämässä ja yhteiskunnassa. Nämä toiveet toteutuivat vain osittain. Talouskasvu, joka saavutettiin ilman lännen rahoituslaitosten tukea, osoittautui suureksi menestykseksi Jushtshenkon hallitukselle. Lännen pettymys Ukrainaan lisääntyi hallituksen menestyksestä ja talouskasvusta huolimatta. Sen lisäksi Ukrainassa alkoi kypsyä ajatus, ettei läheiselle yhteistyölle Venäjän kanssa ole vaihtoehtoja. Jushtshenkon hallituksen toimeenpaneman ohjelman tähdättiin tuovan järjestystä Ukrainan talouselämään, mutta ei radikaalia muutosta. Vuoden 2000 aikana Ukraina pienensi välimatkaansa Venäjään ennemmin kuin olisi siirtynyt lähemmäksi länsimaisia arvoja. Ukrainan perustavanlaatuiset poliittisen elämän mekanismit (erityisesti kamppailu oligarkkien ja byrokraattien välillä presidenttiin vaikuttamisesta) ja niiden muutokset heijastuvat samanlaiseen mekanismiin ja prosessiin Venäjällä. Merkittävä ero maiden välillä on, ettei Ukrainan armeijalla ole poliittista roolia ja ukrainalaiset oligarkit ovat taloudellisesti heikompia verrattuna venäläisiin. Toisaalta Ukrainan byrokratia varsinkin verotuksessa on

⁸⁸ Razumkov Centre. Ukraines strategic partners study. National Security and Defense 12. 2000. s 3-8

⁸⁹ Olszanski T. 2002. s. 7

⁹⁰ Olszanski T. 2002. s. 8

voimakkaampi kuin Venäjällä. Vladimir Putinin aikakaudella venäläiset oligarkit ovat heikentyneet, mutta omaavat silti itsenäisemmän aseman valtiosta kuin ukrainalaiset virkaveljet. Esimerkiksi oligarkkien hyökkäykset ensin varapääministeri Julija Tymoshenkoa ja myöhemmin pääministeri Jushtshenkoa vastaan edelsi samanlaiset hyökkäykset venäläisten virkaveljiensä toimesta pääministeri Sergei Kiriyenkoa kohtaan kesällä 1998. Kuitenkin muutokset mitä Venäjän poliittisessa kentässä on tapahtunut vuodesta 2000 lähtien, eivät ole tapahtuneet samalla lailla Ukrainassa.⁹¹

Poliittinen kriisi, joka ravistutti Ukrainaa syksyllä 2000 ja keväällä 2001 ja myötävaikuttii pääministeri Jushtshenkon hallituksen kaatumiseen ei vaikuttanut Ukraina-Venäjä-suhteisiin merkittävästi. Kuitenkin se vahingoitti Ukrainan suhteita Euroopan unioniin merkittävästi⁹².

Muutos EU:n ja Ukrainan välillä tapahtui niin sanotun Kutchmagate- tapauksen myötä alkuvuonna 2001, mikä herätti epäilyksiä presidentti Kutchman osallisuudesta toimittaja Georgi Gongadzen murhaan. Lukuisten erovaatimusten ja länsimaiden kritiikin takia Kutchma aloitti lähentymisen Venäjän kanssa. Venäjän presidentti Vladimir Putin antoi asiassa tukensa Kutchmalle.⁹³

EU (jolla ei tunnu olevan vakavaa kiinnostusta poliittisesti tai taloudellisesti Ukrainassa) kohtelee maata pääasiassa riippuen maan median, ihmisten ja demokratian vapaudesta. Nämä asiat eivät tietenkään ole niin tärkeitä EU:lle Venäjän kohdalla. Tämä vahvisti Euroopan vastaista asennetta kriisin aikana Ukrainan eliitin keskuudessa. Samaan aikaan Venäjä pysyi Ukrainan poliittisen kriisin aikana vaiteliaana⁹⁴. Toinen asia, mikä vaikutti negatiivisesti Ukrainan ja lännen (erityisesti Naton) suhteisiin oli Ukrainan asetoimitukset Makedoniaan vuonna 2001. Nato oli tuolloin aktiivisena välittäjänä Makedonian ja albaanimilitanttien välillä. Myös syytökset, joiden mukaan Ukraina olisi toimittanut aseita Talibanhallinnolle Afganistaniin ja Kolchuga -ilmapuolustustutkajärjestelmän Irakille lisäsi lännen epäluuloisuutta Ukrainaa kohtaan. Ukrainan ja Yhdysvaltojen suhteet kärsivät kolauksen kun Ukrainan parlamentti ei hyväksynyt Yhdysvaltojen vaatimuksia piratismiin estämiseksi. Tästä johtuen Yhdysvallat asetti muutamille ukrainalaisille tuotteille sanktioita.⁹⁵

⁹¹ Olszanski T. 2002. s. 7

⁹² Olszanski T. 2002. s. 9

⁹³ Haukkala, Hiski. Kohti ulottuvuuksien unionia. Ulkopoliittinen instituutti. Otamedia Oy. Espoo 2002. s 15.

⁹⁴ Olszanski T. 2002. s. 9

⁹⁵ Moshes, Nygren. 2002. s. 32-33

Kun Venäjän politiikka muuttui vuonna 2000 pragmaattisemmaksi ja ennustettavammaksi Venäjä itse hallitsi johdonmukaisemmin ja sitä myötä vahvemmin. Putinin Venäjä luopui kohtelemasta IVY:ä työkaluna yhdistää entinen Neuvostoliitto ja on päättäväisesti tukenut kahdenkeskisiä suhteita IVY:n jäsenmaihin. Kreml päätti, että Ukrainan kohteleva yhteistyökumppanina ja liittolaisena ennemmin kuin ”transitiomaana”, helpottaisi tärkeiden poliittisten päämäärien saavuttamista tämän huomattavasti heikomman valtion kanssa. Se osoittautui erinomaiseksi päätökseksi. Uusi poliittinen suunta on poistanut suurimmat psykologiset ongelmat Ukrainan ja Venäjän suhteista mahdollistaen Kiovan tehdä myönnytyksiä pohjoiselle naapurilleen.⁹⁶

Ukrainan ulkoministeri Tarasjuk arvioi Venäjän tuolloin painostaneen Ukrainaa. painostusta ei kuitenkaan suoranaisesti ollut havaittavissa. Se oli eritoten huomioitavissa kaasuneuvotteluissa vuoden 2000 lopulla, jolloin Kiova sai odottamattomia etuja. Kuten eräs venäläinen politiikan toimittaja on tarkoin huomauttanut, Jushtshenkon länsimainen politiikka oli suotuisaa Venäjälle, sillä uusi Ukrainan hallitus rehellisesti hoiti velka-asiat ja antoi venäläisille liikemiehille laajat oikeudet lailliseen yksityistämiseen Ukrainassa. Todellinen koventuminen Venäjän näkökulmasta taloudellisissa asioissa tapahtui vasta vuonna 2001.⁹⁷

Ukrainan ulkopoliittikan uusi doktriini oli tulosta edellä mainituista poliittisista uudelleenarvioinneista Kiovassa ja Moskovassa. Uudelleenarvioinnin tuloksena syntyi niin sanottu ”Zlenkon doktriini”, joka alkoi muodostua vuoden 2001 alkupuolella. Siinä keskitytään yhteistyöhön Venäjän ja Yhdysvaltojen kanssa. Ensimmäinen merkki uudelleensuuntautumisesta, oli länsimielisen ulkoministerin Boris Tarasjukin erottaminen syyskuussa 2000, jonka tuloksena kahdenkeskiset suhteet lämpenivät välittömästi ja selvästi. Uusi ulkoministeri Anatoli Zlenko julisti ensimmäisessä puheessaan suhteiden Venäjään olevan tärkeimmässä asemassa Ukrainan ulkopoliitikassa. Tammikuussa 2001 Zlenko julkisti uuden ulkopoliittisen doktriinin vakuuttaen Ukrainalla olevan vain kaksi strategista kumppania: Venäjän Federaatio ja Yhdysvallat, mikä painoi suhteet Euroopan Unioniin takalalle. Puheessaan Kiovassa 23. tammikuuta 2001 Zlenko mainitsi ”Nykyisissä olosuhteissa Ukraina kehittää strategista kumppanuuttaan Venäjän ja Yhdysvaltojen kanssa. Uskon että ystävälliset ja pragmaattiset suhteet näiden maiden kanssa on elintärkeää turvallisuudellemme. Se myös tarkoittaa kontaktien tiivistämistä Berliiniin, Lontooseen ja Pariisiin”. Jos strateginen kumppanuus Yhdysvaltojen kanssa tarkoittaa ”Euroopan valintaa”

⁹⁶ Olszanski T. 2002. s. 8

⁹⁷ sama

kumppaniksi, eikä Euroopan unionia edes poliittisena kumppanina mainita, sen täytynee tarkoittaa, että Ukrainan ”Euroopan valinta” ei ollut muuta kuin savuverho suunnatakseen Euroopan pääkaupunkien huomion pois jo kristallinkirkkaasta ”Amerikan valinnasta”. Kiova on todennäköisesti tehnyt johtopäätökset, ettei läheiselle taloudelliselle yhteistyölle Venäjän kanssa ole vaihtoehtoja ja sen yritys lähentyä Euroopan unionia on epäonnistunut. Kiova on myös tietoinen Ukrainan tärkeydestä globaalissa turvallisuudessa USA:n politiikassa (erityisesti turvallisuuspolitiikassa) joka suojelee Ukrainaa putoamasta poliittiseen riippuvaisuussuhteeseen Venäjästä.⁹⁸

Venäjän presidentti Vladimir Putin on luopunut edeltäjänsä epäjohtonmukaisesta Ukrainan politiikasta, jota väritti todellinen neuvostoaikojen jälkeinen nostalgia ja toiveet entistä enemmän myyttisestä ”IVY-maiden yhdistymisestä”. Moskova on ymmärtänyt ja hyväksynyt Ukrainan itsenäisyyden olevan väistämätöntä ja että se kuuluu Venäjän etuihin kunnioittaa tätä, ei pelkästään tekemällä politiikastaan Kiovaan helpompaa vaan myös parantamalla Venäjän imagoa maailmanlaajuisesti. Muutos myötävaikutti kahdenvälisen suhteiden paranemiseen vuosina 2000-2001.⁹⁹

Puheessaan 27. maaliskuuta 2001 ulkoministeri Zlenko painotti hyvin voimakkaasti Ukrainan ja Yhdysvaltojen kumppanuudesta perustuen molempien maiden yhteisiin strategisiin kiinnostuksen kohteisiin. Puheessaan hän mainitsi ”Ukrainan haluavan olla tasapuolinen kumppani eikä osa imperiumia” ja että ”Moskova haluaa luoda Ukrainaan samanlaiset suhteet kuin Yhdysvalloilla ja Kanadalla on. Ne jotka ovat seuranneet Ukrainan ja Venäjän suhteiden kehittymistä vuodesta 1991 myöntävät tämän olevan valtava askel eteenpäin”.¹⁰⁰

Vuosien 2000-2003 Ukrainan ja Venäjän suhteiden ilmapiiri koki perusteellisen muutoksen. Tilanteesta, jossa yhtäkään ongelmaa ei saatu ratkaistua molempien osapuolten epäillessä toisiaan ja selittämällä kaikkea poliittisilla motiiveilla, Ukraina ja Venäjä lopulta päätyivät pragmaattiseen kanssakäymiseen ratkaisten lukuisia arkojakin ongelmia. Tämä positiivinen kehitys perustui vankalle pohjalle, jota oli muodostettu aikaisempina vuosina. Itse asiassa Venäjän ratifioitua poliittisesti merkittävän ystävyys-, yhteistyö- ja kumppanuussopimuksen vuonna 1999 (jossa molemmat osapuolet tunnustivat toisen alueellisen koskemattomuuden)

⁹⁸ Olszanski T. 2002. s. 9

⁹⁹ Olszanski T. 2002. s. 8

¹⁰⁰ A.M.Zlenko, 27.3.2001. Speech of A.M Zlenko at Heritage Foundation. 2001.
http://cache.zoominfo.com/cachedpage/?archive_id=0&page_id=157271658&page_url=%2f%2fwww.ukrchicago.com%2finform%2fnews_2001%2fmzs%2f0327sp_en.html&page_last_updated=2%2f15%2f2003+5%3a13%3a00+PM&firstName=Ukraine&lastName=Zlenko 19.12.2006

ilmaisi Moskova viimein päässeensä yksimielisyyteen itsenäisestä Ukrainasta. Putinin hallinnon aikana Ukrainasta tuli virallisesti Venäjän ulkopoliittikan prioriteetti. Poliittinen kontakti presidentti -ja pääministeritasolla Moskovon ja Kiovan välillä tapahtui Putinin valtaantulon jälkeen suunnilleen kahdesti kuukaudessa. Putin tapasi Kutchman useammin kuin kukaan muu ulkomainen johtaja.¹⁰¹

Lokakuussa 2001 Moskova hyväksyi Ukrainan energiavelan uudelleenjärjestelyn tavalla, joka oli erittäin suosiollinen Ukrainalle. Lokakuussa 2002 Ukrainan ja Venäjän pääministerit sopivat kehykset kaasunyhtymän luomisesta tehtävänään Ukrainan läpi kulkevan Venäjän kaasun hallinnointi. Yhtymän omistus on jaettu tasan maiden kesken. Kaasuyhtymä ei omista Ukrainan valtiolle kuuluvia kaasunkuljetusjärjestelmiä. Yhtymän toimintaan liittyi epäselvyyksiä koskien sen laillista ja verotuksellista asemaa Ukrainassa. Tunteita herättänyt väittely ”humanitääristä asioista” korvattiin yhteistyöllä yhteisen kulttuurin vaikutusalueella. Putin ja Kutchma aloittivat tammikuussa 2003 valtioiden rajojen rajanvetämisprosessin. Samaan aikaan sovittiin ainoastaan passin sopivan rajanylitykseen muiden henkilökorttien sijaan. Tämä oli ollut Ukrainan haluama sopimus jo pitkään virallistaakseen jälleen Ukrainan asemaa itsenäisenä valtiona, ja parantaakseen rajavalvontaa. Moskova vastusti tätä, sillä Venäjällä tämä osoittautuisi hyvin epäsuosituksi, koska harvoilla venäläisillä oli muita kuin kotimaassa tarvittavia henkilötunnistusasiakirjoja. Moskovon kannalta asian ratkaisi halu rajoittaa muuttoliikettä ja työvoiman liikkuvuutta Venäjältä pois.¹⁰²

On tosin väärin kuvitella ettei maiden kahdenkeskisissä suhteissa olisi ollut ongelmia. Monilla aloilla maiden näkemykset eroavat huomattavasti. Näkyvät erimielisyydet ilmenivät vuosina 2001-2002 maiden ajautuessa kauppasotaan. Vuoden 2002 ensimmäisellä neljänneksellä kahdenvälinen kauppa laski 15.8%. Syksyllä 2002 osapuolet poistivat vastavuoroisia sanktioita, mutta kaupankäynti ei palautunut kauppasotaa edeltäneelle tasolle. Ukrainan tuotteet kärsivät paljon enemmän ja siksi Kiova yritti jatkuvasti saada aikaan vapaakauppasopimusta Venäjän kanssa.¹⁰³

Vuoden 2003 aikana Venäjän suora ja epäsuora vaikutusvalta Ukrainassa lisääntyi. Näin ollen myös Ukrainan valtionjohdon toiminnanvapaus alkoi rajoittua. Ensinnäkin venäläistä pääomaa alkoi virrata Ukrainaan. Vuosien 2000 ja 2001 aikana venäläiset yritykset ottivat haltuunsa neljä Ukrainan kuudesta öljynjalostamosta ja vuoden 2002 alkuun mennessä

¹⁰¹ Moshes A. 2003. s.19-20, 42

¹⁰² sama

¹⁰³ sama

venäläisten hallinnassa oli arviolta 40-50% teollisuudesta. Vuonna 2002 venäläiset liikemiesryhmät ostivat kaksi suurta matkapuhelinoperaattoria. Vuonna 2003 kävi ilmi, että venäläisillä on kiinnostusta myös investoimaan ukrainalaisen puolustusteollisuuden modernisointiin. Ukrainan alumiiniteollisuus on melkein kokonaan venäläisen pääoman hallinnassa. Muutamit ukrainalaiset poliitikot pitävät tällaista kehitystä vaarana valtion turvallisuudelle¹⁰⁴. Toisaalta venäläisen pääoman tulo vakautti yritysten toimintaa ja loi yhteistoimintaa yritysten välille. Tämä muodosti yhden tekijän Ukrainan talouden toipumiseen. Lisäksi sijoitukset menivät myös sellaisille aloille, joita ei Ukraina valtio eikä ukrainalaiset oligarkit kyennyt kehittämään. Venäläisiä sijoituksia ei enää pelätty niin paljoa kuin 1990-luvulla.¹⁰⁵

Toiseksi Venäjä heikensi Ukrainan lähes monopoliasemaa energiakuljetuksissa Eurooppaan. Epäonnistuttuaan neuvottelemaan alhaisempia kuljetusmaksuja vuonna 2001, Venäjä sai valmiiksi Ukrainan ohittavan kaasuputken Novorossiyskiin. Vuonna 2002 uuden putken kautta ohjattiin kulkemaan puolet siitä määrästä öljyä, mikä aikaisemmin oli kulkenut Ukrainan kautta. Baltian putkijärjestelmän kehittäminen voi myös olla osana tätä vientioperaatiota. Putkistot Valko-Venäjän läpi Puolaan ja Mustanmeren läpi Turkkiin antavat Venäjälle vaihtoehtoja maakaasun kuljetuksiin. Uudessa yhtälössä Ukraina on kiinnostunut jatkamaan Venäjän energiakuljetuksia mutta Venäjä on saavuttamassa edun, eikä Ukraina välttämättä ole tulevaisuudessa avainasemassa tässä asiassa. Tämä on tärkeä asia mietittäessä Ukrainan kaasunsiirtojärjestelmän yksityistämistä, joka on kärsinyt investointien puutteesta, eikä arvioiden mukaan Ukraina kykene ylläpitämään järjestelmää toimintakunnossa nykyisillä investoinneilla pitkää aikaa.¹⁰⁶

Kolmanneksi vuonna 2002 Ukraina alkoi toimia aktiivisemmin niiden entisten neuvostotasavaltojen kanssa, jotka olivat kiinnostuneita erilaisista integraatioista Venäjän kanssa. Tämä poliittinen linja on jyrkässä ristiriidassa Ukrainan edellisen politiikan kanssa tähdäten saavuttaakseen aseman ”entisen Neuvostoliiton vaihtoehtoisena johtajana”. Tammikuussa 2003 Leonid Kutchmasta tuli ensimmäinen ei-venäläinen puheenjohtaja Itsenäisten valtioiden yhteisössä. Aikaisemmin Ukrainalle myönnettiin tarkkailijan asema EurAsian taloudellisessa yhteisössä (EurAsian Economic Community) ja helmikuussa 2003 Ukraina päätti osallistua uuteen integraatioaloitteeseen entisen Neuvostoliiton alueella.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Moshes A. 2003. s.22-23, 42

¹⁰⁵ sama

¹⁰⁶ sama

¹⁰⁷ sama

Luonnollisesti kaikki opposition jäsenet kommunisteja lukuun ottamatta ovat olleet vakavasti huolissaan mainitusta kehityksestä. He pelkäävät integraation itään olevan yhteen sopimaton Ukrainan Euroopan vaihtoehdon kanssa. Nämä huolenaiheet ovat legiimejä ja loogisia. Kuitenkin samaan aikaan on tarpeen katsoa syitä, miksi Ukrainan silloinen johto päätti suuntautua entisen Neuvostoliiton suuntaan. Yksi syy tähän on varmasti kaikkien vaihtoehtojen suunnitelmien epäonnistuminen. GUUAM-ryhmä koostuen Georgiasta, Ukrainasta, Uzbekistanista, Azerbaidžhanista ja Moldovasta osoittautui taloudellisesti tehottomaksi ja yhdentekeväksi Ukrainan turvallisuuspolitiikalle. Ukrainan yritykset saavuttaa asema Kaspianmeren alueen energiakuljetuksissa osoittautui tuloksettomaksi, eikä uusi putkisto Brodyn ja Odessan välillä ollut toiminnassa. Alueellinen yhteistyö Keski-Euroopan valtioiden kanssa toi niukkoja tuloksia Ukrainan ollessa niille vähemmän tärkeä verrattuna valtioiden omiin Euroopan integraatiopyrkimyksiin. Kävi myös selväksi, että Euroopan Unionin laajentuminen pysähtyisi Ukrainan länsirajalle ja niin ollen realistisesti otettavat odotukset Eurooppaan siirtymisestä laskivat.¹⁰⁸

Neljänneksi Putinin vaikutus Ukrainan politiikkaan on suuri ja se antaa uutta voimaa Venäjän ulkopoliittikkaan. Asia on kuitenkin monimutkainen. Tarkastellessa pidempää ajanjaksoa näyttää Venäjän kyvyn vaikuttaa Ukrainan sisäiseen politiikkaan vähentyneen. Vuonna 1994 Moskovan myönteinen asenne ja venäläismielinen retoriikka olivat suurimpia tekijöitä Kutchman vaalivoitossa. Vuonna 2002 Moskovan avoin tuki valtaapitävälle puolueelle ja kommunisteille ei auttanut lainkaan. Ensimmäistä kertaa Ukrainan historiassa koalitio, jolla oli monia Venäjälle haitallisia piirteitä, sai suurimman osan äänistä.¹⁰⁹

Ennen vuoden 2004 presidentinvaaleja amerikkalaiset ja ulkomaalaiset viranomaiset ilmaisivat huolenaiheensa lehdistönvapauden puuttumisesta Ukrainassa. Suurin osa merkittävämmästä mediasta oli joko hallinnon tai liikemiesten, joilla oli läheiset suhteet valtaapitäviin, hallinnassa. OSCE:n (Organisation for Security and Cooperation in Europe) tarkkailijan mukaan hallinnon kontrolloimat lähetykset suosivat Janukovytsia, kun taas Jushtshenkoa kritisoitiin terävästi. Itsenäinen sanomalehdistö ja muutamat itsenäiset lähetykset ilmaisivat laajemmin näkökantoja, mutta ukrainalaiset journalistit ovat joutuneet ahdistelujen ja väkivallankin kohteeksi. Marraskuussa 2000 Ukrainan presidentin Leonid Kutchman entinen henkivartija toi julkisuuteen nauhan, josta ilmeni että journalisti Georgiy

¹⁰⁸ Moshes A. 2003. s.23-24

¹⁰⁹ sama

Gongadze määrättiin vaiennettavaksi Kutchman käskystä. Ulkomaisten tarkkailijoiden mukaan Ukrainan viranomaiset lisäksi uhkailivat teollisuustyöntekijöitä ja opiskelijoita, mikäli he eivät kannata Janukovytschia. Opposition yrityksiä pitää vaalitulaisuuksia häiritä usein hallinnon toimesta.¹¹⁰

Syyskuun alussa Jushtshenko syytti viranomaisia yrityksestä myrkyttää hänet. Syyskuun kuudentena päivänä Jushtshenko sairastui vakavasti vain vähän aikaa sen jälkeen, kun hän oli osallistunut illalliselle Ukrainan turvallisuuspalvelun johtajan kanssa. Hänen tilansa huonontuessa Jushtshenko kuljetettiin hoitoon Itävaltaan. Lääkärit eivät kyenneet todentamaan sairauden aiheuttajaa. Jushtshenko palasi vaalitaisteluun huonossa terveydellisessä tilassa ja kasvonsa vakavasti turmeltuneena.¹¹¹

Marraskuun 10.päivä, merkittävien viivästysten jälkeen, Ukrainan keskusvaalikomissio julkaisi presidentinvaalien ensimmäisen kierroksen tulokset. Sen mukaan Jushtshenko sai 39,87% äänistä, Janukovytsch 39,32%, Ukrainan sosialistisen puolueen johtaja Oleksandr Moroz 5,81% ja Ukrainan kommunistisen puolueen johtaja Petro Simonenko sai 4,97% äänistä. Loput 20 ehdokasta jakoivat loput äänet. Koska kukaan ei saanut suoraan valintaan oikeuttavaa 50% äänimäärää, Ukrainan lain mukaan kaksi parasta ehdokasta jatkoivat marraskuun 21.päivä järjestettävälle toiselle kierrokselle. Ulkomaalaiset vaalitarkkailijat OSCE:sta kritisoivat vaalien ensimmäistä kierrosta, todeten vaalikamppailun aikana hallinnon ja median toimineen Janukovytschin tukena. Tarkkailijat havaitsivat vaalipäivänä lukuisten nimien puuttuvan vaalilistoilta. Jushtshenko syytti Janukovytschia hallinnon kanssa järjestetystä vaalipetoksesta, sillä aikaisemmat gallupit ennakoivat Jushtshenkolle selvää johtoa ja jopa valintaa suoraan ensimmäisellä kierroksella. Huolimatta tästä Jushtshenko sanoi olevansa valmis toiselle kierrokselle.¹¹²

Marraskuun 24.päivä Ukrainan keskusvaalikomissio julkaisi Janukovytschin voittaneen toisen kierroksen saaden 49,46% äänistä, Jushtshenkon jääden 46,61%:iin äänestysprosentin ollessa 80,85%. Jushtshenkon kannattajat syyttivät massiivisen vaalipetoksen järjestämisestä. Galluppien mukaan Jushtshenkon olisi pitänyt voittaa reilulla erolla vastustajaansa. Myös äänestysprosentit muun muassa Janukovytschin tukialueella Donetskissa vaikuttivat

¹¹⁰ Steven Woehrel, Ukraine's Political Crisis and U.S. Policy Issues. CRS Report for Congress. Congressional Research Service. 2005. s. 4-8

¹¹¹ Woehrel, 2005. s. 4-8

¹¹² sama

epätodennäköisen suurilta, ollen jopa 96,65%. Viranomaiset ilmoittivat toisen kierroksen tulosten ilmaisevan saman alueellisen jakauman kuin ensimmäinen kierros, Jushtshenkon voittaessa ylivoimaisesti läntisessä ja Keski-Ukrainassa ja Janukovytsin voittaessa suurella marginaalilla itäisessä ja eteläisessä Ukrainassa.¹¹³

OSCE:n tarkkailijoiden mukaan toinen kierros ei täyttänyt demokraattisten vaalien määritelmää. Ulkomaalaiset tarkkailijat havaitsivat muun muassa puutuvia äänestyspaikkoja, liikkuvia äänestyspaikkoja, väkivaltaa median edustajia kohtaan, epätarkkoja äänestyslistoja ja viranomaisten painostusta äänestäjiä kohtaan. Marraskuun 22.päivä alustavien tulosten julkaisun jälkeen Jushtshenko julistautui voittajaksi vaaleissa ja hänen kannattajansa varoittivat aloittavansa oikeustaistelun sekä järjestävänsä massiivisia mielenosoituksia kääntääkseen vilpillisen tuloksen. Sadat tuhannet ihmiset Kiovassa ja kymmenet tuhannet muissa Länsi-Ukrainan kaupungeissa osoittivat mieltään ilmoittavan hyväksyvänsä vain Jushtshenkon presidentiksi. Marraskuun 27.päivä Ukrainan parlamentti vahvisti vaalien tuloksen mitätöimisen ja julkistivat epäluottamuslauseen keskusvaalikomissiolle. Joulukuun ensimmäinen päivä parlamentti julkaisi epäluottamuslauseen hallitukselle. Myös hallitusmieliset journalistit kieltäytyivät noudattamasta hallinnon antamia ohjeita tiedottamisesta. He tuottivat tasapainoisempaa kuvaa oppositiojohtajista ja Kiovan massiivisista mielenosoituksista.¹¹⁴ Ukrainan armeija ja turvallisuuspalvelu eivät käyttäneet voimakeinoja lopettaakseen mielenosoitukset. Satojen tuhansien ihmisten mielenosoitukset Kiovassa oli poikkeuksellista. Mielenosoittajat toimivat rauhallisesti ja kurinalaisesti. Logistiikka järjestettiin nopeasti tukemaan massamielenosoituksia. Nämä osoittavat, että mielenosoitusten järjestäminen vaati vahvaa johtoa ja pitkälle vietyä suunnittelua, valmistelua ja harjoittelua.¹¹⁵

Joulukuun 3. päivä Ukrainan korkein oikeus päätti toisen kierroksen vilpilliseksi ja mitätöi tulokset. Oikeus päätti uusintäänestyksen joulukuun 26. päiväksi. Tämä oli suuri voitto Jushtshenkolle. Joulukuun 8.päivänä Ukrainan parlamentti hyväksyi lakipaketin lopettaakseen poliittisen kriisin. Parlamentti hyväksyi muutokset vaalilakiin ja parlamentti erotti keskusvaalikomission ja nimitti uuden tilalle. Parlamentti hyväksyi myös poliittisen uudistuksen, jossa vähennettiin presidentin valtaoikeuksia. Uusi laki astui voimaan syyskuussa 2005. Uuden lain mukaan presidentillä on oikeus nimittää pääministeri,

¹¹³ Woehrel, 2005. s. 4-8

¹¹⁴ sama

¹¹⁵ sama

ulkoministeri ja puolustusministeri parlamentin hyväksyttäväksi. Loput ministerit nimittää pääministeri parlamentin hyväksyttäväksi. Presidentti saa edelleen nimittää kuvernöörit Ukrainan alueille. Valta parlamentissa alkoi siirtyä Jushtshenkolle.¹¹⁶

Joulukuun 11.päivä Jushtshenkoa hoitaneet Itävaltalaiset lääkärit vahvistivat Jushtshenkon joutuneen myrkytyksen uhriksi. Aineena oli käytetty dioksiinia. Ilmoitus lisäsi sympatioita Jushtshenkoa kohtaan ja lisäsi antipatioita hallintoa kohtaan.

Joulukuun 28.päivä Ukrainan keskusvaalikomissio ilmoitti ääntenlaskennan päättyneen ja että Jushtshenko oli voittanut Janukovytsin 51,99%-44,19%. Kuten aikaisemminkin kierroksilla, ehdokkaiden kannatus jakaantui alueellisesti samalla tavalla (kannatusjakauma esitetty liitteessä 1). Äänestysprosentti oli 77,3%. Kansainvälisten tarkkailijoiden mukaan vaikkakin joitakin ongelmia ilmaantui, olivat uusintavaalit huomattavasti oikeudenmukaisemmat kuin kaksi edellistä kierrosta. Janukovyts ei hyväksynyt vaalitulosta ja väitti vaaleja vilpillisiksi. Joulukuun viimeinen päivä hän erosi pääministerin virastaan ja asetti useita oikeuskanteita vaaleista. Ukrainan korkeimman oikeuden hylättyä kanteet Jushtshenko nimitettiin Ukrainan presidentiksi tammikuun 23. päivänä.¹¹⁷

Mikä sitten sai ukrainalaiset osoittamaan mieltään ennenäkemättömässä laajuudessa? Todennäköisesti, koska viimeisten viidentoista – kahdenkymmenen vuoden aikana kansalaiset etääntyivät yhä enemmän poliittisesta elämästä samalla kun ihmisten elämänpiiriksi vakiintui sukulaisten, ystävien ja uskonnollisten yhteisöjen verkostot. Oranssivallankumouksen massaliikkeen synnyssä nämä kaksi sinänsä vastakkaista tekijää yhdistyivät ennen näkemättömällä tavalla. Yleinen luottamuspuola johtavaa eliittiä kohtaan sekä ihmisten halu puolustaa henkilökohtaista äänestysoikeuttaan saivat kymmenet tuhannet tavalliset ukrainalaiset liikkeelle. Tällä kertaa valtaa pitävät tahot olivat ylittäneet kriittisen rajan ja ihmiset marssivat kaduille puolustamaan ainoata jäljellä olevaa mahdollisuuttaan vaikuttaa politiikkaan.¹¹⁸

Ukraina oli hakenut Euroopan unionin jäsenyyttä jo vuosia, mutta koska Ukraina ei ollut kyennyt täyttämään poliittisia ja muita kriteerejä oli EU:n kieltäydyttävä ehdokkuudesta.

¹¹⁶ Woehrel, 2005. s. 4-8

¹¹⁷ Woehrel, S. 2005. s. 8-10

¹¹⁸ Svinarenko, Arsenyi. Ukrainan uudistuspolitiikka valinkauhassa. Idäntutkimus 3/2005. s. 9

Oranssi vallankumous ja demokraattisten voimien voitto presidentinvaaleissa 2004 muutti entistä asetelmaa. EU:lle tuli yllätyksenä ukrainalaisten Oranssin vallankumouksen aikana ilmaisema sitoutuminen demokratiaan ja ”Euroopan valintaan”. Uusi presidentti Viktor Jushtshenko määrittäjä jäsenyyden Euroopan Unionissa päätavoitteeksi hänen kaudellaan. Jushtshenko haaveili Ukrainan aloittavan jäsenyysneuvottelut vuonna 2007. EU on ottanut mielellään vastaan Ukrainan uuden demokraattisen ja uudistusmielisen strategisen valinnan joka on ”vahvistanut maan paikan Euroopan kartalla”. Kuitenkaan unioni ei ole suostunut kohtelemaan Ukrainaa potentiaalisena ehdokasmaana. Unionin mielestä viimeisimmät toimintasuunnitelmat tarjoavat riittävässä määrin tavoitteita EU:n ja Ukrainan suhteille. Suurin ongelma ei kuitenkaan ole käytännön toimenpiteissä, vaan molempien osapuolten pitkäaikaisissa tulevaisuudennäkymissä ja sitoutumisesta niihin molemmiin puolin. Vain tulevaisuudennäkymä jäsenyydestä on riittävän suuri virike uudistuksiin. EU:n lisälaajentumiseen suhteudutaan epäilyksellä. On kuitenkin huomattava, että Euroopan parlamentti on ilmaissut suuren tuen Ukrainan jäsenyyspotentiaalille. EU:n kuuden suurimman valtion kansalaisten mielestä suurin osa kannattaa Ukrainan EU-jäsenyyttä.¹¹⁹

Lisäksi verrattuna Turkkiin Ukraina on ehdottomasti osa Eurooppaa. Joka tapauksessa kandidaatiksi päästäkseen tarvitsee maan täyttää poliittiset kriteerit, kuten instituutioiden vakaus takaamaan demokratia, lainsäädäntö, ihmisoikeudet ja vähemmistöjen suojeleminen. Ukraina tulee kokeilemaan näiden kestävyyttä seuraavina vuosina. Kuitenkin jos Ukraina osoittaa samanlaista päättäväisyyttä kuin Turkki ajaessaan kotimaisia uudistuksia ei Ukrainan jäsenyyden kieltäminen tulevaisuudessa ole oikeutettua integraation periaatteiden mukaisesti. Euroopan unionin reaktio Oranssiin vallankumoukseen on ollut hyvin vaatimaton ajatellen konkreettisia poliittisia ehdotuksia. Merkittäviä muutoksia on tapahtunut viisumikäytännön valmistelussa ja uuden laajemman energiasopimuksen konsultaatiossa. EU on myös aikonut korottaa Euroopan investointipankin myöntämien lainojen määrää Ukrainaan. Eräs pääasioista EU:n ja Ukrainan suhteissa on siirtyminen kohti vapaakauppa-aluetta. Jotta tässä saavutetaan edistystä, tulee Ukrainan saavuttaa markkinatalouden status ja liittyä Maailmankauppajärjestöön (WTO).¹²⁰

¹¹⁹ Grzegorz Gromadski, Raimundas Lopata, Kristi Raik. Friends or Family? Finnish, Lithuanian and Polish perspectives on the EU's policy towards Ukraine, Belarus and Moldova. Ulkopoliittinen instituutti. Helsinki 2005. s.35-37

¹²⁰ Gromadski ym. 2005. s.35-37

Kiovassa 10.-11.helmikuuta vuonna 2005 pidetyssä Ukrainan, Euroopan unionin ja Venäjän yhteisessä konferenssissa pohdittiin Ukrainan uutta tilannetta. Uusi valtionjohto oli päättänyt toteuttaa valtionhallinnollisia, taloudellisia ja yhteiskunnallisia uudistuksia. Näiden uudistusten tavoitteena oli yhdistää Ukraina Eurooppalaisiin standardeihin tekemällä siitä moderni ja tuottava yhteiskunta. Uusi valtionjohto päätti tärkeimmiksi kohdiksi seuraavat asiat:

- Ukrainan integraation vahventaminen ja presidentinvaaleissa ilmenneen maan jakautumisen itään ja länteen voittaminen,
- perustuslain uudistuksen loppuun saattaminen ja hallinnon muuttaminen vastaamaan eurooppalaistyylistä hallintoa,
- paikallishallinnon kehittäminen ja hallinnon hajasijoittamisen syventäminen,
- talouselämän sääntöjen luominen ja taistelu korruptiota vastaan kaikilla tasoilla,
- poliittisen vakauden varmistaminen sekä koti -ja ulkomaisten sijoittajien oikeuksien suojeleminen,
- siviiliyhteiskunnan roolin vahvistaminen käynnistäen julkisen keskustelun Ukrainan tulevasta kehittymisen suunnasta,
- uuden aseman luominen Ukrainalle kansainvälisessä ympäristössä itsenäisenä toimijana.

Ukrainan johtajat kritisoivat Ukrainan vanhaa monisuuntaista ulkopolitiikkaa sekä vanhaa valintaa ”joko-tai” idän ja lännen välillä. Uuden Ukrainan tulisi pystyä siirtymään molempiin suuntiin siirtymällä kohti Euroopan integraatiota, kehittämällä samalla hyvät, molempia osapuolia hyödyttävät suhteet Venäjään. Kokoukseen osallistuneet ukrainalaiset hyväksyivät tämän kahden suunnan lähestymisen yhtä aikaa, mutta olivat osittain eri mieltä tavoitteista. Toisten mielestä EU-jäsenyys tulisi olla Ukrainan päätavoite, kun taas osan mielestä strateginen kumppanuus Venäjän kanssa (erityisesti talouselämässä) loisi Ukrainalle parhaat mahdollisuudet kasvaa tuotteliaaksi valtioksi. Osallistujat eivät päässeet myöskään yhteisymmärrykseen Ukrainan Nato-suhteesta osan halutessa nopeasti jäsenmaaksi ja osan kannattavan liittoutumattomuuspolitiikkaa. Venäläisten edustajien mielestä Ukrainan ja Venäjän suhteissa ei ollut poliittisia ongelmia ja Ukrainan tuleva suunta ei ole valintakysymys, vaan ratkaisu on tasapaino Venäjän ja Euroopan unionin välillä. Venäläiset painottivat myös läheisempää talousyhteistyötä Ukrainan ja CES-jäsenmaiden kanssa (Common Economic Space, jäsenet Venäjä, Valko-Venäjä ja Kazakstan). EU:n edustajat

painottivat Oranssin vallankumouksen tärkeyttä sen muuttaessa Ukrainan imagoa luoden paremmat olosuhteet Ukrainan ja Euroopan unionin integraatiolle.¹²¹

Ongelmattomaksi maiden suhteet muuttuivat viimeistään vuoden 2005 lopulla, kun Venäjän kaasumonopoli Gazprom päätti, ettei entisellä neuvostotasavallalla Ukrainalla enää ollut aihetta saada maakaasua vanhaan hintaan. Käypä markkinahinta oli viisinkertainen, ja sitä Gazprom aikoi ruveta perimään. Ukrainan mielestä vaatimus rikkoi voimassa ollutta sopimusta. Ukrainassa – ja lännessäkin – jotkut epäilivät, että Venäjä oli tosiasiassa kostamassa Ukrainan edellisvuoden vallankumousta, joka ei ollut Venäjän mieleen. Kiinni pidettiin vuodenvaihteen määräajasta. Sen jälkeen Gazprom alkoi vääntää Ukrainan kaasuhanoja nollille. Samalla laskivat putkiston paineet EU-maissa, muun muassa Itävallassa, Ranskassa ja Unkarissa. Paikoin jopa puolet kaasusta jäi tulematta perille. Venäjä syytti Ukrainaa kaasun varastamisesta matkan varrella. Kaasun toimituskatkos kesti kuitenkin vain päivän ja sopimus Ukrainan ja Venäjän välille syntyi nopeasti. Ukrainan kaasusta maksama kokonaishinta kyllä kaksinkertaistui vanhaan verrattuna, mutta jäi sentään kauaksi viisinkertaisesta hinnasta. Gazprom myös korotti tuntuvasti korvausta, jonka se maksaa Ukrainalle kaasun kauttakulusta Keski-Eurooppaan.¹²²

Venäläisten mielestä Ukrainan ja Venäjän suhteet ovat parantuneet, vaikkakin ongelmia ilmenee. Venäjän apulaisulkoministeri Grigory Karasinin mukaan Ukrainan kanssa on vuoden 2006 aikana kaikilla suunnilla aktiivista keskustelua. Optimismiin on olemassa muutamia syitä. Kaupan liikevaihto maiden välillä nousi melkein 22 miljardiin dollariin. Kasvua oli huimat 18%. Ongelmista suurimpia on vaikea neuvottelu Asovanmeren ja Kertsinsalmen alueella kulkevasta merirajasta.¹²³

Ukrainan lännen suhteiden tutkijan Arkady Moshesin mielestä muutoksen suunta Ukrainassa on Euroopalle tärkeää. Mikäli Ukraina onnistuisi muuttumaan länsimaisemmaksi, se voisi vaikuttaa positiivisesti kehitykseen Venäjällä ja auttaa demokratian kehityksessä aina Valko-Venäjältä Kaspianmerelle. Moshesin mielestä Ukrainalla on olemassa mahdollisuudet onnistua uudistuksissaan vaikka samaan aikaan paljon muutokset sisältävät haasteita. Hänen mielestään Euroopan tulisi tarjota enemmän asiantuntemustaan muutosten tekemisessä, auttaa

¹²¹ EWI Conference Report. Ukraine, EU and Russia: Challenges and Opportunities for New Relations. Kiova. EastWest Institute 2005. s. 4-5.

¹²² <http://www.yle.fi/uutiset/taustat/kaikki/id25055.html> 11.6.2006

¹²³ <http://www.unian.net/news/print.php?id=181479> 2.2.2007

Ukrainaa sen energiapolitiikassa ja varmistaa, että Euroopan ja Ukrainan suhteet syvenevät yhteistyöstä integraatiotasolle saakka. Unionin jäsenyys on osoittautunut kaikkein voimakkaimmaksi muutoksen työkaluksi. Lisäksi Moshes katsoo, että Ukrainan presidentinvaalit vuonna 2009 saattaa aiheuttaa haasteita uudistusten läpiviennille. Siksi Euroopan tulisi toimia Ukrainan kanssa aktiivisesti jo ennen sitä.¹²⁴

¹²⁴ Moshes, Arkady. Making a Difference. Why And How Europe Should Increase Its Engagement In Ukraine. Briefing Paper 6. Ulkopoliittinen Instituutti. 2006. s. 2-6

4.2 Ukrainan ja Venäjän suhteisiin vaikuttaneet sotilaalliset tekijät

Mikä Venäjälle todella merkitsi menetettyjen alueidensa lisäksi, oli Mustanmeren laivasto, jolta Ukraina otti miltei jokaisen tukikohdan ja lisäksi strategisia pommikoneita ja ohjuksia yli 1700 ydinkärjen kanssa. Ukraina otti myös kaksi ydiniskuista varoittavaa tutka-asemaa, jotka olivat kaikkein tärkeimpiä Venäjälle, sillä ilman niitä Venäjä ei kyennyt valvomaan ohjusilmatorjunnallaan lounaissuuntaansa.¹²⁵ Ukraina vaati itsenäisyyteensä nojaten kaikkien alueellaan olevien entisten Neuvostoliiton asevoimien kansallistamista. Osaksi tätä tuki Minskin sopimus. Sopimuksessa jokaisella IVY-maalla oli oikeus päättää puolustuksestaan. Näistä aiheutui perussyä ristiriitoihin Venäjän kanssa ja haluttomuuteen sopia asevoimien kohtalosta IVY:n puitteissa.¹²⁶

Länsimaiset tarkkailijat alkoivat huolestua kiistojen Neuvostoliiton ydinaseiden siirrosta, lopullisesta Krimin niemimaan asemasta, Mustanmeren laivaston hallinnasta ja sen kotisatamasta Sevastopolista kärjistyvän maiden väliseksi väkivallaksi. Molemmilla mailla oli tiukka näkemys asiasta. Ukraina katsoi itsenäisyytensä olevan uhattuna ja siksi se pyrki välttämään kaikin keinoin Venäjän vaatimuksiin suostumisen. Ukraina halusi myös pitää hallinnon Sevastopolista ja Krimin niemimaasta kiistattomasti itsellään. Ukraina ei halunnut ottaa haltuun koko laivastoa, koska sillä ei ollut varaa ylläpitää kuin murto-osaa laivaston aluksista. Venäjä halusi sekä laivastoon kuuluvat alukset että oikeudet tukikohtiin mielellään itsenäisinä Venäjän hallinnoimina alueina. Venäjä halusi laivaston, ei pelkästään sen strategiselta arvoltaan, vaan myös turvaamaan eteläisen sivustansa. Laivastoa koskevat neuvottelut kiteytyivät kolmeen pääasiaan: sota-alusten jakamiseen maiden kesken, Venäjän käyttöoikeuksiin laivaston satamiin Sevastopolissa sekä Krimin niemimaan hallintaan ja omistukseen. Alukset eivät olleet missään vaiheessa kiistan tärkeimpänä asiana. Entiseen neuvostolaivaston helmeen kuului vuonna 1995 635 alusta joista uusimmat rakennettu 17 vuotta aikaisemmin. Laivasto ei enää olisi kyennyt suorittamaan sille suunniteltua tehtävää vastapuolenaan Naton ja amerikkalaisten Välimeren laivasto.¹²⁷

¹²⁵ Olszanski T. 2002. s. 2-3

¹²⁶ Forrström, Pentti. Itsenäisten valtioiden yhteisön (IVY) sotilaallinen integraatio. Maanpuolustuskorkeakoulu. Strategian laitos. Helsinki 1998. s. 118.

¹²⁷ <http://www.wws.princeton.edu/cases/papers/ukraine.html> 9.2.2007

Tukikohtien käyttöoikeus oli aluksia monimutkaisempi kysymys. Kiistelyn kohteena olivat Sevastopolissa asuvat venäläiset merimiehet ja upseerit perheineen. Näiden lukumäärä vaihteli aina 47 000 ja 70 000 välillä. Ukrainan kärsiessä taloudellisesta ahdingosta se ei kyennyt sijoittamaan uudelleen palveluksessa olevia sotilaita.¹²⁸

Viimeisin kiistan kysymys oli Sevastopolin kaupungin ja Krimin niemimaan hallinta, jota molemmat osapuolet vaativat itselleen. Tämän takia koko kiista muodostui poliittiseksi. Vasta itsenäistynyt Ukraina ei halunnut menettää alueidensa itsemääräämisoikeuttaan Venäjälle. Ukraina ja Venäjä olisivat olleet valmiit jopa sotimaan Sevastopolin takia. Ei pelkästään laivaston strategisen arvon takia, vaan Ukrainan tahdosta osoittaa itsenäistyneensä lopullisesti ja Venäjän halusta osoittaa omaavansa vielä vaikutusvaltaa entisiin neuvostotasavaltoihin.¹²⁹

Kiistan alkuasetelmassa molemmat osapuolet ottivat tiukan linjan. Ukrainalaiset julistivat laivaston ”kuuluneen aina ja kuulumaan tulevaisuudessakin Ukrainalle”. Ainoa mitä Ukraina vaatinut itselleen oli ydinaseita kuljettaneet alukset. Venäjä vaati tietysti kaikkia aluksia ja itsehallintoa Sevastopolista satamineen. Kiistan alkuvaiheessa vuoden 1992 alkuvuodesta Ukrainan presidentti Kravtšuk ja Venäjän presidentti Jeltsin eivät edenneet neuvotteluissa. Jännitys maiden välillä oli välillä puhjeta aina kriisiksi asti Kravtšukin ilmoittaessa muodostaneen Ukrainan laivaston tukikohtanaan Krimin niemimaa. Tähän Jeltsin vastasi käskemällä laivaston nostaa mastoihinsa Venäjän laivaston lipun. Ukrainalaiset sanoivat tämän asettavan virallisin termein Ukrainan sotatilaan Venäjää vastaan, sillä laivasto kuului heidän sanoin Ukrainalle. Lopulta vaikeiden vaiheiden jälkeen Jeltsin ja Kravtšuk pääsivät syyskuussa 1992 sopimukseen laivastosta. Sopimuksen mukaan laivasto oli maiden yhteishallinnassa kolme vuotta jonka jälkeen sovittaisiin lopullisesta jakamisesta.¹³⁰

Yhteishallinnan aikaanakaan ei konflikteilta voitu välttyä. Vakavampien konfliktien välttämiseksi Kravtšuk lopulta päätti aloittaa laivaston jakamisen ja vuokrata Sevastopolista satama venäläisalusten käyttöön. Laivasto jaettiin 50-50, jonka jälkeen Ukraina piti laivastosta sen mitä pystyi taloudellisesti ylläpitämään ja päätti myydä Venäjälle loput jolloin Venäjä sai haltuunsa noin 85% aluksista. Syyksi, miksi Kravtšuk päätti vuokrata vähintään

¹²⁸ sama

¹²⁹ sama

¹³⁰ sama

yhden sataman Venäjälle, hän kertoi olevan tuhannet venäläiset upseerit perheineen joita ei kyettäisi sijoittamaan mihinkään uudelleen. Kuitenkin taloudellisilla aspekteilla oli luultavasti suurempi merkitys. Ukraina ei ollut maksanut laivaston ylläpidosta kuukausiin ja oli Venäjälle velkaa yli 3,2 miljardia dollaria. Venäjä ei kuitenkaan suostunut allekirjoittamaan uutta sopimusta ennen Ukrainan lähestyviä presidentinvaaleja.¹³¹

Leonid Kutchma voitti Kravtšukin presidentinvaaleissa mikä herätti toivoa laivastoa koskevassa kiistassa. Kutchma oli etniseltä taustaltaan venäläinen, kotoisin Itä-Ukrainasta ja hänen koettiin olevan avoimempi kompromisseille kuin nationalistinen Kravtšuk. Uusi presidentti aloitti ministereineen Venäjän suhteiden normalisoinnin. Laivastoa koskevan kysymyksen neuvottelut alkoivat kuitenkin nihkeästi, eikä ratkaisua Venäjälle sallittuihin tukikohtiin ja korvauksiin Venäjälle myytävistä aluksista päästy.¹³²

Vuoden 1995 huhtikuussa Ukrainan apulaispääministeri Valery Shmarov ilmaisi turhautuneisuuden neuvotteluihin ja pyysi kolmatta osapuolta edistämään neuvotteluja. Ukraina haki samanlaista kolmenkeskeistä diplomaattista viitekehystä Yhdysvaltojen ja Venäjän kanssa, kuin vuotta aiemmin oli käytetty Ukrainan perimien ydinaseiden luovutusprosessissa. Idea Yhdysvaltojen väliintulosta syntyi pari päivää ennen kuin presidentti Clinton saapui kaksipäiväiseen kokoukseen Kutchman luokse Kiovaan. Venäjä vastasi että amerikkalaisten tulo mukaan neuvotteluihin vaatisi Venäjän kutsun. Amerikkalaiset vastasivat olevansa valmiit auttamaan neuvotteluissa, mikäli molemmat osapuolet pyytäisivät tätä.¹³³

Kuukautta myöhemmin kesäkuussa Jeltsin ja Kutchma pääsivät yhteisymmärrykseen jaon periaatteista. Osapuolet myöntivät laivaston jakoon Venäjän ostaessa 81,7% osuuden laivastosta. Venäjä saisi jatkaa Sevastopolin laivastotukikohdan käyttöä vuokraamalla sen Ukrainalta pääosin energiatoimituksin ja velkojen hyvityksin. Ukraina voisi käyttää muita Sevastopolin laajan tukikohdan osia. Myöhemmin lokakuussa sovittiin vuokra-ajan olevan 20 vuotta. Varsinaista sopimusta ei kuitenkaan vielä allekirjoitettu.¹³⁴

Mentäessä kohti vuoden 1996 loppua kävi Naton laajentuminen selväksi ja Ukraina aloitti diplomaattiset toimenpiteet, jottei liittouman laajeneminen vahingoittaisi sen geopoliittista asemaa. Tämä toiminta tuotti tuloksia, ei pelkästään Nato-Ukraina suhteiden välillä, vaan

¹³¹ <http://www.wws.princeton.edu/cases/papers/ukraine.html> 9.2.2007

¹³² sama

¹³³ sama

¹³⁴ <http://www.wws.princeton.edu/cases/papers/ukraine.html> 9.2.2007

lännen painostuksen takia Moskova suostui allekirjoittamaan sopimuksen Mustanmeren laivaston jakamisesta ja ehdoista, millä Venäjän laivastotukikohta sai toimia Sevastopolin alueella. On arvioitu että nämä neuvottelut on käyty luottamuksellisten Nato-maiden välityksellä. Toukokuun 30. päivänä 1997 Venäjän presidentin Boris Jeltsinin virallisella vierailulla Kiovaan Ukraina-Venäjä-sopimus ja Sevastopolia koskeva sopimus viimein allekirjoitettiin. Sevastopolin sopimuksessa vahvistettiin Ukrainan ehdoton suvereeni hallinto kaupungista ja laivastosatamasta, mutta taattiin Venäjälle oikeus pitää siellä laivastotukikohtaa vähintään kaksikymmentä vuotta. Se oli kompromissi, joka syntyi molempien osapuolten realistisesta analysoinnista saavutetuista eduista ja menetyksistä. Se ei tyydyttänyt kumpaakaan osapuolta mutta molemmat pystyivät hyväksymään sen. Venäjä luopui ajatuksesta erottaa Krimin niemimaa tai Sevastopol Ukrainasta (jos se koskaan edes vakavasti harkitsi tätä vaihtoehtoa). Vastineeksi se saavutti mitä halusi ja varmisti merkittävän sotilastukikohdan Krimin niemimaalla. Samalla Venäjä vaimensi Ukrainan potentiaalista Nato-jäsenyyshakemusta.¹³⁵

Mustanmeren laivaston ja ydinaseiden lisäksi kolmas strategisesti Venäjälle merkittävä asejärjestelmä, minkä Ukraina peri Neuvostoliitolta ja Venäjä halusi sen hallintaansa, oli pitkän kantaman tutkajärjestelmät Sevastopolissa ja Mukachevossa lähellä Unkarin rajaa. Venäjän tutka-asemat Kazakstanissa, Azerbaidzhanissa ja Valko-Venäjällä saivat ulkomailta sijaitsevan sotilastukikohdan aseman Ukrainan ottaessa alueellaan olevat asemat omaan hallintaansa. Tutka-asemien henkilöstö oli ukrainalaisia asemien ollessa Venäjän strategisten ohjusjoukkojen komennossa. Alustava sopimus asemien käytöstä allekirjoitettiin 1992. Neuvotteluja jatkettiin 1993-1994, joissa sovittiin asemien yhteiskäytöstä vuosina 1994-1996. Neuvotteluja haittasi Kiovan ja Moskovan erilaiset asemien ylläpidon kustannusarviot. Ukraina kieltäytyi allekirjoittamasta IVY-maiden ilma-avaruuspuolustusta koskevaa sopimusta vuonna 1996. Uusi sopimus saatiin allekirjoitettua vuonna 1997, jonka mukaan Venäjä kattaisi kaikki tutka-asemien huoltoon liittyvät asiat ja maksaisi korvausta asemista saaduista tiedoista. Mukachevon tutka-asema tuottaa Venäjälle aikaisen varoituksen sitä kohtaan mahdollisesti suunnattavasta ohjusiskusta.¹³⁶ Ukrainan vuokrattua tutka-asemat Venäjälle heidän operaationsa kykenivät jatkumaan häiriöittä¹³⁷.

¹³⁵ Olszanski T. 2002. s. 5

¹³⁶ <http://www.globalsecurity.org/wmd/world/russia/mukachevo.htm> 12.2.2007

¹³⁷ Olszanski T. 2002. s. 2-3

Pietarin kokouksessa vuonna 2000 joulukuussa allekirjoitettiin sopimus aseteollisuuden tutkimuksen, kehityksen ja tuotannon yhteistyön palauttamisesta. Joulukuussa 2001 Dnipropetrovskissa Venäjän ja Ukrainan presidentit tarkensivat Pietarin sopimusta. Neuvottelut sähköjärjestelmien yhtenäistämisestä (katkesi vuonna 1998 teknisistä, ei poliittisista syistä) osoittautuivat hankaliksi. Sopimukseen päästiin vasta elokuussa 2001 ehdoin jotka tyydyttivät molempia (eritoten Venäjän energiamonopolijättiä RAO JES Rossiita). Samaan aikaan Putinin vieraillessa Dnipropetrovskissa Jeffrey Starr (USA:n puolustusministerin edustaja) vieraili Kiovassa. Hän tapasi Marchukin (henkilö joka vastaa presidentin puolesta kansallisesta turvallisuudesta) puolustusministerin tai varapuolustusministerin sijaan. Näin Kiova antoi selvä viestin USA:n pysymisestä sen strategisena kumppanina ja että kumppanuus Naton kanssa on tärkeä elementti Ukrainan turvallisuuspolitiikassa. Amerikkalaiset vastaavasti osoittivat, ettei Venäjän ja Ukrainan lähentyminen seiso Kiovan ja Washingtonin strategisen kumppanuuden tiellä. Molemmat signaalit osoitettiin sekä Venäjälle että Euroopan unionille. Tietynlainen läpimurto tapahtui vuonna 2001 myös Sevastopolin laivastotukikohtaa koskevassa asiassa, kun Venäjä myöntyi yhteiseen partiointiin, sataman liikenteenvalvontaan ja päätökseen luoda yhteinen pelastusyksikkö. Näin Kiova vahvisti asemaansa Sevastopolissa. On tosin huomattavaa että Venäjän myönnytykset tapahtuivat samoihin aikoihin kun Ukraina antoi tiedoksiannon vastustavansa amerikkalaisten aloitetta ”Star Wars”- ohjustorjuntajärjestelmästä.¹³⁸

Ukrainalaiset ja venäläiset aseteollisuuden yritykset tuottavat paljon kilpailevia ja jopa täysin samoja asejärjestelmiä tai varaosia. Eräs ongelma aseteollisuusyhteistyössä on maiden eriävä riippuvaisuussuhde. Ukrainan aseteollisuus on huomattavasti enemmän riippuvainen Venäjästä. Toinen ongelma on Ukrainan valtionomistus aseteollisuudestaan, mikä tekee siitä erittäin epäkäytännöllisen kumppanin syvemmälle integraatiolle. Poliittinen linja aseteollisuuden yhteistyössä on selvä: Ukraina voi puhua yhteistyöstä länsimaiden kanssa mutta käytännössä toimia yhteistyössä vain venäläisen aseteollisuuden kanssa.¹³⁹

¹³⁸ Olszanski T. 2002. s. 10

¹³⁹ Hedenskog J. 2004. s. 26

4.3 Ukrainan ja Venäjän suhteisiin vaikuttaneet taloudelliset tekijät

Seurauksena hyvin tiukasti sosiaalisesti ja taloudellisesti integroituneen alueen hajoamisesta molemmat osapuolet kohtasivat suunnattomasti uusia haasteita. Ukrainasta tuli valtavan ase- ja kemikaaliteollisuuden omistaja, joita se itse tarvitsi vähän. Venäjän sotilaallisen politiikan muutoksen seurauksena Venäjäkään ei tarvinnut paljoa näitä teollisuudenaloja. Keskustalouden nopea hajaannus, jolle ei ollut tuttua markkinatalouden mekanismeja, aiheutti anarkian taloudellisissa suhteissa ja muodosti spontaanisti valemekanismia, jonka toiminta on vielä tänäänkin osittain hämärän peitossa. Tämä vaikutti myös kansainvälisiin taloussuhteisiin. Kriisit entisissä neuvostotasavalloissa (erityisesti dramaattinen vähennys sotilastarvikkeiden tilauksissa) yhdistettynä ylimitoitettuihin odotuksiin talousyhteistyöstä lännen kanssa, aiheuttivat yhteistyösiteiden massamaisesti purkamista Ukrainan ja Venäjän liiketoiminnan välillä (kuten muidenkin entisten neuvostotasavaltojen).¹⁴⁰

Ukraina yritti intensiivisesti rakentaa demokratiaansa uusien talouselämän lainsäädäntönsä. Kuitenkin he epäonnistuivat ottamaan huomioon suurten muutosten välttämättömät seuraukset, jotka esiintyivät vieläkin rahaliikenne - ja tullijärjestelmissä. Tuttu laillinen järjestelmä hajaantui hyvin nopeasti, mikä vaati muiden järjestelmien disintegraatiota. Lähes virallisen valtion rajan luominen (aluksi täysin vartioimaton ja merkkeämätön), tarjosi erinomaisen mahdollisuuden tuloille. Yritykset ja yrittäjät, jotka keinottelivat erilaisilla hinnoilla ja vaihtotaksoilla ottivat hyödyn erilaisista lainsäädännöistä (erityisesti verolaeista). Tämä uusi liikemiesten luokka, joka alkoi muodostua jo ennen Neuvostoliiton romahdusta, muodostui nopeasti vaikutusvaltaisiksi ryhmiksi, joiden painostus on toistuvasti vaikuttanut valtiotason päätöksiin.¹⁴¹

Marraskuussa 1992 Ukraina päätti erota ”ruplavyöhykkeestä” ja Venäjän ruplasta tuli vieras valuutta Ukrainassa melkein vuoden yhteiskäytön jälkeen Ukrainan karbovanetsin (kuponki) kanssa. Venäjä rohkaisi tähän päätökseen, sillä kasvava inflaatio Ukrainassa alkoi vaikuttaa Venäjän talouteen ja muodostaa uhkan uudistusprosesseille Venäjällä. ”Ruplavyöhyke” oli tärkeä ja vahvistava (ja tuottelias) tekijä edellä mainituille ”uusille ukrainalaisille ja venäläisille liikemiesryhmille”. Melkein heti tämän jälkeen merkittävä asymmetria

¹⁴⁰ Olszanski T. 2002. s. 3-4

¹⁴¹ sama

taloussuhteissa kävi ilmi. Se ilmentyi Ukrainan suunnattomana riippuvaisuutena Venäjän strategisille raaka-aineille ja Venäjän huomattavasti pienempänä riippuvaisuutena Ukrainan tarvikkeista. Ukraina oli pääasiallisesti riippuvainen raaka-aineista – se toi valtavat määrät maakaasua (yli 80% kokonaismäärästä), öljyä (noin 90%), raakapuuta ja selluloosaa (noin 60% ja 80%) ja 100% ydinpolttoaineestaan Venäjältä. Vaihtokauppa osoittautui mahdottomaksi. Tuloksena öljymarkkinoiden avautumisesta Ukrainan riippuvuus nimenomaan Venäjän öljystä aiheutti merkittävän uhkan.¹⁴²

Ukrainan viemät tarvikkeet Venäjälle eivät olleet strategisesti merkittäviä (pl. elintarvikkeet ja metalliteollisuuden tuotteet), kuitenkin monet merkittävät venäläiset liiketoiminnot olivat riippuvaisia niistä. Rikkaampi (koska raaka-aineille oli helppo löytää markkinat) Venäjä kykeni löytämään korvaavia tarvikkeiden toimittajia, joko omalta talousalueeltaan tai kansainvälisiltä markkinoilta. Venäjälle oli tosin tärkeää ylläpitää yhteistyö tietyillä aseteollisuuden aloilla Ukrainassa, sillä oman tuotantoketjun perustaminen olisi tullut erittäin kalliiksi. Ukrainan aseteollisuudelle tämä yhteistyö oli elinehto.¹⁴³

Jo vuoden 1994 tienoilla oli selvää, että Ukraina ei osannut hyödyntää niitä muutamia aloja, joista Venäjä oli riippuvainen (nämä olivat lähinnä kaasu -ja öljyputket, vienti ja tuonti Odessan satamasta). Samaan aikaan Venäjä käytti maakaasua poliittisena painostuskeinona. Tämä ei osoittautunut niin tehokkaaksi kuin Venäjä luuli. Ensinnäkin Venäjän rajoitettua kaasutoimituksiaan Ukrainaan, ukrainalainen liike-elämä alkoi käyttää Ukrainan läpi menevien putkien länteen tarkoitettua kaasua. Toiseksi Gazprom ajoi omaa politiikkaansa Kiovan kanssa, mikä ei aina yhtynyt Venäjän federaation politiikkaan. Kun poliittisista erimielisyyksistä oli päästy eroon, keskittyi Ukrainan ja Venäjän suhteet taloudellisiin kysymyksiin. Niissä Ukrainalla ei ollut niin paljoa liikkumavaraa, koska se ei voinut odottaa tukea länsimailta. Mikä pahempaa, hitaat rakennemuutokset Venäjällä ja niiden kaltaisten uudistusten kokonaan puuttuminen Ukrainasta loi etäisyyttä, mikä asetti Ukrainan aina paljon heikompaan neuvotteluasemaan, oli talouteen liittyvä asia mikä tahansa. Joka tapauksessa Ukrainalla ei ole vaihtoehtoista talouskumppania Venäjän sijaan, mutta toisaalta läheiset talouselämän suhteet eivät tarkoita sitä, että niiden täytyisi aiheuttaa uhkaa Ukrainan itsenäisyydelle.¹⁴⁴

¹⁴² Olszanski T. 2002. s. 3-4

¹⁴³ sama

¹⁴⁴ sama

Vuonna 1995 allekirjoitetun Ystävyyss- ja yhteistyösopimuksen jälkeen neuvottelut suuntautuivat pitkäkestoisen taloussopimuksen aikaansaamiseen. Sopimus lopulta allekirjoitettiin Ukrainan presidentti Leonid Kutchman ja Venäjän presidentti Boris Jeltsinin toimesta helmikuun 27. päivä vuonna 1998 Ukrainan presidentin ensimmäisellä virallisella valtiovierailulla Moskovassa. Sopimus talousyhteistyöstä vuodesta 1998 aina vuoteen 2007 saakka on hyvin arvoituksellinen. Sen pääkohdassa, 2. artiklassa todetaan molempien osapuolten tunnustavan tarpeen asteittain luoda ja kehittää yhteinen taloudellinen alue. Alueen tulisi luoda suotuisat olosuhteet harmonisoida yhteiskunnallisen ja taloudellisen muutoksen, konstruktiivisen uudelleenrakentamisen, tarkistuksen lainsäädännön perustaan koskien taloudellista yhteistyötä ulkomailta, tullitariffeihin, veropolitiikkaan ja kilpailulainsäädäntöihin, erillisten projektien ja ohjelmien kehittämiseen, yhteistyön suosimiseen, vahvojen tuotantoketjujen muodostamiseen. Sopimus myös sisältää huomautuksen tarpeesta luoda suunta markkinoiden uudistamiselle molemmissa valtioissa ja luoda perusta talouden integraation jatkokehitykselle.¹⁴⁵

Molempien valtioiden tiedotusvälineet arvioivat dokumentin erittäin tärkeäksi, mutta tosiasiaa sopimus on osoittautunut olevan lista aikeita, joita seuraa pitkiä ja vaikeita sisäpoliittisia neuvotteluja koskien uusien lakien lainsäädäntöprosessia. Tärkeää on myös halu saavuttaa muutakin kuin sopimuksen johtopäätöksiä. Menestys neuvotteluissa on kuitenkin helppo kääntää propagandavoitoksi (erityisesti Ukrainan parlamenttivaaleissa). Eräs merkittävä seikka sopimuksessa oli sen kahdenvälinen luonne. Itsenäisten valtioiden yhteisö mainitaan vain koristeena ilman mitään merkitystä. Sopimuksessa (The Program of Economic Co-operation between Ukraine and Russian Federation for 1998-2007) on 130 kappaletta, joista 16 on omistettu yhteistoiminnalle aseellisuuden aloilla, ja tavoitteena on mainittu neuvottelut tulevaisuudessa vapaakauppa-alueen luomiseksi, epäsuoran verotuksen yhtenäistämiseksi, tullitariffien ja tullitoimintojen tarkistaminen, yhteistyön luominen valtioiden raja- ja tullitoimintojen välille jne. Varsinainen sopimuksen ohjelma jäi vaiseksi ja todellista edistystä taloudellisissa suhteissa Ukrainan ja Venäjän välillä tapahtui vasta vuonna 2000. Sopimuksen ratifiointidokumentit vaihdettiin heinäkuussa 1999, jolloin varsinainen sopimus ei enää ollut validi. Yhtäkään vuoden 1998 loppuun mennessä toteutettavista sovituista tehtävistä ei saatu tehtyä. Tämä kuvaa Ukrainan ja Venäjän suhteita ja sopimusten merkitystä tuona aikana.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Olszanski T. 2002. s. 5-6

¹⁴⁶ sama

Taloudellisesti melko hyvän ajanjakson jälkeen Ukrainan ja Venäjän talousyhteistyö vapisi Venäjän kriisin johdosta vuonna 1998. Ukraina ei kokenut samanlaista taloudellista romahdusta kuin Venäjällä tapahtui, mutta vahvat siteet talousmarkkinoilla johti merkittävään Ukrainan valuutan, hryvnan, heikkenemiseen saman vuoden syyskuussa. Tämä vuorostaan vaikutti Ukrainan ja Venäjän väliseen kaupankäyntiin. Vuonna 1999 Ukrainan tavaroiden vienti Venäjälle väheni 50% verrattuna vuoden 1995 tasoon ja 22% verrattuna vuoden 1997 tasoon, kun tuonti Venäjältä oli laskenut verrannollisesti 33% ja 10%. Palvelualojen vienti kasvoi 40% 1997-1998 mutta pieneni 30% vuonna 1998, tuonti pieneni verrannollisesti 15 ja 10%. Kriisin merkittävä vaikutus pitkällä tähtäimellä oli tuonnin kannattamattomuus molemmissa valtioissa, mikä vilkastutti kotimaan tuotantoa. Tämä myötävaikutti vuoden 2000 nousukauteen Ukrainassa.¹⁴⁷

Ukraina koki vuonna 2000 ensimmäistä kertaa itsenäistymisensä jälkeen merkittävän taloudellisen kasvun (bruttokansantuote nousi 6%, teollisuustuotanto 13%, maatalous 7,5%) ja valtion tulot kasvoivat parantaen yhteiskunnallista tilannetta. Suurimmat kasvut tapahtuivat elintarvike-, teräs- ja kevyessä teollisuudessa. Kasvu johtui pääasiassa raakaöljyn hinnan noususta, mikä oli epäsuotuisaa Ukrainalle mutta samalla kiihdytti Venäjän talouskasvua joka vuorostaan kasvatti Ukrainalaisten tuotteiden vientiä. Toinen tärkeä syy oli laajojen yksityistämisen jatkaminen, mistä johtuen monet raskaan- ja kemianteollisuuden yksiköt saivat venäläistä pääomaa pystyen kasvattamaan tai jopa aloittamaan tuotannon uudelleen. Ukrainan talouselämän ja politiikan vaikuttajien oli täytynyt ymmärtää, että heidän maansa selviää ilman länsimaista apua, muttei ilman läheistä yhteistyötä Venäjän kanssa. Toisaalta Kansainvälinen maailmanpankki IMF ei uusinut lainojaan Ukrainaan vuonna 2000 ja länsimaiden media silloin tällöin uusi kampanjansa moittiakseen Ukrainaa ja erityisesti pääministeri Justhshenkoa, joka oli kaikkein länsimaismyönteisin Ukrainan politiikan johtohenkilöistä ja jota pidettiin ”Yhdysvaltojen virkaan valitsemana”. Samaan aikaan melkein vuoden kestäneet neuvottelut Venäläisestä projektista uudelle kaasuputkelle, joka Ukrainan alueen ohitse, yhdistettynä Brysselin haluun lisätä venäläisen kaasun tuontia teki Ukrainan poliittiselle eliitille selväksi että EU näkee Venäjän pääkumppaninaan Itä-Euroopassa ja odottaa Kiovaan hyviä suhteita jotka perustuu yhteistyöhön Moskovan kanssa.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Olszanski T. 2002. s. 5-6

¹⁴⁸ Olszanski T. 2002. s. 7

4.3.1 Ukrainan ja Venäjän maakaasukysymys

Maakaasun tuonti, välitys ja kauttakulku on tärkeä elementti Ukrainan ja Venäjän taloudellisissa suhteissa. Ukraina ei selviä ilman kaasuntuontia Venäjältä (tai muualta mikäli kaasu kulkee Venäjän alueen kautta) kun taas Venäjälle kaasun vienti on elintärkeä tulonlähde ja julkistalouden rahoittaja. Venäjä vie maakaasuaan melkein poikkeuksetta Ukrainan alueen (84% Venäjä viemästä kaasusta kulkee Ukrainan kautta¹⁴⁹, Venäjän käyttämä kaasuputkisto esitetty liitteessä 4) läpi eikä uuden Jamalin kaasuputken avaus ole muuttanut tätä tilannetta paljoakaan. Ukraina on lisäksi eräs suurimmista venäläisen kaasun kuluttajista jota ilman Gazprom ei olisi pysynyt pystyssä alkuvuosinaan (tämä muuttui vuonna 1999 kun Gazprom päätti maksimoida vientinsä IVY-maiden ulkopuolelle). 1990-luvun alkupuolella maakaasun tuonti oli ehkä kaikkein eniten rikollisen toiminnan vaikutuksen alaisena koko Ukrainan taloussektorista. Nämä toimet aiheuttivat tappioita myös Gazpromille ja huolimatta ukrainalaisten liikekumppaneiden kasvavista velkamääristä, sen kaasunvienti Ukrainaan on täytynyt olla tuloksellista joko konsernille tai sen johdolle, jonka henkilökohtaiset kiinnostuksen kohteet olivat usein ristiriidassa yhtiön edun kanssa.¹⁵⁰

Neuvostoliiton romahduksen seurauksena Ukraina sai hallintaansa kaasun siirtoon tarkoitetun maanlaajuisen putkistojärjestelmän. Gazprom ei kiinnittänyt asiaan mitään huomiota, sillä se ei ehkä ottanut Neuvostoliiton hajoamista vakavasti. Siksi Gazprom on myöhemmin yrittänyt saada haltuun kaasunsiirtoon tarvittavan infrastruktuurin menestyksestä. 1990-luvun alussa Ukrainan maakaasun vuotuinen kulutus oli 115 miljardin kuutiometrin tasolla ja putosi seuraavina vuosina aina vuoden 2000 68,6 miljardiin kuutiometriin. Samaan aikaan Ukrainan oma tuotanto väheni vuoden 1990 28,1 miljardista kuutiometrillä vuoden 2000 18,0 kuutiometriin. Kuitenkin kotimaisen tuotannon osuus energiasta kasvoi.¹⁵¹

Ilmeisesti jo ennen vuotta 1991 osa maakaasusta tuli Turkmenistanista. Vuonna 1996 Turkmenistanista tuli 18,3 miljardia kuutiometriä, Venäjältä 52,9 miljardia kuutiometriä (verrannollisesti vuonna 1997 11,9 ja 49,3 miljardia kuutiometriä)¹⁵². Turkmenistan kuitenkin keskeytti toimitukset Ukrainan epäonnistuttua velvoitteissaan. Toisin kuin Venäjä, Turkmenistan ei ole riippuvainen kaasukuljetusten kauttakulusta Ukrainan lävitse, joten he

¹⁴⁹ http://www.iea.org/Textbase/country/n_country.asp?COUNTRY_CODE=UA&Submit=Submit#bottom 19.12.2006

¹⁵⁰ Olszanski T. 2002. s. 5-6

¹⁵¹ sama

¹⁵² Natural Gas Information 2000, www.iea.org 11.11.2006

pystyivät sulkemaan kaasutoimitukset Ukraina. Gazpromin yritysjohto hyödynsi tätä tilannetta ja lisäsi toimituksiaan Ukraina korvatakseen turkmeenien toimituksen keskeytyksestä aiheutuneen vajauksen. Samalla Gazprom yritti muuttaa ukrainalaisten kaasun maahantuojien velat Ukrainan valtion velaksi. Kaikesta tästä johtuen vuoden 1998 sopimus kaasuntoimituksista Ukraina heikensi ukrainalaisten tilannetta. Sopimuksen seurauksena Ukrainan sisämarkkinoilla ITERA-Ukraina¹⁵³ saavutti osittaisen monopoliaseman (aiemmin kaasunjakelusta Ukrainassa olivat kilpailleet useat yritykset keskenään). Velat liittyen aikaisempiin toimituksiin uudelleenjärjestettiin, mutta ongelmaksi alkoivat muodostua transitiokaasuun kohdistuvat varkaudet. Moskova käytti tätä perusteena kahdenvälisille neuvotteluille ja kansainvälisesti häpäistäkseen Ukrainaa, mutta Gazprom ei tehnyt mitään estääkseen varastamista. Suurin syy tähän oli että kaasun varastaminen ja sen jälleenmyynti oli suuri tulonlähde ukrainalaiselle Ukrhazpromille ja Gazpromin ylimmälle johdolle.¹⁵⁴

Helmikuussa 1998 Ukraina ja Turkmenistan allekirjoittivat pitkäkestoisen maakaasun toimitussopimuksen. Sopimuksen mukaiset toimitukset keskeytettiin melko pian allekirjoittamisen jälkeen. Vuonna 1998 Ukraina ei saanut lainkaan kaasua Turkmenistanista. Vuonna 1999 Turkmenistan toimitti noin 8 miljardia kuutiometriä maakaasua. Venäjä säilyi suurimpana maakaasun toimittajana. Gazprom yritti hyötyä tästä ja ottaa haltuun Ukrainan transitiokaasuputket epäonnistuen mutta onnistui ottamaan melko hyvin haltuun ukrainalaisia metalli- ja kemikaalialan yrityksiä, jotka olivat siihen halukkaita.¹⁵⁵

Maakaasutoimitusten sopimusehdot 22.12.2000 tehdyssä sopimuksessa olivat yllättävän hyvät Ukrainalle. Ukraina ja Venäjä neuvottelivat vuosittain uuden toimitus- ja kuljetussopimuksen. Pitkäaikaisempaa sopimusta ei saatu aikaan. Venäjä hyväksyi neuvottelujen lykkäyksen sallimalla Gazpromin osallistua Ukrainan kaasuputkien hallinnointiin ja ”kaasuvelkojen” uudelleenjärjestelyyn. Nämä neuvottelut kestivät koko vuoden 2001 ja päättyivät 4. lokakuuta Ukrainalle myönteisellä tuloksella. Venäläiset hyväksyivät velan käsittelyn yhteisenä eikä valtion velkana. Ainoa myönnitys minkä Kiova joutui tekemään, oli luopua maakaasunsa viennistä. Venäjä myös myöntyi lähettää turkmenistanilaista kaasua Ukraina eikä Ukraina

¹⁵³ ITERA-Ukraina kuuluu ITERA International Energy LLS:aan, joka yhdistetään toimivan Floridasta, todennäköisesti ITERA IE LLS:n omistaa Gazpromin yritysjohto. ITERA-Ukrainan veloista ei löydy erillistä mainintaa. ITERA yritettiin eliminoida Ukrainan markkinoilta vuonna 2000, mikä on yhdistetty Venäjän johdon ja Gazpromin hallituksen väliseen konfliktiin. Gazprom on Venäjän valtion omistama yritys. <http://www.gasandoil.com/goc/company/cnr11404.htm>. “Seeming evidence of a link between Gazprom and Itera” 19.12.2006

¹⁵⁴ Olszanski T. 2002. s. 5-6

¹⁵⁵ sama

ostaisi venäläistä maakaasua 2001 (Ukrainan läpi Länsi-Eurooppaan kulkevan kaasun transitiomaksut Ukraina sai kaasuna Venäjältä). Se oli suosiollista Gazpromille, joka pyrki kasvattamaan myyntiään Euroopan markkinoille vähemmän tuotteliiden IVY-maiden sijaan (Gazpromin laajennushankkeita esitetty liitteessä 5).¹⁵⁶

Venäjän presidentti Vladimir Putin torjuu väitökset siitä, että Venäjän käyttäisi energiavarojaan keinona saavuttaa ulkopoliittiset tavoitteensa¹⁵⁷. Kuitenkin Venäjä on tehnyt tätä Ukrainan kohdalla jo 1990-luvulla ja uudestaan vuosien 2005-2006 vaihteessa. Vuoden 2007 kaasusopimuksen mahdolliset lisäehdot, mitkä venäläismielinen pääministeri Janukovytsch on neuvotellut, eivät ole julkisia, mutta viimeaikaisen kehityksen perusteella voidaan kuvitella Venäjän vaatineen mahdollisesti henkilöstönvaihdoksia Ukrainan hallituksessa. Tähän viittaa muun muassa länsimielisen ulkoministeri Boris Tarasjukin eroaminen ja mahdolliset presidentin valtaa pienentävät lainmuutokset¹⁵⁸¹⁵⁹. Venäjä on myös painostanut muitakin entisen Neuvostoliiton valtioita uusiin hintasopimuksiin. Viimeksi tämä tapahtui vuoden 2006-2007 vaihteessa Valko-Venäjän kanssa.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Moshes A. 2003. s.42; Olszanski T. 2002. s. 10

¹⁵⁷ <http://www.hs.fi/ulkomaat/artikkeli/Putin+ei+aio+nimet%C3%A4+seuraajaehdokastaan/1135224747042>
 ”Putin ei aio nimetä seuraajaehdokastaan” 2.2.2007

¹⁵⁸ <http://www.hs.fi/ulkomaat/artikkeli/Ukrainan+l%C3%A4nsimielinen+ulkoministeri+erosi/1135224696964>
 ”Ukrainan länsimielinen ulkoministeri erosi” 2.2.2007

¹⁵⁹ <http://www.hs.fi/ulkomaat/artikkeli/Presidentin+valta+uhkaa+murentua+Ukrainassa/1135224383811>
 Presidentin valta uhkaa murentua Ukrainassa” 2.2.2007

¹⁶⁰ <http://www.hs.fi/ulkomaat/artikkeli/Valko-Ven%C3%A4j%C3%A4+uhkaa+lopettaa+kaasunjakelun+Eurooppaan/1135223930585> ”Valko-Venäjä uhkaa lopettaa kaasunjakelun Eurooppaan”. 2.2.2007

4.4 Ukrainan ja Venäjän suhteisiin vaikuttavat maantieteelliset tekijät

Viimeinen vakava ongelma Ukrainan ja Venäjän poliittisissa suhteissa oli yhteisen rajan määrittäminen. Ukrainan ja Venäjän välillä ei ole koskaan ollut valtionrajaa, vain viiva kartalla erottamaan hallinnolliset alueet ja suunnilleen merkitty maastoon ilman käytännön merkitystä. Raja on vedetty yhtenäisten alueiden, kuten maanviljelysalueiden tai jopa kylien yli. Myöskään rautatiet, maantiet, putkistot ja muu infrastruktuuri eivät ole olleet johdonmukaisesti tehty tasavaltojen rajojen mukaan (pääliikenneväylä Moskovasta Pohjois-Kaukasukselle kulki Itä-Ukrainan läpi). Se aiheutti ongelmia, koska päätöstä tarkasta rajalinjasta ei ollut yksimielisesti saatu sovituksi. Neuvostoliiton hajoamisesta lähtien Venäjän mielestä rajat ovat jakautuneet ”ulkoisiksi” (entisen Neuvostoliiton rajat) ja ”sisäisiksi” (tasavaltojen rajat) ja siksi Venäjä on vastustanut jälkimmäisten rajojen asettamista. Ukraina on torjunut rajojen jakamisen eriarvoisiksi ja on yrittänyt saada saman aseman kaikille rajoilleen. Kuuden vuoden ajan Moskova eväsi rajalinjojen asettamistyön, kunnes helmikuussa 1998 se suostui osallistumaan asianmukaisella komitealla. Kuitenkin ensimmäisessä kokouksessa huhtikuussa 1998 kävi ilmi, ettei Venäjän neuvottelijoilla ollut oikeuksia neuvotella kuin maarajasta merellä kulkevan rajan ollessa suurimpana ongelmana. Venäjän mielestä Asovanmeren ja Kertsinsalmen merialueet tulisi tunnustaa ”yhteisiksi” eikä valtakunnan rajaa tulisi merkata siellä. Ukrainan mielestä alueet tulisi jakaa. Maarajoja koskeva työ saatiin valmiiksi melkein täysin vuonna 2000.¹⁶¹

Merialuetta koskevassa kiistassa on monta eri syytä. Venäjä pelkää merirajan vetämisen jälkeen Asovanmeren ja Kertsinsalmen avautuvan kolmansien maiden (eli Naton) alusten käyttöön¹⁶². Kiista merialueista on jatkunut pitkään. Vuonna 2005 uutisoitiin Venäjän vihdoin kolmannella neuvottelukierroksella tunnustaneen Ukrainan omistavan Kertsinsalmessa sijaitsevan piskuisen Tuzlan saaren. Vuosia kestäneet neuvottelut olivat pahimmillaan aiheuttanut kriisin alueella vuoden 2003 syyskuussa, kun Venäjä alkoi rakentaa patoa Tuzlan saaren ja mantereeseen väliin. Kriisin aikana Ukraina lähetti rajajoukkojaan saarelle ja tilanne ratkesi vasta kun Venäjä suostui hylkäämään patoprojektinsa ja Ukraina suostui vetämään joukkonsa saarelta. Kertsinsalmi, 41 kilometriä pitkä ja 4-15 kilometriä leveä, syvyydeltään 5-

¹⁶¹ Olszanski T. 2002. s. 10-11

¹⁶² Moshes A. 2003. s.21, Hedenskog J. 2004. s. 20-22

15 metriä, on pääasiallinen merikulkuväylä Asovanmeren ja Mustanmeren välillä¹⁶³. Seuraavat toimenpiteet tapahtuivat vasta vuonna 2006 lokakuussa, kun Venäjän ulkoministeri Sergei Lavrov ilmoitti ”Me olemme sopineet Ukrainan kanssa jatkaa rajojen vetämistä”. Kiistellyillä alueilla Asovanmerellä ja Kertsinsalmessa on huomattavia maakaasuvarantoja. Venäjä vaati merialueita kohdeltavan samalla tavalla kuin neuvostoaikaan, sisävesinä, kun taas Ukraina on vaatinut alueiden selvää jakamista.¹⁶⁴ Merirajakysymys on kuitenkin edelleen lopullisesti ratkaisematta.

Venäjän apulaisulkoministeri Grigory Karasin vakuuttaa Venäjän etsivän ratkaisua ongelmaan ukrainalaisten kumppaneiden kanssa. Venäjä jatkaa neuvotteluja Asovanmeren ja Kertsinsalmen ja yhteistyö –ja käytösopimuksesta, joka allekirjoitettiin 2003 ja jonka mukaan vesistöt ovat Venäjän ja Ukrainan sisävesiä historiallisesti. Venäjä toivoo Karasinin mukaan löytävänsä ratkaisut jotka vahvistaisivat Venäjän ja Ukrainan hyviä naapurussuhteita ja kumppanuutta.¹⁶⁵

4.4.1 Kielen ja kulttuurin vaikutukset Ukrainan ja Venäjän suhteisiin

Muutaman vuosisadan yhteisenä perintönä syntynyt kulttuurivaikutus Venäjän imperiumin ja myöhemmin Neuvostoliiton ajalta on erikseen käsiteltävä asia.. Perintö on miljoonien ukrainalaisten muodossa, jotka päivittäin puhuvat pääasiassa venäjää. Monet venäläispoliitikot ovat sitä mieltä, että kaikki venäjänkieliset ihmiset Ukrainassa (ja muissa IVY-maissa) ovat etnisiä venäläisiä ja kansallinen vähemmistö, joista Venäjän tulisi pitää huolta, suojella heitä syrjinnältä ja asuinmaansa ”nationalistisilta pyrkimyksiltä”¹⁶⁶. Virallisten lukujen mukaan ukrainankielisiä on 67% ja venäjänkielisiä 24%. Lisäksi on pieniä romanian-, unkarin- ja puolankielisiä vähemmistöjä.¹⁶⁷

¹⁶³ http://english.people.com.cn/200507/14/eng20050714_196045.html Russia recognizes Ukraine's ownership of Tuzla Island 19.12.2006

¹⁶⁴ <http://en.rian.ru/world/20061016/54857837.html> Russia, Ukraine agree to start border demarcation. 19.12.2006

¹⁶⁵ Russia-Ukraine relations improving, but problems remain. 2007. <http://www.unian.net/news/print.php?id=181479> 2.2.2007

¹⁶⁶ Olszanski T. 2002. s. 11-12

¹⁶⁷ http://www.ciaonet.org/temp/countries/ua_data.html 7.1.2007

Tutkimusten mukaan vain 39,1% Ukrainan väestöstä käyttää vain ukrainaa päivittäin, 36% vain venäjää ja 24,8% molempia kieliä riippuen tilanteesta. Kuitenkin korkeintaan 22-vuotiaista jopa 47,4 käyttää pelkästään venäjää. Vuonna 1991 49,3% Ukrainan peruskoulujen ja toisen asteen opiskelijoista opiskeli ukrainaksi, kun korkeamman asteen opetus oli melkein kokonaan venäjäksi. 1990-luvulla osuus nousi jopa 75-85%:iin ja monet yliopistot käyttivät laajalti ukrainaa. Vuoden 2000 tietojen mukaan 67% ”kaikista” oppilaitoksista opetti ukrainaksi. Kuitenkin esimerkiksi Kiovan alueella venäjää puhuvat muodostavat 70% väestöstä ja vain 3% kouluista on venäjänkielisiä. Ukrainan kielen nousu viralliseksi hallinnointikieleksi oli paljon vaikeampi. Usein vain muutamat viralliset dokumentit kirjoitetaan virallisella kielellä venäjän säilyessä käytettynä kielenä. Vain Länsi-Ukrainassa ukrainan kieli on saavuttanut pääkielen aseman julkisessa päivittäiskäytössä, mutta se on aluetta jossa ei ole juuri lainkaan venäjää puhuvia ukrainalaisia ja vain harvoja venäläisiä.¹⁶⁸

Byrokraattinen ukrainalaistuminen ei säästänyt massakulttuurin ukrainalaistamista. Kymmenen vuoden ajan kaikki populäärikirjallisuus, pop-musiikki, keltainen lehdistö jne. kirjoitettiin Ukrainassa melkein kokonaan venäjäksi. Vain eliitin kirjallisuus ja oppikirjat olivat saatavilla ukrainaksi. Mikä pahinta, raaka tulli -ja verotuslainsäädäntö johti Ukrainan kirjamarkkinoiden siirtymisen venäläisten julkaisijoiden hallintaan. Tämän seurauksena venäjän kielestä tuli erittäin suosittua nuorten ihmisten keskuudessa. He puhuvat venäjää koska se on villitys. Toisaalta Ukrainan oppilaitokset, julkishallinnon ukrainalaistaminen ja sähköinen media ovat luoneet uudenlaisen kaksikielisyyden ja yhä useammat pystyvät käyttämään sujuvasti molempia kieliä. Kymmenen vuoden itsenäisyyden jälkeen ukrainaa puhuttiin huomattavasti enemmän kuin vuonna 1991. Helmikuussa 2000 Ukraina ja Venäjä allekirjoittivat hallitustenvälisen sopimuksen yhteistyöstä radio -ja televisioalalla. Sopimuksessa Ukraina myöntyi lähettämään venäläisiä TV-ohjelmia jälkiäänittämättä niitä ukrainaksi ja antaen jälleenlähetysoikeudet eteenpäin ukrainalaisille kaapelioperaattoreille. Näin Venäjä vahvensi hallintaansa Ukrainan viestinnässä. Merkillistä sopimuksessa on, että Ukrainan puolesta sen allekirjoitti Ivan Drach, joka on julkisissa lausunnoissaan usein hyökännyt Venäjän median läsnäoloa Ukrainassa vastaan. Tämä tosin vahvistaa sitä uskomusta että poliitikot Ukrainassa on enemmän venäläismielisiä kun antavat lausunnoistaan ymmärtää.¹⁶⁹

Tämän lisäksi jokainen yritys lisätä ukrainan kielen merkitystä yhteiskunnassa saa aikaan venäjänkielisen vähemmistön vastalauseita, joka laukaisee usein vahvan reaktion venäläisessä

¹⁶⁸ Olszanski T. 2002. s. 11-12

¹⁶⁹ Olszanski T. 2002. s. 11-12

mediassa. Venäläiset poliitikot ovatkin aika ajoin vaatineet venäjän kielen aseman virallistamista. Nämä lausunnot häiritsevät maiden kahdenvälisiä suhteita joka kerta, mutta vain väliaikaisesti. Molemmat osapuolet ovat ymmärtäneet että nämä ”yhteenotot” ovat enemmän kuin tapa.¹⁷⁰

¹⁷⁰ sama

4.5 Yhteenveto ja johtopäätökset

Ukrainan ja Venäjän suhteet eivät ole koskaan olleet yksinkertaiset ja helpot. Leonid Kravtšukin (1991-1994) ja ensimmäisellä Leonid Kutchman kaudella suhteissa vaikutti pääasiassa Venäjän pääseminen yhteisymmärrykseen Ukrainan itsenäisyydestä, alueellisesta koskemattomuudesta Krimin niemimaalla ja Sevastopolissa. Kutchman toisella kaudella Putin hyväksyi Ukrainan itsenäisen aseman. Vaikka Venäjä ei enää haasta Ukrainan itsenäisyyttä, haluaa se silti Ukrainan pysyvän vaikutuspiirissään.¹⁷¹

Kaikista Ukrainaa ympäröivistä maista Venäjä on Ukrainan kaikkein tärkein kumppani. Ukrainan suhteet Moskovaan ovat avainasemassa sen kansainvälisissä suhteissa. Laajuudeltaan suhteiden merkitys Venäjään ovat sitä luokkaa, että jokainen päätös minkä Ukraina tekee ulkopolitiikassaan, on lopulta valinta joka muokkaa Ukrainan suhteita Venäjään. Tämä johtuu pääasiassa Ukrainan maantieteellisestä ja geopoliittisesta tilanteesta, vuosisatojen kestäneistä yhtenäisistä poliittisista, taloudellisista ja kulttuurillisista siteistä näiden maiden välillä kuin myös Venäjän väistämättömästä hallitsevasta asemasta kahdenkeskisissä suhteissa. Tämä on seurausta siitä tosiasiasta, että Euroopan unionin tärkein kumppani Itä-Euroopassa on Venäjä, ja EU katsoo Ukrainaa Venäjän suhteidensa kontekstissa. Mitä paremmat nämä suhteet ovat, sitä paremmin Ukraina huomioidaan Berliinissä, Brysselissä ja eritoten Pariisissa. Yhdysvaltoihin verrattuna tilanne on erilainen, sillä USA on kiinnostunut Ukrainan itsenäisestä turvallisuuspolitiikasta eroteltuna Venäjästä. Joka tapauksessa amerikkalaisetkin peilaavat Ukrainaa omien Venäjän-suhteidensa kontekstissa. Toisaalta yli kymmenen vuoden itsenäisen Ukrainan olemassaolon jälkeen ei ole epäilystäkään siitä, ettei tällä maalla olisi mahdollisuuksia joskus tulevaisuudessa Naton tai EU:n jäsenyyteen. Tämä tekee suhteet Moskovan ja Kiovan välillä entistä tärkeämmäksi.¹⁷²

Puolalaisen Ukrainan tutkija Tadeusz Olszanskin mukaan Ukrainaa ja Venäjää yhdistää samat perustavaa laatua olevat strategiset tavoitteet. Jotkut niistä ovat lähellä toisiaan, mikä tuo valtioita lähemmäksi toisiaan, toiset eroavat mikä tekee suhteista vaikeamman. Ukrainan yksinkertainen tavoite on pitää maa itsenäisenä ja mahdollisimman autonomisena Venäjästä.

¹⁷¹ Kuzio, Taras. EU and Ukraine: A Turning Point in 2004?. European Union Institute of Security Studies. Paris 2003. s. 13

¹⁷² Olszanski T. s. 1

Kun Moskova luopui yrityksistään palauttaa Ukrainan hallinto itselleen, nämä tavoitteet eivät ole olleet enää niin ristiriidassa ja harmonisaatio on tullut mahdolliseksi.¹⁷³

Venäjän tavoitteena on estää Ukrainaa jatkamasta Nato-yhteistyötään ja estää Yhdysvaltoja saamasta enempää poliittista valtaa Ukrainassa. Moskovon mielestä amerikkalaisten vaikutus Ukrainassa on uhka sen strategiselle asemalle Mustallamerellä. Tässä valossa tulee ymmärtää Venäjän halu Sevastopolia kohtaan, joka on Mustanmeren tärkein tukikohta. Moskovon mielestä Naton mahdollinen läsnäolo Mustanmeren pohjoispuolella on uhka sen turvallisuudelle, eikä se etenkään halua jakaa poliittista vaikutustaan Ukrainassa länsimaiden kanssa¹⁷⁴. Blackseafor-ryhmän harjoituksissa on ollut mukana Naton aluksia myös Mustanmeren pohjoisosissa.¹⁷⁵

Geopoliittinen huolenaihe liittyy Ukrainan tärkeyteen Venäjän öljy- ja maakaasun viennin kauttakulkumaana. Yhtä tärkeitä ovat jo olemassa olevien putkien käytettävyys kuin uusien putkien rakentaminen sekä sähkön vienti Ukrainan alueen läpi. Myös rautatie- ja maantieverkoston vakaus ja käytettävyys varsinkin satamista on Venäjälle tärkeää. Itä- ja Etelä-Eurooppaan lyhin matka Venäjän keskiosista kulkee Ukrainan kautta. Yksi Venäjälle tärkeä yhteys maailman valtameriin on yhteys Kertsinsalmesta Asovanmeren kautta Donia pitkin aina Volgaan ja Keski-Venäjälle saakka (yksi syy miksi Venäjä ei halua jakaa vesialuerajojaan kansainvälisten sopimusten mukaan on se, että Ukrainan aluevesien kautta kulkee ainoa reitti Kertsinsalmen läpi). Venäjällä on myös lukuisia taloudellisia kiinnostuksen kohteita Ukrainassa jotka eivät ole liittyneet alueen läpikulkuun. Nykyään tärkein näistä on ukrainalaisten elintarvikkeiden tuonti (sokeri, liha ja lihatuotteet, alkoholi). Venäjä voi ostaa näitä tuotteita muualta, mutta Ukraina toimittaa ne alhaisimpaan hintaan ja lyhyimmän toimitusmatkan päästä.¹⁷⁶

Venäjän talouselämä tarvitsee Ukrainan metalli-, petrokemian-, kemian- ja aseteollisuutta. Osa niistä on vaikeasti korvattavia (kuten Ukrainan raketti- ja avaruusteollisuus). Monissa tapauksissa helpointa ja halvinta on ollut solmia vuonna 1991 rikkoontuneet entiset yhteistyösuhteet uudelleen, kuin aloittaa oma tuotanto alusta tai etsiä uusia toimittajia. Siksi on Venäjän suurten yritysten etu lisätä venäläisten yritysten vaikutusta Ukrainassa ja pyrkiä rajoittamaan muiden vaikutusta Ukrainan talouselämässä (mikäli muunmaalaisista

¹⁷³ Olszanski T. 2002. s. 12-13

¹⁷⁴ sama

¹⁷⁵ <http://www.blackseafor.org/English/AnaSayfa.asp> 12.2.2007

¹⁷⁶ Olszanski T. 2002. s. 12-13

investoinneista ei ole hyötyä venäläisille itselleen, esimerkiksi elintarviketeollisuuden kehittäminen ulkomaisin investoinnein). Ukraina on myös suuri markkina-alue venäläisille tuotteille, pääasiassa maakaasulle, öljylle ja öljytuotteille mutta myös muille venäläisille tuotteille jotka eivät pärjää maailmanmarkkinoilla.¹⁷⁷

Viimeiseksi Venäjää kiinnostaa Ukrainassa venäläisten asema. Venäjä on huolissaan entisten neuvostotasavaltojen venäläisistä ja heidän kansallisesta yhteenkuuluvuudestaan. Ja siihen liittyy myös taloudellinen näkökulma, sillä vielä löytyy yhtenäinen tai lähes yhtenäinen markkina-alue venäjänkielisille kirjoille, sanomalehdille ja sähköiselle medialle¹⁷⁸. Niin Venäjällä kuin Ukrainassakin väestön määrä on jyrkässä laskussa.

Ukrainalle tärkeintä on säilyttää maan itsenäisyys ja sen pitäminen poliittisesti riippumattomana Venäjästä. Toisaalta tämä on muokannut suhteet Venäjään ”asymmetriseksi kumppanuudeksi” ja vahvistanut Ukrainan asemaa kansainvälisten suhteiden kentällä, mutta toisaalta ylläpitäen tai jopa lisäten Ukrainan eristäytymistä. Eristäytyminen on itsehallinnon suoma oikeus: eriävät tullilait, verolait jne. ovat suuri tulonlähde Ukrainan liike-elämälle (ja myös venäläisille yrityksille). Saavuttaakseen päämääränsä Ukraina tarvitsee mahdollisimman läheistä yhteistyötä Yhdysvaltojen kanssa erityisesti turvallisuuspolitiikan alalla. Lisäksi Ukrainan tulee varmistaa että kaikissa Venäjän ja Yhdysvaltojen välillä tehdyissä sopimuksissa otetaan huomioon myös Ukrainan turvallisuustilanne. Kansainväliset suhteet muihin eurooppalaisiin maihin ovat vähemmän tärkeitä, koska nämä maat eivät ole halukkaita tasapainottelemaan Venäjän vaikutusvallan kanssa Kioassa. Kuitenkin Ukraina ei ole kiinnostunut vaihtamaan Venäjän sotilaallista läsnäoloa alueellaan Yhdysvaltojen vastaavaan ja vaikuttaa epätodennäköiseltä, että Ukraina syventäisi merkittävästi yhteistyötään amerikkalaisten kanssa (pl. Partnership for Peace- sopimuksen rajoissa). Kiova on täysin tietoinen siitä, ettei se saa pilata suhteitaan Venäjään etenäkään turvallisuuspolitiikassa.¹⁷⁹

Toinen Ukrainan pääkiinnostuksen kohde on sen riippuvuus Venäjän energiatoimituksista. Venäjä tuottaa suurimman osan Ukrainassa kulutetusta öljystä ja kaasusta ja kaiken Ukrainan tarvitseman ydinpolttoaineen. Venäjä on osannut käyttää hyväkseen Ukrainan riippuvuutta näistä strategisista raaka-aineista poliittisten päämääriensä ajamiseen. Ukrainan tulisi etsiä vaihtoehtoisia energiantoimittajia. Valitettavasti Kioalla ei tunnu olevan poliittista halua tai päättäväisyyttä toteuttaa sellaista projektia. Epäilemättä yksi tekijä, mikä estää tämän on

¹⁷⁷ Olszanski T. 2002. s. 12-13

¹⁷⁸ sama

¹⁷⁹ Olszanski T. 2002. s. 13-14

venäläisten vaikutuksen piirissä olevien asioitsijoiden toiminta (tai venäläisten energian raaka-aineiden tuottajien).¹⁸⁰

Lisäksi tärkeä vaikuttava asia on tulot, mitä Ukraina saa energian kauttakulusta. Ukrainan taloudelle nämä tulot ovat elintärkeitä. Ukraina on kiinnostunut jatkamaan venäläisen energiaraaka-aineiden kauttakulkua alueensa läpi (tärkeänä tulolähteenä ja huomattavana poliittisena tekijänä) ja viemään Venäjälle kaikkia mahdollisia tuotteita, mitä venäläiset haluavat ostaa. Monille ukrainalaisille yrityksille yhteistyö venäläisten kumppanien kanssa on elinehto. Myös venäläisille vastaaville tämä yhteistyö on ainoastaan yhtä hyödyllistä. Jotkut asiantuntijat jopa uskovat Venäjän markkinoiden olevan ainoa tekijä, mikä mahdollistaa Ukrainan taloudellisen kasvun. Vuoden 2000 talouselämän tapahtumat Ukrainassa tuntuvat tukevan tätä väitettä¹⁸¹. Ukrainan talous on kasvanut vuodesta 2000 lähtien, ja vuodeksi 2007 odotetaan bruttokansantuotteen kasvavan edelleen 5,9%. Vuodesta 2000 lähtien Ukrainan BKT on noussut jopa yli 50%. Talousanalytikkojen mukaan Ukrainan odotetaan pääsevän WTO:n jäseneksi vuoden 2007 puolivälin tienoilla¹⁸². Varovaisemmatkin ennusteet luottavat Ukrainan talouden kasvavan ainakin 4,4% (laajemmat Ukrainaa koskevat ennusteet esitetty liitteessä 6).¹⁸³

Ukrainan demokratian kyseenalaiseen toimivuuteen vaikuttaa neljä asiaa. Ensinnäkin Ukraina on oligarkkivaltio. Lukuisista ryhmistä suurimmat alueelliset ovat Donetskien ryhmä, entisen presidentti Kutchman ryhmittymä Dnepropetrovskissa ja Kiovan ryhmä. Henkilökohtaiselta omaisuudeltaan suurimmat oligarkit olivat vuonna 2004 Rinat Akhmetov (1,9 miljardia USD), Viktor Pinchuk (Kutchman vävy 1,5 miljardia USD) ja Viktor Medvedchuk (0,4 miljardia USD). Nämä kolme ryhmää ”yksityistivät” Ukrainan. Toiseksi Ukrainan perustuslaillinen rakenne suosii valtaapitävää puoluetta. Kolmanneksi oikeusjärjestelmä on valtaapitävien ryhmien vaikutuksen alainen ja neljänneksi mediaa hallitsevat pääasiallisesti samaiset oligarkit.¹⁸⁴

¹⁸⁰ Olszanski T. 2002. s. 13-14

¹⁸¹ sama

¹⁸² Movchan, Veronica. Kravchuk, Vitalyi. Giucci, Ricardo. Macroeconomic Forecast Ukraine Forecast No 2. Institute of Economic Research and Policy Consulting. 2006. Kiev.

¹⁸³ Consensus Forecast Eastern Europe. FOCUSECONOMICS. June 2006. s. 96-104

¹⁸⁴ Haukkala, Hiski. Moshes, Arkady. Beyonhd ”Big Bang”: The Challenges of the EU’s Neighbor Policy in the East. Ulkopoliittinen instituutti. Otamedia Oy. Espoo 9/2004. s.41-42

Ukrainan ulkopolitiikassa euroatlanttinen integraatio on sen päätavoite, mutta käytännössä sen suhteet Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin tasapainoilee vahvojen Venäjän siteiden kanssa. Lisäksi Ukrainan ulkopolitiikkaa ohjaa Single Economic Space-projekti Venäjän, Valko-Venäjän ja Kazakstanin kanssa. Ukrainalle jäsenyys Euroopan unionissa ja muissa eurooppalaisissa instituutioissa on ulkopolitiikan päätavoitteena. EU:n Partnership and Cooperatio agreement (PCA) astui voimaan Ukrainan kanssa 1.3.1998. EU on rohkaissut Ukrainaa toteuttamaan PCA:n täysin ennen mahdollisia lisäneuvotteluja. Ukrainalla on mielihaluja Euroopan unionin jäseneksi, mutta se ei ole mahdollista ilman taloustilanteen paranemista ja tarmokkaiden talousuudistusten suorittamista. EU on tunnustanut Ukrainan pitkän tähtäimen tavoitteet liittyä jäseneksi, muttei ole keskustellut liittymisestä. Vuoden 2004 Euroopan unionin laajentumisen jälkeen ei unioni ole ilmaissut halukkuuttaan neuvotella Ukrainan jäsenyydestä, toisin kuin ukrainalaiset toivoivat, mutta on sisällyttänyt Ukrainan uuteen ”naapuruus-politiikkaansa” aiheuttaen pettymyksen monille ukrainalaisille.¹⁸⁵

Vähän yli kaksi vuotta sitten marras-joulukuussa 2004 sadat tuhannet ukrainalaiset osoittivat mieltään rauhanomaisesti vilpillisiä presidentinvaaleja vastaan. Oranssi vallankumous jota johti presidentti Jushtshenko ja pääministeri Julija Tymoshenko käänsi Ukrainan kurssia kohti demokratiaa ja länttä. Kaksi vuotta myöhemmin vallankumouksen tuoma toivo ja euforia on haihtunut ja muuttunut epätoivoksi, kyynisyydeksi ja kannattajien mielet pettäneiksi. Ukrainalaiset ovat kokeneet, että johtajat ovat pettäneet antamansa lupaukset. Ironista kyllä Ukrainalla menee itse asiassa melko hyvin kaikilla aloilla. Talous kasvaa vahvasti. Bruttokansantuote kasvaa ja ulkomaisia investointien määrän ylittävän 3,5 miljardin dollarin rajan vuonna 2006, joka ylittää reilusti edelliset vuodet. Valuutta on vakaa, alijäämä on hyväksyttävän rajoissa ja budjetti on hallinnassa. Demokratia on myös kehittynyt. Vuoden 2006 parlamenttivaalit olivat oikeudenmukaiset ja vapaat. Pitkään kestänyt hallituksen muodostaminen sujui sääntöjen mukaan. Viktor Janukovytsin koalition nousu ohi oranssin koalition tapahtui lainmukaisesti. Media saa toimia itsenäisesti. Kaikki osapuolet ovat joutuneet kritiikin kohteeksi. Silti ukrainalaiset ovat menettäneet toivoaan tulevaan. Poliitiikan tutkija Alexander Motylin mukaan tähän on olemassa viisi syytä. Ensimmäinen syy on se, että Oranssi vallankumous aiheutti kansassa odotuksia välittömistä, nopeista muutoksista. Hallitus toki kykeni tekemään muutoksia parempaan, mutta muutos oli vähäisempi kuin mitä

¹⁸⁵ <http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/intro.htm> 19.12.2006

ukrainalaiset olivat toivoneet. Jushtshenko on menettänyt kannatustaan ja Tymoshenkosta on tullut nopean muutoksen ruumiillistuma.¹⁸⁶

Toinen syy on eliitin jatkuva kinastelu, mikä oli ominaista Ukrainan politiikalle jo vuoden 2005 puolivälistä lähtien. Vuoden 2006 maaliskuun parlamenttivaalien tuloksena piti syntyä oranssi koalitio, mutta huono luottamus, liian suuri kunnianhimo ja haluttomuus tehdä sopimuksia loivat hallitukseen ohjelmallisesti merkillisen anti-kriisiliittouman (Anti-Crisis Coalition) oligarkkimielisestä ja yleisesti liike-elämän puolesta olevasta Alueiden puolueesta, uudistamattomasta Ukrainan kommunistisesta puolueesta sekä liike-elämään epäilevästi suhtautuvasta Ukrainan sosialistisesta puolueesta. Janukovytsch lupasi lopettaa kinastelun ja tehostavan hallintoa, mutta hänen hallituksensa on osoittautunut poliittiselta toiminnaltaan pysähtyneeksi. Valitettavasti hänen vastustajansa Julija Tymosenkon ryhmittymä ja Jushtshenkon Meidän Ukraina eivät ole pystyneet parempaan. Tymosenkon johtama oppositio liittolaisineen ei ole kyennyt tuottamaan vakavasti otettavaa vaihtoehtoa hallituksen politiikalle. Meidän Ukrainamme menetti hallituksen muodostuksessa kaiken yrittäessään estää Alueiden puolueen osallistumisen hallitukseen.¹⁸⁷

Kolmas syy on epäluottamus Janukovytschiin ja hänen puolueeseensa. Janukovytsch on yrittänyt muuttaa itsensä ja puolueensa imagoa. Puheissaan ja lausunnoissaan hän on sanonut ”oikeat asiat” ja jopa avoimesti vakuuttanut Oranssin vallankumouksen arvojen puolesta. Janukovytsch myös on sanonut Franfurter Allgemeine Zeitungin haastattelussa kannattavansa Ukrainan Nato-jäsenyyttä, sanoen tosin syyskuussa liittoumalle, ettei Ukraina ole valmis jäsenyyteen. Yllätyksettä hänen vastustajansa eivät ole vakuuttuneet puheista, niiden ollessa ristiriidassa tekojen kanssa. Heidän mielestä Janukovytsch on valmis uhraamaan Ukrainan tärkeimmät tavoitteet saavuttaakseen paremmat suhteet Venäjään.¹⁸⁸

Neljäs syy on uskomus, että Oranssin vallankumouksen tärkein lupaus, ”rosvojen heittäminen vankilaan” ja ihmisten työllistäminen on osoittautunut ontoksi. Päinvastoin ”rosvot” kuten oligarkki Rinat Akhmetov, Donbasin oligarkit (muun muassa Vitaly Hayduk, Ukrainan turvallisuusneuvoston jäsen) pyörittävät politiikkaa. Optimistien mielestä rikkaiden

¹⁸⁶ http://www.opendemocracy.net/democracy-ukraine/two_years_4218.jsp# 7.1.2007

¹⁸⁷ sama

¹⁸⁸ sama

sekaantuminen politiikkaan on hyvä asia, sillä näin he eivät ole vetelemässä naruja taustalla. Silti kansa on kuitenkin sitä mieltä että heidät on petetty.¹⁸⁹

Viides syy koskee Eurooppaa. Oranssin vallankumouksen jälkeen ukrainalaiset joko toivoivat tai pelkäsivät Euroopan ottavan heidät vastaan avosylin. Mutta mitään sellaista ei tapahtunut. EU julisti Ukrainan olevan markkinatalous ja että se toivoo allekirjoittavan uuden kumppanuussopimuksen Ukrainan kanssa vuoteen 2008 mennessä. EU ei ilmaissut halukkuuttaan ottaa Ukrainaa jäseneksi edes jossain vaiheessa kaukaisessa tulevaisuudessa. EU:ssa Puola ja monet pienet valtiot kuten Suomi ja Baltian maat ovat olleet Ukrainan jäsenyyttä kannustamassa, mutta ilman Saksan tai Ranskan, jotka haluavat ylläpitää hyvät suhteet Venäjään ja erityisesti valtiolliseen kaasuyhtiö Gazpromiin, ei edistystä tapahtune. EU:lla on lisäksi tekemistä Romanian ja Bulgarian jäsenyyksien kanssa sekä yrittäessään estää epäonnistumasta Turkin kanssa. Ukrainan strategisella kumppanilla Yhdysvalloilla on tekemistä Irakissa ja mahdollisesti Pohjois-Koreassa ja Iranissa. Ukrainalaisille heidän johtajansa vaikuttavat parhaimmillaan epäpäteviltä ja huonoimmillaan pahansuovilta eivätkä edes kaunopuheisimmat valtiot tunnu välittävän.¹⁹⁰

Venäläisten mielestä Ukrainan ja Venäjän suhteet ovat parantuneet vaikka ongelmiaakin ilmenee. Venäjän apulaisulkoministeri Grigory Karasinin mukaan Ukrainan kanssa on vuoden 2006 aikana kaikilla suunnilla aktiivista keskustelua. Optimismiin on olemassa muutamia syitä. Kaupan liikevaihto maiden välillä nousi melkein 22 miljardiin dollariin. Kasvua oli huimat 18%. Ongelmista suurimpia ovat vaikeat neuvottelut Asovanmeren ja Kertsinsalmen alueella kulkevasta merirajasta. Mustanmeren laivastoa koskeva kysymys merkitsee aina paljon Ukrainan ja Venäjän suhteissa. Vuoden 2006 aikana neuvottelut edistyivät merkittävästi tämän asian suhteen, Karasin painotti. Venäjän tavoitteena on turvata olosuhteet jotta laivasto voi täyttää tehtävänsä ilman rajoitteita varmistaen Venäjän sotilaallis-poliittiset tavoitteet.¹⁹¹

Ukrainan ja Venäjän suhteissa voidaan sanoa olleen tähän mennessä useita käännekohtia. Neuvostoliiton romahdettua Ukraina pyrki suuntautumaan länteen ja pitämään Venäjän vaikutuksen mahdollisimman vähäisenä. Maiden suhteiden alku oli kangertelevaa ja

¹⁸⁹ http://www.opendemocracy.net/democracy-ukraine/two_years_4218.jsp# 7.1.2007

¹⁹⁰ sama

¹⁹¹ <http://www.unian.net/news/print.php?id=181479> 2.2.2007

vaivalloista. Sopimuksia tärkeistä aiheista ei saatu tehtyä. Tämän vaiheen aikana Ukraina pyrki tietoisesti kauemmaksi Venäjästä. Aluksi tämä suunta ei tarkoittanut siirtymistä lähemmäksi länttä. Vasta Ukrainan luopuessa ydinaseistaan 1994, alkoi sen suhteet länteen merkittävästi kohentua. Suhteissa Venäjään ei tänä ajanjaksona tapahtunut merkittävää muutosta. Länsimaiden suhteiden positiiviseen kehitykseen vaikutti myös ehkä yllättäen uusi presidentti Leonid Kutchma. Vaikka Kutchma lupailikin aluksi läheisiä suhteita Venäjään, lähensi hän Ukrainan suhteita myös länteen ja erityisesti Natoon. Odotettiin myös Venäjän suhteiden parantuvan välittömästi Kutchman valinnan jälkeen. Kutchma oli Itä-Ukrainasta kotoisin ja hänet koettiin avoimemmaksi kompromisseille kuin edeltäjänsä Kravtšuk. Suurimpana kiistana Ukrainan ja Venäjän välillä oli tuolloin Mustanmeren laivasto. Ukraina pyrki edelleen turvaamaan itsenäisyytensä minimoimalla yhteistyön IVY:n ja Venäjän kanssa. Myös Venäjän asenne oli eräs merkittävä syy siihen, etteivät maiden suhteet alkaneet normalisoitumaan.

Laivastoa koskevaan kiistaan saatiin ratkaisu vasta vuonna 1997. Tämä oli Ukrainan ja Venäjän suhteiden käännekohta lämpimämpiin suhteisiin. Naton laajentuminen oli tuolloin käynyt selväksi ja Ukraina oli alkanut lähentyä länteen. Tästä johtuen Venäjä ja Ukraina saivat viimein sovittua suurimman kiistansa. Moskova suostui allekirjoittamaan sopimuksen laivaston jakamisesta molemmille osapuolille hyväksyttävin, muttei tavoitelluin ehdoin. Tuolloin suurimmat poliittiset kiistat oli saatu maiden välillä ratkaistua, mikä oli edellytys suhteiden normalisoinnille. Venäjän täytyi alkaa suhtautumaan realistisemmin Ukrainaan, sillä Ukraina oli alkanut lähentyä erityisesti Natoa ja Venäjä koki sen pakenevan pois vaikutuspiiristään. Ystävyys- ja yhteistyösopimuksen kirjoittamisen jälkeen edellytykset Ukrainan ja Venäjän suhteiden parantumiselle oli luotu.

Merkittävä parantuminen maiden suhteissa alkoi tapahtua vuonna 2000. Kutchman valinta toiselle kaudelle ja Viktor Jushtshenkon valinta pääministeriksi nostivat aluksi toiveita Ukrainan suuntautumisesta länteen. Tämä ei kuitenkaan toteutunut. Päinvastoin, moni asia pienensi Ukrainan välimatkaa Venäjään. Todennäköisesti juuri vuonna 2000 alkanut merkittävä talouskasvu alkoi avata ukrainalaisten silmiä. Ukrainan elintarvike-, teräs- ja kevytteollisuus ei kykene kamppailemaan Keski-Euroopan markkinoilla ja niiden pääasialliset vientimarkkinat ovatkin Venäjällä. Ukrainan mahdollisuutena saavuttaa riippumattomampi asema Venäjästä on pidetty nimenomaan talouden kehittymistä. Vuoden 2000 talouskasvu osoittikin, että nimenomaan Venäjän kanssa tehtävä yhteistyö ja kaupankäynti talouselämän saralla vetävät Ukrainan talouden nousuun. Ukrainalaiset vaikuttajat alkoivat ymmärtää, ettei

yhteistyölle Venäjän kanssa ole olemassa realistisia vaihtoehtoja. Samana vuonna Venäjän kanssa tehdyn maakaasusopimuksen ehdot olivat lisäksi Ukrainalle hyvät.

Venäjän kanssa tehtävän yhteistyön lisäämiseen vaikutti talouden lisäksi muutkin seikat. Yhteistyö lännen kanssa koki kolauksen muun muassa Kosovon sodan takia vuonna 1999. Myös poliittinen kriisi Ukrainassa syksyllä 2000 ja keväällä 2001 vahingoitti Ukrainan suhteita Euroopan Unioniin merkittävästi. Ukrainan asetoimitukset Makedoniaan vuonna 2001 vahingoitti suhteita erityisesti Natoon. Lisäksi syytökset, joiden mukaan Ukraina olisi toimittanut aseita Talibanhallinnolle ja tutkajärjestelmän Irakiin lisäsi lännen epäluuloisuutta maata kohtaan.

Merkittävä syy Ukrainan ja Venäjän suhteiden paranemisessa oli myös Venäjän uusi presidentti Vladimir Putin, joka pyrki pragmaattiseen politiikkaan Ukrainan kanssa. Putinin aikana Moskova on hyväksynyt Ukrainan itsenäisyyden ja tehnyt politiikasta maiden välillä helpompaa. Venäjä myös alkoi keskittyä enemmän kahdenkeskisten sopimusten tekoon jättäen IVY:n taustalle. Putin myös nosti Ukrainan Venäjän ulkopolitiikan prioriteetiksi. Vuosina 2000-2003 Ukrainan ja Venäjän suhteiden ilmapiiri koki perusteellisen muutoksen. Tämän mahdollisti Ystävyyss-, yhteistyö- ja kumppanuussopimuksen ratifiointi, jossa molemmat osapuolet tunnustivat toisen alueellisen koskemattomuuden vuonna 1999.

Kaikesta edellä mainitusta johtuen vuosi 2000 oli merkittävä Ukrainan ja Venäjän suhteille. Ukrainalaiset kokivat talouskasvun ja havaitsivat sen olevan Venäjän talouskasvun ja markkinoiden ansiota. Samaan aikaan pettymykset lännen suhteen vahvistivat käsitystä, ettei Ukraina kiinnosta Eurooppaa lähellekään niin paljon kuin optimistisimmat ukrainalaiset olivat kuvitelleet. Venäjä todennäköisesti palkitsi (ja samalla vahvensi ukrainalaisissa herännyttä ajatusta että läheisempi yhteistyö kannattaa Venäjän kanssa) Ukrainan vuoden 2000 lopulla tehdyllä maakaasusopimuksella.

Silti ongelmiakin Ukrainan ja Venäjän välillä esiintyi. Maat ajautuivat vuoden 2003 aikana kauppasotaan, mikä vaikeutti Ukrainan vientiä Venäjälle. Myös venäläisten vaikutusvalta Ukrainassa lisääntyi. Venäläisomistukseen siirtyi jopa puolet Ukrainan teollisuudesta vuosien 2000 ja 2001 aikana. Venäjä pyrki myös vähentämään omaa riippuvuuttaan Venäjästä rakentamalla Ukrainan alueen ohi kulkevia putkistoja, jotta sen kaasun ja öljynvienti olisi vähemmän riippuvainen Ukrainasta.

Miksi Ukraina sitten alkoi suuntautua Venäjän suuntaan? Yksi syy on kaikkien vaihtoehtoisen suunnitelmien epäonnistuminen. GUUAM-ryhmä osoittautui taloudellisesti tehottomaksi ja turvallisuuspoliittisesti merkityksettömäksi. Ukrainan yritykset saavuttaa asema Kaspianmeren alueen energiakuljetuksissa osoittautui tuloksettomaksi. Yhteistyö Keski-Euroopan maiden kanssa toi niukkoja tuloksia ja Euroopan Unionin laajentuminen tulisi pysähtymään Ukrainan länsirajalle. Näin ollen realistiset odotukset Eurooppaan siirtymisestä laskivat.

Merkittävä muutos Ukrainan ja Venäjän suhteissa tapahtui vuonna 2004, jolloin Ukrainan presidentinvaalit muuttivat asetelmaa maiden välillä. Venäjän tukema Janukovytsch hävisi uusintakierroksella länsimieliselle Jushtshenkolle. Tämä oli raju pettymys venäläisille. Vaalien vilpillisuus ja Jushtshenkon myrkytystapaus ei vaikuttanut hyvälle länsimaiden silmissä. Mutta Oranssin vallankumouksen mielenosoitukset ja ihmisten aktiivisuus taistella demokratian puolesta herätti Euroopan mielenkiintoa ja asetti toiveita Ukrainan valinneen sittenkin Euroopan kumppanikseen. Tähän viittasivat myös uuden valtionjohdon suunnittelemat hallinnolliset, taloudelliset ja yhteiskunnalliset uudistukset.

Ukrainan johtajat päättivät muuttaa ulkopolitiikkaansa siten, ettei se enää olisi suunnattu ”joko itään tai länteen”. Uuden Ukrainan piti pystyä siirtymään molempiin suuntiin. Tavoitteena oli siirtyä kohti Euroopan integraatiota kehittämällä samalla hyvät suhteet Venäjään. Tästä oli jo ensimmäisessä kokouksessa kiistaa. Osa halusi mieluummin strategisen kumppanuuden Venäjän kanssa erityisesti talouselämässä. Tuolloin Ukraina kuitenkin käänsi tavoitteitaan ja suuntaustaan enemmän Euroopan suuntaan.

Vuoden 2005-2006 vaihteessa Ukraina ja Venäjä kiistelivät maakaasuhinnoista. Moni on epäillyt tämän Venäjä hinnankorotuksen olleen ”rangaistus” Oranssista vallankumouksesta. Oranssin vallankumouksen huuma on tosin jo haihtunut. Ukrainalla kuitenkin menee kohtuullisen hyvin kaikilla aloilla. Talous kasvaa, valuutta on vakaa, ulkomaiset investoinnit ovat lisääntyneet ja budjetti on hallinnassa. Demokratia on kehittynyt ja vuoden 2006 parlamenttivaalit olivat vapaat. Media saa toimia itsenäisesti. Silti voidaan kuvitella seuraavan käännekohdan olevan tällä hetkellä meneillään ja Ukrainan olevan lähentymässä Venäjää. Naton ja EU:n kanssa yhteistyötä jatketaan, mutta näiden jäsenyyteen on pitkä matka. Ukrainan tulee ensimmäisenä liittyä WTO:n jäseneksi, mikä saattaisi avata mahdollisuuksia lähentyä Euroopan Unionia. Venäjän kanssa tehtävälle yhteistyölle ja hyvälle suhteille ei ole kuitenkaan näkyvissä vaihtoehtoja.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tuloksena voi havaita Ukrainan ja Venäjän suhteiden muuttuneen useaan otteeseen. Ukraina on ollut suunnannut politiikkaansa useasti länteen ja itään. Selkeää linjaa on ollut vaikea saavuttaa. Neuvostoliiton romahdettua Ukraina halusi säilyttää itsenäisyytensä ja siksi etäännyi Venäjästä ja Itsenäisten valtioiden yhteisöstä. Länneltä ei kuitenkaan tullut haluttua tukea vasta kuin Ukrainan luovuttua ydinaseistaan. Venäjän kanssa suhteet alkoivat parantua vasta Mustanmeren laivastoa koskevan kiistan ratkettua ja Venäjän tunnustettua Ukrainan itsenäisen aseman ja suvereniteetin. Siihen asti molemmilla osapuolilla oli epärealistiset tavoitteet toistensa suhteen. Maiden suhteet paranivatkin vuoden 1997 jälkeen ja alkoivat toden teolla parantua vuonna 2000. Tämä johtui Ukrainan vaihtoehtoisten suunnitelmien epäonnistumisesta, lännen tuen puutteesta, Venäjän talouden nostattamasta talouskasvusta ja pragmaattisemmista suhteista valtion johtajien kesken. Seuraava merkittävä muutos suhteissa tapahtui vuoden 2004 presidentinvaalien jälkeen, kun länsimielinen presidentti Jushtshenko valittiin presidentiksi. Tämä oli suuri pettymys Venäjälle. Oranssin vallankumouksen osapuolet lupailivat positiivisia muutoksia ja siirtymistä lännen suuntaan. Tämä herätti myös Euroopan unionin toiveita Ukrainan suhteen. Nyt kaksi vuotta myöhemmin voidaan todeta, etteivät uudistukset ole olleet niin onnistuneita kasvavasta taloudesta huolimatta. Lännen tuki on jäänyt vähäiseksi, sillä EU odottaa tekoja, ei puheita. Niinpä ukrainalaissa onkin tällä hetkellä venäläismielinen pääministeri ja hallitus. Presidentin valtaa on kavennettu, ja Ukraina on kääntänyt katsettaan presidenttiä lukuun ottamatta Venäjän suuntaan.

Miksi Ukraina on sitten alkanut suuntautua taas lähemmäksi Venäjää? Siihenhän viittaavat pääsy Venäjän kanssa helpohkosti vuotta 2007 koskevaan kaasusopimukseen, länsimielisten (presidentin nimittämien) ministerien eroamiset hallituksesta ja pääministerin lausunnot. Yksi syy on Oranssin vallankumouksen herättämät toiveet ja lupaukset välittömistä muutoksista, mitä ei toivotussa laajuudessa tapahtunut. Muutoksia kyllä tapahtui, muttei niin paljon kuin ukrainalaiset olivat toivoneet. Lisäksi kun taloudella menee hyvin, mikä on suurelta osin Venäjän markkinoiden ansiota, saattavat ihmiset mieltää venäläismielisten poliitikkojen kannan paremmaksi kuin muiden, sillä lähes kaikki ukrainalaiset poliitikot ovat osoittaneet, etteivät kykene toteuttamaan lupauksiaan.

Toinen syy on eliitin kinastelu, mikä on ollut ominaista Ukrainan politiikalle jo pitkään. Vuoden 2006 parlamenttivaalien tuloksena ei muodostunut oranssia koalitiota vaan aivan päinvastainen liittouma. Näin venäläismieliset puolueet pääsivät valtaan pääministeri Janukovytsin johdolla. Hän on tosin kinastellut presidentin kanssa eikä Janukovyts ja presidentin ulkopoliittinen linja ole yhtenäinen. Tämä on johtanut muutoksiin hallituksessa venäläismielisten hyväksi.

Ehkä tärkein syy, miksi Ukraina on suuntautumassa Venäjään, johtuu Euroopan Unionista. Oranssin vallankumouksen jälkeen ukrainalaiset odottivat Euroopan ottavan heidät avosylin vastaan. Mutta mitään sellaista ei ole tapahtunut. EU ei ole ilmaissut haluavansa Ukrainaa jäseneksi edes kaukaisessa tulevaisuudessa. Monet EU:n pienemmät valtiot kuten Puola ja Baltian maat ovat olleet jäsenyyttä kannustamassa, mutta suuret maat kuten Saksa ja Ranska eivät ole ilmaisseet halukkuuttaan Ukrainan jäsenyydelle. Ne haluavatkin pitää hyvät suhteet Venäjään. EU:lla on lisäksi ongelmia Romanian ja Bulgarian jäsenyyksien kanssa sekä mahdollisen tulevan ehdokasmaan, Turkin kanssa. Lisäksi Ukrainan strateginen kumppani Yhdysvallat on muodostanut vahvan toiminnallisen painopisteensä Lähi-itään. Irak, mahdollisesti Iran ja myös kaukaisempi Pohjois-Korea muodostavat suoranaisten uhkan Yhdysvalloille ja voidaan olettaa USA:n painopisteen pysyvän noilla alueilla pidempään. Lisäksi ukrainalaisten Nato-kannatus on alhainen, vain noin 15-20%. Natoakaan ei siis haittaa pieni harkintavaihe. Nato haluaa tehdä yhteistyötä jatkossakin Ukrainan kanssa, mutta jäsenyydestä on aivan liian aikaista puhua.

Ukrainan ja Venäjän välillä on merkittävä keskinäisyysriippuvuussuhde. Ukrainan talous on syvästi riippuvainen Venäjän taloudesta. Ukraina on riippuvainen Venäjän maakaasusta ja öljystä. Ukraina tarvitsee Venäjän markkinoita, jotta sen oma talouselämä kykenee toimimaan. Venäjä on Ukrainan tärkein vientialue. Venäjä sen sijaan tarvitsee Ukrainan puskurina itsensä ja lännen välille. Mikäli Ukraina liittyisi Natoon, Moskovasta olisi vain muutaman sadan kilometrin matka Naton rajalle. Miten sitten onnistuisi Venäjälle tärkeiden tutka-asemien ja Sevastopolin laivastotukikohdan käyttö? Venäjä tuskin haluaisi vaarantaa näiden strategisesti tärkeiden sotilaskohteiden joutuvan entisen vastapuolen hallintaan. Ukrainan tuottamat elintarvikkeet ovat Venäjälle tärkeitä, mutta tarvittaessa Venäjä voisi hakea vaihtoehtoisia toimittajiakin näille helpohkosti korvattaville tuotteille. Venäjä on kuitenkin vielä riippuvainen Ukrainan läpi kulkevasta raaka-aineiden siirtoputkistosta. Näin voidaan sanoa maiden olevan riippuvaisia toisistaan, mikä kaventaa maiden itsenäistä päätöksentekovaltaa. Venäjä on osapuolista vahvempi ja se pyrkii aktiivisesti vähentämään

riippuvuuttaan esimerkiksi Ukrainan kaasuputkistosta. Ukraina ei kykene vähentämään riippuvuuttaan Venäjästä, jollei se saisi merkittävää taloudellista tukea ulkopuolelta.

Euroopan unionin näkökulmasta Ukraina on liian kaukana, sen sisämarkkinat eivät ole tällä hetkellä riittävän ostokykyiset eivätkä ukrainalaiset tuotteet ole kilpailukykyisiä Euroopan markkinoilla. Keski-Eurooppa haluaa, että kaasu virtaa Ukrainan läpi häiriöttä. Siksi EU:n suuret valtiot kannattavatkin Ukrainan ja Venäjän välillä olevan hyvät suhteet. Euroopan unioni on huolissaan demokratian kehityksestä maassa, muttei sillä ole intressejä haastaa Venäjää tosissaan. Lisäksi unionin mahtimaat haluavat mielellään rakentaa kahdenkeskisiä sopimuksia Venäjän kanssa ja ylläpitää hyvät suhteet Venäjään. Näitä suhteita haittaisi Venäjän haastaminen Kiovassa.

Ukrainan tilanteessa onkin paljon yhtäläisyyksiä vuosien 2000-2002 tilanteeseen. Länsimaita ei kiinnosta niin paljoa Ukrainan tilanne, tosin eri syistä kuin vuosituhaten vaihteessa. Voi kuitenkin olla, että vaikka viime aikoina länsimieliset ovatkin menettäneet sekä kannatustaan että valtaansa Ukrainassa, on vielä liian aikaista arvioida miten se tulee vaikuttamaan Ukrainan Euroopan pyrkimyksiin. Joka tapauksessa oli puhe EU:n tai Naton jäsenyydestä, Ukrainan suhteet Venäjään on oltava kunnossa. Venäjä on ja tulee olemaan Ukrainan tärkein kumppani jatkossakin. Maantieteellinen, geopoliittinen, taloudellinen, kulttuurillinen ja poliittinen side takaa tämän.

Venäjä on luonnollisesti kiinnostunut omasta hyvinvoinnistaan, vallastaan ja pyrkii siksi dominoimaan muita entisiä neuvostotasavaltoja. Venäjä ei kuitenkaan ole Ukrainan kohdalla pyrkinyt tähän sotilaallisella painostuksella vaan käyttämällä taloudellisia tekijöitä. Venäjä pyrkii aktiivisesti eroon omasta riippuvuudestaan Ukraina. Tähän viittaa Venäjän kaasuputkihankkeet esimerkiksi Baltiassa ja Suomenlahdella. Tämä on Venäjälle lähes luonteenomainen tapa tavoitella mahdollisimman korkeaa omavaraisuutta.

Venäjä yritti pitää kiinni kontrollistaan ja pyrkien maksimoimaan suhteellisen valtansa Ukrainassa. Se pyrki kontrolloimaan ja hillitsemään Ukrainan vallan kasvua. Koska Venäjä näki Ukrainan heikkona valtiona, pyrki Venäjä käyttämään Itsenäisten valtioiden yhteisöä välineenään turvatakseen valtatyhjiössä olevan valtion etupiiriinsä. Poliitiikka muuttui vuoden 1997 jälkeen konkreettisemmaksi ja viimeistään vuonna 2000 Venäjä alkoi palkita Ukrainaa sille suosiollisista päätöksistä. Ukraina sai lukuisia edullisia taloussopimuksia vastineeksi positiivisesta suhtautumisestaan Venäjään.

Ukraina ei ole onnistunut käyttämään hyväksi niitä muutamia teollisuuden aloja joista Venäjä oli riippuvainen. Tällä hetkellä Venäjälle täysin korvaamattomia teollisuudenaloja Ukrainassa on vain kaasunsiiirtojärjestelmä. Senkin suhteen saattaa lähitulevaisuudessa tulla muutoksia. Vaihtoehtoina Ukrainalla on yhteistyön lisääminen lännen kanssa, mikä saattaisi tulevaisuudessa tarkoittaa EU:n tai Naton jäsenyyttä. Tämä ei kuitenkaan onnistu ilman radikaaleja lainsäädännöllisiä muutoksia koskien muun muassa taloutta, demokratian kehittämistä ja muita EU:n asettamia vaatimuksia. Itse asiassa Ukrainan ja EU:n suhteet muodostavat oravanpyörän, jossa Ukrainalta odotetaan tekoja, jotta se saisi tukea Euroopalta, mutta jotta Ukraina kykenisi tekemään riittävän rajuja uudistuksia, se tarvitsee rahoitusta ja neuvonantoa ulkopuolelta. Tämän takia Ukrainan ja EU:n suhteet ovat haasteelliset.

Läheiset taloussuhteet Venäjän kanssa ei tarkoita suoranaista uhkaa Ukrainan itsenäisyydelle eikä pyrkimyksille länteen. Mitä enemmän valtioiden talousyhteistyö syvenee, sitä tärkeämmäksi käy Ukraina myös Venäjälle. Taloudessa näkyy selvimmin maiden välillä oleva keskinäisriippuvuus. Kuitenkin ukrainalaisten yritysten omistajuuden siirtyessä enemmässä määrin venäläisomistukseen on Ukrainan päättäjien otettava huomioon yhä enemmän taloussuhteet ja talousyhteistyö Venäjän kanssa. Venäläiset tuovat Ukrainaan tärkeää pääomaa teollisuuden ja laitosten kehittämiseksi, mikä parantaa ukrainalaisten laitosten kilpailukykyä ja avaa markkinoita Venäjälle. Lisäksi tällä on huomattava työllistävä vaikutus varsinkin Ukrainan itä- ja eteläosissa. Jos Venäjän taloudella menee hyvin, menee hyvin myös Ukrainan taloudella. Lisäksi mikäli Ukraina toimisi täysin markkinatalousperiaatteiden mukaisesti, se tuskin kykenisi maksamaan kaasulaskuaan.

Oman lisänsä tähän tuovat rikkaat oligarkit, jotka omaavat paljon valtaa. Heistä osa on jopa Ukrainan politiikassa aktiivisesti mukana ja heillä on paljon vaikutusvaltaa politiikassa. Näiden liikemiesryhmien etuna ovat Ukrainan läheiset suhteet Venäjään. Jos Ukrainassa olisi länsieurooppalainen lainsäädäntö, ei heidän rikastumisensa olisi ollut mahdollista. Kytkökset Venäjän vastaaviin liikemiehiin on vankat huolimatta Putinin yrityksistä vähentää oligarkkien valtaa. Oligarkit ja heidän suuri valtansa poliittisesti on eräs EU:n ja Ukrainan suhteita haittaava tekijä.

Venäjä on käyttänyt politiikkanaan Ukrainan kohdalla lukuisasti palkitsemis- tai edunmenetys menettelytapaa. Ukrainan ongelmana on ollut identiteetin puute politiikassa ja selvyys siitä, mikä oikeasti olisi maalle parasta. Esimerkiksi liberaali Jushtshenko on asettanut jatkuvasti

suuria toiveita lännen, Yhdysvaltojen ja kansainvälisten järjestöjen tukeen. Nämä toiveet ovat olleet usein ylimitoitettuja, sillä lännessäkään ei pelkästään kuunnella mitä sanotaan vaan mitä tehdään. Valtionjohtajien tavoitteiden ristiriidat ovat sekaannuttaneet valtion ulkopoliitiikan tavoitteita tehden politiikasta tehottomampaa. Tämän takia kansalaiset ovat menettäneet uskoaan vallitseviin johtajiin.

Parin seuraavan vuoden tapahtumat tulevat olemaan merkittäviä Ukrainan jatkokehitykselle. Kehittykö se samaan suuntaan kuin Venäjä? Venäjän presidentinvaalit 2008 tulevat olemaan merkitykselliset myös Ukrainalle. Niiden lopputuloksesta ja siitä, ketkä Venäjää hallitsevat riippuu moni asia. Uusi presidentin valtaa vähentänyt perustuslakikin on tavallaan osunut Jushtshenkoa omaan nilkkaan. Nyt presidentillä ei enää ole oikeuksia eikä valtuuksia puuttua niin paljon hallituksen toimiin.

Ukrainalle olisi hyväksikin saada muutamaan vuoteen yhtenäisemmin toimiva valtionjohto. Ehkä hallituksen putsaaminen presidentin suosimista henkilöistä ei välttämättä ole huono asia. Tämä saattaa luoda maan ulkopoliitikasta yksinkertaisempaa ja muille helpommin ymmärrettävää. Tätä kautta saattaa myös lännen kiinnostus maahan herätä. Jos poliittiset olot ovat jatkuvasti epävakaat ja lausunnot sekä mielipiteet vaihtelevat vastaajasta riippuen ääripäästä ääripäähän. Jos kukaan ei tunnu varmuudella tietävän kenelle ulkopoliitikasta tulee tai kannattaisi puhua, ei tuloksiakaan voi syntyä. Opposition tulee kuitenkin kehittää yhtenäisempi sävel haastaakseen hallituksessa olevat puolueet.

Ukrainan presidentinvaalit vuonna 2009 ovat luonnollisesti maan suunnalle tärkeitä. Lopputulokseen vaikuttaa varmasti Venäjän vastaavat vaalit vuotta aikaisemmin. Seuraava Ukrainan presidentti tulee olemaan avainasemassa vastattaessa kysymykseen ”Jatkaako Ukraina suuntautumista Venäjään vai pyrkiikö se länteen, EU:n ja Naton jäseneksi?”. Euroopan Unionin jäsenyys vaatii Ukrainalta konkreettisia muutoksia, ei pelkästään puheita. Nato-jäsenyys on mutkikkaampi, sillä Naton kannatus Ukrainassa on vähäinen, ja se tuskin muuttuu nopeasti enemmistön kannattamaksi ajatukseksi.

Oletetaan, että Venäjän presidentinvaalien 2008 jälkeen Venäjä jatkaa toimintaansa samalla tavalla kuin tällä hetkellä. Todennäköisesti tällöin vuosien 2007-2008 aikana Ukraina ja Venäjä jatkavat lähentymistä varsinkin taloudellisissa kysymyksissä. Ukraina jatkaa puhetta varsinkin presidenttinsä suulla Euroopan unionin jäsenyydestä ja yhteistyöstä Naton kanssa.

Pääministeri hallituksensa kanssa ajaa hyviä suhteita Venäjään maan politiikan päämääräksi. Pidemmällä aikavälillä katsottaessa on siis odotettava ainakin vuoteen 2009 saakka, ennen kuin saadaan vastaus Ukrainan ja Venäjän suhteiden tulevalle kehitykselle. Mikäli tuolloin presidentiksi valitaan venäläismielinen kandidaatti, on todennäköistä että Ukrainan ja Venäjän suhteet lämpenevät edelleen huomattavasti, puhe Ukrainan Nato-jäsenyydestä vähenee ja tavoitteita EU:n jäsenyydelle ja aikataululle arvioidaan uudelleen. Jos uusi presidentti on länsimielinen, jatkunee tilanne samankaltaisena kuin nyt. Kansalaisten mielipide voi Ukrainassa muuttua nopeastikin. Koska parlamenttivaalit vuonna 2010 on vain vähän presidentinvaalien jälkeen, nousevat välivuodet ennen vaaleja erittäin tärkeiksi Ukrainan tulevalle suunnalle. Tuolloin suositumpi suuntaus tulee todennäköisesti voittamaan molemmat vaalit. On myös huomioitava, että politiikaltaan niin arvaamattoman maan kuin Ukrainan tulevaisuuden arvioiminen on erittäin haasteellista. Jo nyt on voinut huomata, että hyvin lyhyessä ajassa voi tapahtua erittäin paljon muutoksia. Taloudellisesti Ukrainan kohdalla näyttää valoisalta. Ukrainan talouden on arvioitu jatkavan hyvää kasvua vuonna 2007. Tähän vaikuttava tekijä on mahdollinen Ukrainan WTO-jäsenyys, minkä on arvioitu tapahtuvan vuoden 2007 aikana. WTO-jäsenyyden myötä myös suhteet länteen voisivat alkaa kohentua entisestään.

Venäjän pyrkiessä omavaraisuuteen ja luotettavuuteen maakaasu- ja öljytoimituksissa Keski-Eurooppaan ei se voi luottaa täysin Ukrainan läpi kulkevaan putkistoon. Siksi Venäjä onkin suunnitellut siirtävänsä energiaraaka-ainekuljetuksia Ukrainasta ja Valko-Venäjältä Suomenlahdelle ja Itämerelle. Tämä tarkoittaa Suomenlahden ja Itämeren merkityksen kasvua strategisesti tärkeäksi väyläksi Venäjälle. Näin ainakin heijastevaikutus Venäjän ja Ukrainan suhteiden kehittymisestä on lisäämässä Suomenlahden merkitystä Venäjälle. Lisääntynyt liikenne Suomenlahdella voi aiheuttaa tulevaisuudessa esimerkiksi ympäristökatastrofeja.

Suomelle ja Ukrainalle on molemmille yhteistä täysi riippuvuus Venäjän maakaasusta. Venäjä on käyttänyt maakaasua aseenaan vaikuttaakseen Ukrainaankin, ja tietyissä olosuhteissa voisi olla mahdollista kiristää energia-raaka-aineilla myös Suomea taipumaan Venäjälle suotuisaan päätökseen. Suomi tosin maksaa kaasustaan maailmanmarkkinahintaa, eikä Suomen ja Venäjän välillä ole niin suurta riippuvaisuussuhdetta kuin Ukrainalla on. Venäjän politiikka entisiä IVY-maita kohtaan on kuitenkin osoittanut, että se osaa ja voi käyttää taloudellisia painostuskeinoja saavuttaakseen päämääränsä.

6 PÄÄTÄNTÄ

Tämän tutkimuksen päämääränä on ollut selvittää muutokset ja niihin johtaneet syyt Ukrainan ja Venäjän suhteissa vuodesta 1991 vuoden 2007 alkuun saakka. Tutkimusta voidaan perustella mielestäni sillä, että Ukraina voi tulevaisuudessa koskettaa Suomea enemmän kuin nyt osaamme kuvitella. Mikäli maa joskus pääsee Euroopan Unionin tai Naton jäseneksi, alkaa se vaikuttaa samoissa keskusteluissa kuin Suomi. Venäjän rajanaapuruus on myös Suomea ja Ukrainaa yhdistävä tekijä. Molemmille Venäjä on ensiarvoisen tärkeä kumppani. Ukrainasta ei juuri Suomessa ole aikaisemmin tehty tutkimuksia. Venäjästä on tehty luonnollisesti huomattavan paljon. Ukraina on kuitenkin Euroopan mittakaavassa suuren potentiaalin omaava valtio. Se on pinta-alaltaan asukasluvultaan Euroopan suurimpia.

Tutkimus suoritettiin siten, että ensin rakennettiin tutkimukselle teoreettinen viitekehys ja selvitettiin Ukrainan historiaa ja arvioitiin Ukrainan strategista asemaa. Tämän jälkeen selvitettiin Ukrainan ja Venäjän suhteiden muutokset ja pyrittiin etsimään syitä muutoksille. Tässä pyrittiin käsittelemään poliittisia, maantieteellisiä, sotilaallisia ja taloudellisia tekijöitä. Kustakin kokonaisuudesta etsittiin keskeisiä muutokseen vaikuttavia tekijöitä. Kun keskeiset vaikuttavat tekijät oli löydetty, tarkasteltiin eri tekijöiden ja niiden vaikutussuhteita siten, että muutoksille saatiin kattava selitys.

Lähdeaineistona käytettiin eri tutkimuslaitosten julkaisuja ja raportteja, valtionjohdon puheita ja muuta Ukrainaa käsittelevää tutkimuskirjallisuutta sekä lehdistöä. Lähdekritiikkinä voidaan sanoa, ettei tutkijan kielitaidon puutteesta johtuen ollut aina mahdollista käyttää lähteenä alkuperäislähteitä, jotka olivat usein ukrainaksi tai venäjäksi. Asiantuntijahaastattelut olisivat voineet tuoda lisää näkökulmia ja syvyyttä lähdeaineistoon.

Tutkimusasetelman mukaan suhteiden kehittymistä pyrittiin tarkastelemaan monesta näkökulmasta. Poliittisten, sotilaallisten, taloudellisten ja maantieteellisten tekijöiden riittävä käsittely osoittautui haasteelliseksi. Vaikeutena oli saada kaikista osa-alueista yhtenäinen, helposti seurattava kokonaisuus. Tutkimuksen aikana havaittiin kohdemaiden välillä vallitsevan keskinäisriippuvuussuhde, joka vaikuttaa molempien ulkopoliittisiin päätöksiin. Venäjä on osapuolista vahvemmassa asemassa, ja se pyrkiikin vähentämään riippuvuussuhdettaan Ukrainasta. Realismi sopii hyvin Venäjän tutkimukseen, sillä sen toiminta on voimapolitiikkaa ja realismia selvimmillään.

Tutkimusasetelman heikkoutena oli se, että samoja asioita käsitellään useita kertoja eri tekijöitä arvioitaessa. Tämä saattaa vaikuttaa toistolta, vaikka eri muutokseen vaikuttavia tekijöitä on kunkin tapahtuman osalta pyritty painottamaan.

Aiheen jatkotutkimus on tarpeellista, koska Ukraina on jälleen siirtymässä kohti Venäjää. Lisätutkimuskohteena voisi olla Euroopan unionin vaikutus nykykyiseen kehitykseen. Varsinkin vuoden 2008 Venäjän presidentinvaalit tulevat olemaan tärkeitä myös Ukrainalle. Myös Venäjän toimet Georgian suhteen asettavat mielenkiintoisen näkökulman verrattaessa sitä Ukrainaan. Natoon tai Euroopan Unioniin liittyminen ei liene tällä hetkellä Ukrainalle ajankohtaista, mutta tämäkin tilanne saattanee muuttua nopeasti, kuten Ukrainan politiikalle on ollut ominaista.

7 LÄHTEET

1. JULKAISTUT LÄHTEET

Adomeit, Hannes. Reisinger, Heidi. Russia's Role in Post-Soviet Territory: Decline on Military Power and Political Influence. *Forssvarstudier* 4/2002.

Consensus Forecast Eastern Europe. *FOCUSECONOMICS*. June 2006.

Gromadski, Grzegorz. Lopata, Raimundas. Raik, Kristi. Friends or Family? Finnish, Lithuanian and Polish perspectives on the EU's policy towards Ukraine, Belarus and Moldova. *Ulkopoliittinen instituutti*. Espoo. Otamedia Oy. 2005.

EWI Conference Report. Ukraine, EU and Russia: Challenges and Opportunities for New Relations. Kiova. EastWest Institute 2005.

Forrström, Pentti. Itsenäisten valtioiden yhteisön (IVY) sotilaallinen integraatio. *Maanpuolustuskorkeakoulu*. Strategian laitos. Helsinki 1998. s. 118.

Haukkala, Hiski. Kohti ulottuvuuksien unionia. *Ulkopoliittinen instituutti*. 2002. Otamedia Oy. Espoo.

Haukkala, Hiski. Moshes, Arkady. Beyond "Big Bang": The Challenges of the EU's Neighborhood Policy in the East. *Ulkopoliittinen instituutti*. Otamedia Oy. Espoo 9/2004.

Hedenskog Jakob: The Ukrainian Dilemma, Swedish Defence Research Agency, Stockholm 2004

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. Tutki ja kirjoita. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino Oy. 2002

Juntunen Alpo: Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot, Gummerus Kirjapaino Oy Jyväskylä 2003

Kuzio, Taras. EU and Ukraine: A Turning Point in 2004?. European Union Institute of Security Studies. Paris 2003.

Lintonen Raimo. Johdatus kansainvälisen politiikan tutkimukseen. Helsinki. Strategian laitos. 1996

Łoskot-Strachota, Agata. Centre for Eastern Studies. The Russian Gas for Europe. Warsaw. 2006.

Moshes, Arkady. Nygren, Bertil. Slavic Triangle? Present and Future Relations between Russia, Ukraine and Belarus. Stockholm: Swedish National Defence College, 2002.

Moshes, Arkady. Ukraine in tomorrow's Europe. Ulkopoliittinen instituutti. Espoo. Otamedia Oy. 2003

Moshes, Arkady. Making a Difference. Why And How Europe Should Increase Its Engagement In Ukraine. Briefing Paper 6. Ulkopoliittinen Instituutti. 2006.

Movchan, Veronica. Kravchuk, Vitaliy. Giucci, Ricardo. Macroeconomic Forecast Ukraine Forecast No 2. Institute of Economic Research and Policy Consulting. 2006. Kiev.

Nojonen Martti. Poliitikka tutkimuksen kohteena, Porvoo-Helsinki-Juva, 1992

Olszanski, Tadeusz Andrzej. Ukraine and Russia: mutual relations and the conditions that determine them. Warsaw. 2002. Saatavana pdf-muodossa osoitteesta <http://pdc.ceu.hu/archive/00002222/>

Pilipenko Viktor, Kasjanov Georgi: Ukrainan historia, Gummerus Kirjapaino Oy, Helsinki 1997

Polyakov, Leonid. .U.S.-UKRAINE MILITARY RELATIONS AND THE VALUE OF INTEROPERABILITY. The Strategic Studies Institute 2004.s. 65-67

Razumkov Centre.Ukraines strategic partners study. National Security and Defense, 12. 2000.

Russett, B. Starr, H. Kinsella, D. World Politics. The Menu for Choice. Wadsworth. Canada 2004

Sherr, James. A Failing Partnership? Ukraine and the West. Conflict Studies Research Centre 2001.

Svinarenko, Arsenyi. Ukrainan uudistuspolitiikka valinkauhassa. Idäntutkimus 3/2005.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A.. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 2003

White Book 2005. Defence Policy of Ukraine. Ministry of Defence of Ukraine. Kyiv 2006.

Woehrel, Steven. Ukraine's Political Crisis and U.S. Policy Issues. CRS Report for Congress. Congressional Research Service. 2005.

Wotowski, Pawel. Ukraine. Another view. Centre for Eastern Studies. Warsaw 2003. s. 15

2. INTERNET LÄHTEET

Alexander's Gas & Oil Connections

<http://www.gasandoil.com/goc/company/cnr11404.htm>. "Seeming evidence of a link between Gazprom and Itera" viitattu 19.12.2006

Blackseafort

<http://www.blackseafort.org/English/AnaSayfa.asp> viitattu 12.1.2007

Ciaonet

http://www.ciaonet.org/temp/countries/ua_data.html viitattu 7.1.2006, 19.11.2006

Finpro

<http://www.finpro.fi/fi->

FI/Market+Information/Country+Information/Europe/Ukraine/Ukraina/ viitattu 29.11.2006

Globalsecurity

<http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/intro.htm> viitattu 7.11.2006, 19.12.2006

<http://www.globalsecurity.org/wmd/world/russia/mukachevo.htm> viitattu 12.2.2007

Helsingin Sanomat,

"Ukrainan vaalit sujuivat rauhallisesti" 27.3.2006,

"Ukrainan puolueet jatkavat nahistelua" 24.5.2006,

"Venäjän-mielinen Janukovytsch ehdolle Ukrainan pääministeriksi" 12.7.2006,

"Ukraina ja Venäjä pääsivät sopuun kaasusta" 17.8.2006

"Ukrainan ulkoministeri: Uusi hallitus mitataan teoissa". 31.8.2006

<http://www.hs.fi/> "Ukraina jäädytti Nato-pyrkimyksensä" viitattu 14.9.2006,

"Jushtshenko tuomitsi Ukrainan pääministeri Nato-lausunnon" viitattu 15.9.2006

"Ukrainan tuumaustauko tuskin hirvittää Natoa" viitattu 8.10.2006

”Viisi ministeriä jätti Ukrainan hallituksen” viitattu 19.10.2006

”Jushtshenko HS:lle: Ukrainalla oikeus hakea EU-jäsenyyttä” viitattu 21.10.2006

<http://www.hs.fi/ulkomaat/artikkeli/Presidentin+valta+uhkaa+murentua+Ukrainassa/1135224383811> ”Presidentin valta uhkaa murentua Ukrainassa” viitattu 2.2.2007

<http://www.hs.fi/ulkomaat/artikkeli/Putin+ei+aio+nimet%C3%A4+seuraaajehdokastaan/1135224747042> ”Putin ei aio nimetä seuraajehdokastaan” Viitattu 2.2.2007

<http://www.hs.fi/ulkomaat/artikkeli/Ukrainan+l%C3%A4nsimielinen+ulkoministeri+erosi/1135224696964> ”Ukrainan länsimielinen ulkoministeri erosi” viitattu 2.2.2007

<http://www.hs.fi/ulkomaat/artikkeli/Presidentin+valta+uhkaa+murentua+Ukrainassa/1135224383811> Presidentin valta uhkaa murentua Ukrainassa” Viitattu 2.2.2007

<http://www.hs.fi/ulkomaat/artikkeli/Valko->

[Ven%C3%A4j%C3%A4+uhkaa+lopettaa+kaasunjakelun+Eurooppaan/1135223930585](http://www.hs.fi/ulkomaat/artikkeli/Valko-Ven%C3%A4j%C3%A4+uhkaa+lopettaa+kaasunjakelun+Eurooppaan/1135223930585)

”Valko-Venäjä uhkaa lopettaa kaasunjakelun Eurooppaan”. viitattu 2.2.2007

International Energy Agency

http://www.iea.org/Textbase/country/n_country.asp?COUNTRY_CODE=UA&Submit=Submit#bottom viitattu 19.12.2006

Jane's Defense

https://www.milnet.fi/www4.janes.com/subscribe/jwaf/doc_view.jsp?K2DocKey=/content1/janesdata/binder/jwaf/jwafa292.htm@current&Prod_Name=JWAF&QueryText= viitattu 11.12.2006

www.janes.com viitattu 11.12.2006

Open Democracy

http://www.opendemocracy.net/democracy-ukraine/two_years_4218.jsp# viitattu 7.1.2007

People's Daily Online

http://english.people.com.cn/200507/14/eng20050714_196045.html Russia recognizes Ukraine's ownership of Tuzla Island viitattu 19.12.2006

Rannikonpuolustaja

Helaniemi, Lauri. Eurooppalaisten merivoimien kehittäminen.

<http://www.rannikonpuolustaja.fi/rp104/navyeur.htm> viitattu 13.2.2007

RIA Novosti

<http://en.rian.ru/world/20061016/54857837.html> Russia, Ukraine agree to start border demarcation. viitattu 19.12.2006

Ukrainan puolustusministeriö

<http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=en&part=history&sub=history> viitattu 11.6.2006

Unian

Russia-Ukraine relations improving, but problems remain.

<http://www.unian.net/news/print.php?id=181479> viitattu 2.2.2007

Woodrow Wilson School of Public and International Affairs

<http://www.wws.princeton.edu/cases/papers/ukraine.html> viitattu 9.2.2007

Yleisradio

<http://www.yle.fi/uutiset/taustat/kaikki/id25055.html> viitattu 11.6.2006

Zoominfo

Speech of A.M Zlenko at Heritage Foundation. 27.3.2001.

http://cache.zoominfo.com/cachedpage/?archive_id=0&page_id=157271658&page_url=%2f%2fwww.ukrchicago.com%2finform%2fnews_2001%2fmzs%2f0327sp_en.html&page_last_updated=2%2f15%2f2003+5%3a13%3a00+PM&firstName=Ukraine&lastName=Zlenko viitattu 19.12.2006

8 LIITTEET

LIITE 1 Ukrainan presidentinvaalien 2004 uusintakierroksen kannatusjakaumat:

LIITE 2 Ukrainan venäläisvähemmistön jakauma alueellisesti.

LIITE 3 Alueet Ukrainassa, joissa asuu yli 20% venäläisiä.

LIITE 4 Venäjän kaasuntoimitusreitit

LIITE 5 Gazpromin laajennushankkeet.

LIITE 6 Ukrainan talouden kehitys ja ennuste vuodelle 2007

LIITE 1

Ukrainan presidentinvaalien 2004 uusintakierroksen kannatusjakaumat:

192

¹⁹² <http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/images/041124-election.gif>

LIITE 2

Ukrainan venäläisvähemmistön jakauma alueellisesti.

193

¹⁹³ http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/images/ukraine_rus-01.jpg 7.2.2007

LIITE 3

Alueet Ukrainassa, joissa asuu yli 20% venäläisiä.

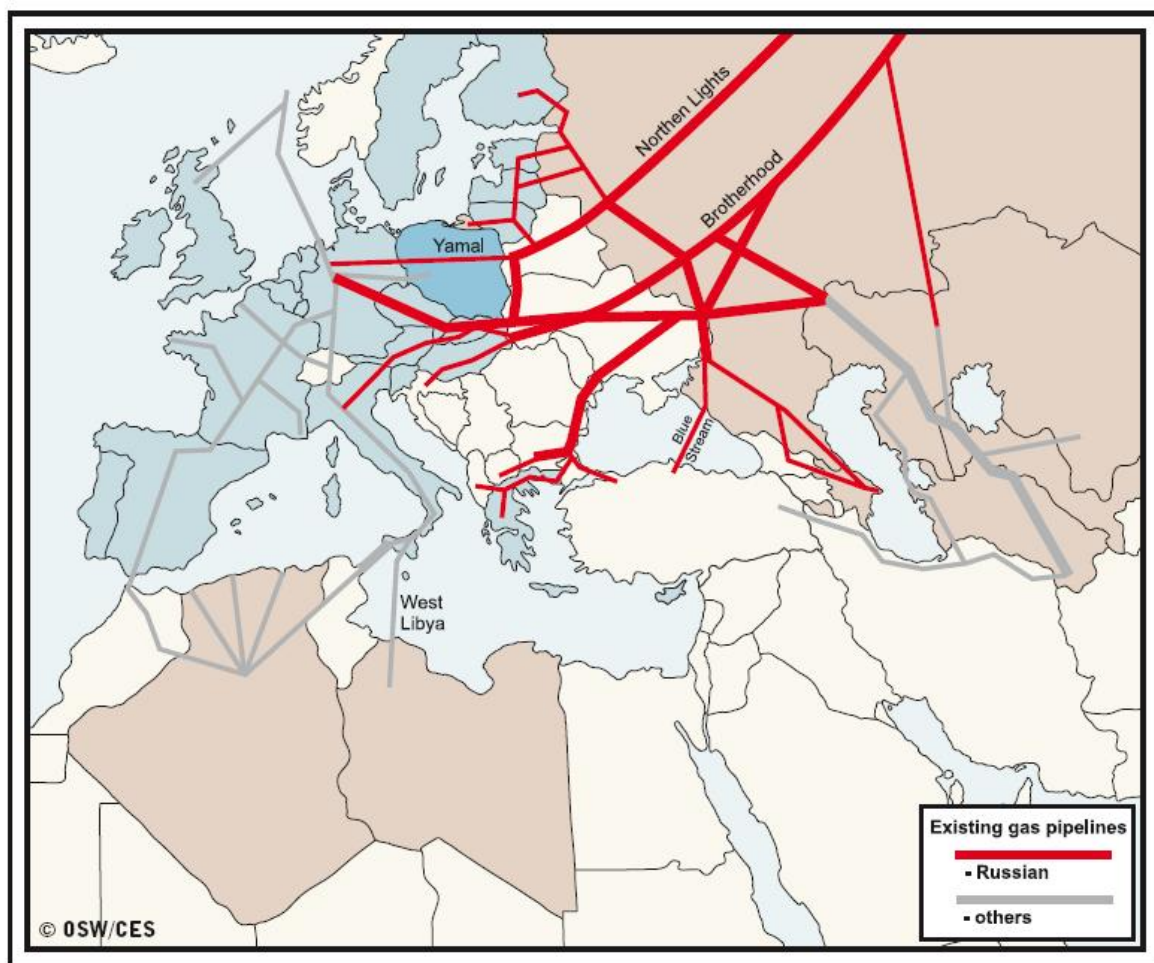

¹⁹⁴

¹⁹⁴ http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/images/ukraine_rus-02.gif

LIITE 4

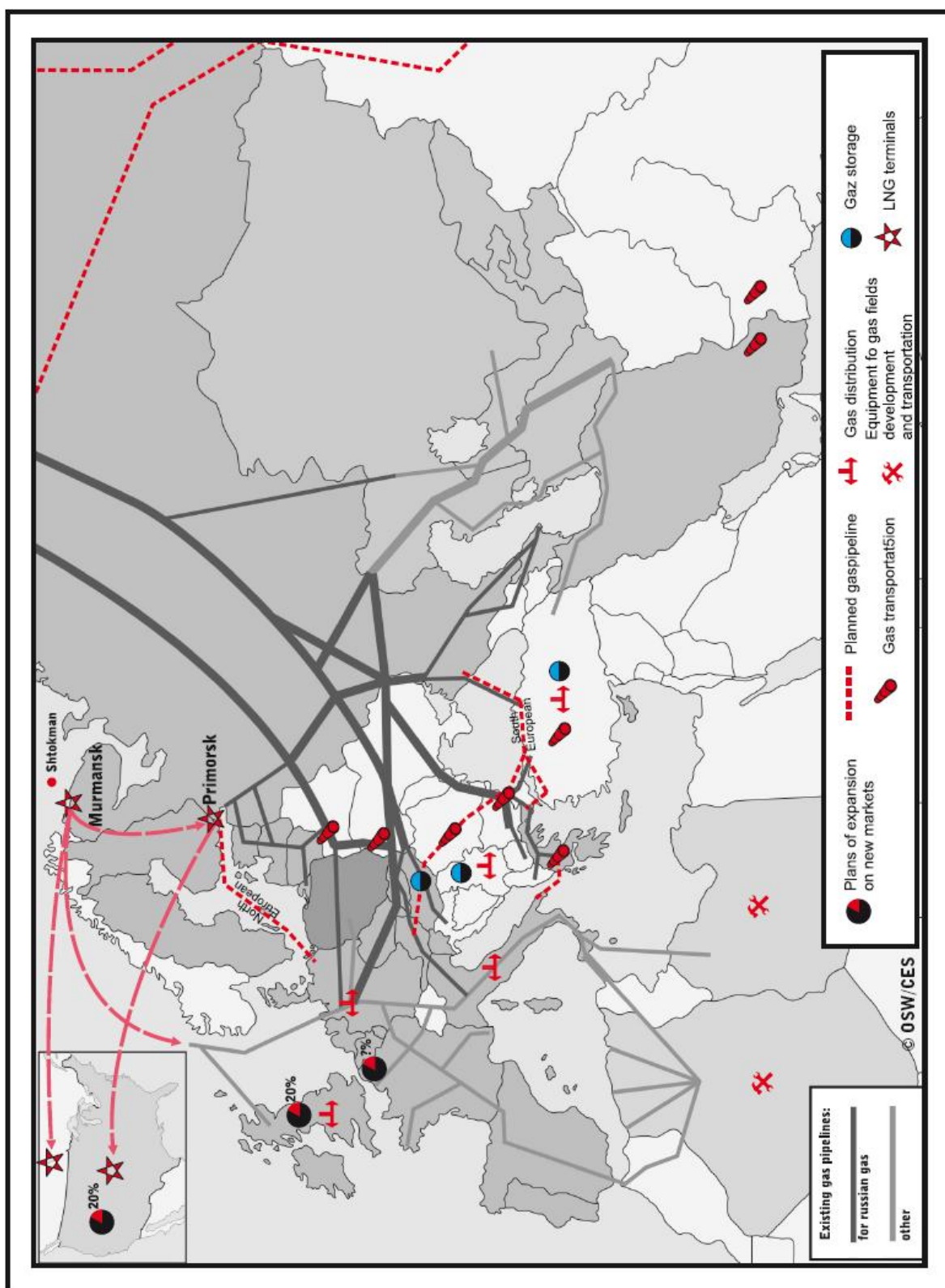
Venäjän kaasuntoimitusreitit

195

LIITE 5

Gazpromin laajennushankkeet.

LIITE 6

Ukrainan talouden kehitys ja ennuste vuodelle 2007

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Asukasluku	51,5	51,3	50,9	50,5	50,1	49,7	49,3	48,9	48,5	47,3	46,9	46,1	45,4
BKT(US\$miljardia)	37,0	44,6	50,2	41,9	31,6	31,3	38,0	42,4	50,1	64,9	82,9	89,0	100,7
BKT per asukas(US\$)	718	869	985	829	630	629	771	867	1033	1371	1766	1930	2219
Työttömyys (%)	5,6	7,6	8,9	11,3	11,9	11,6	10,9	9,3	9,0	8,7	7,1	7,2	7,2
Ulkomaanvelka(% BKT:sta)	-	-	22,2	31,2	44,2	39,0	33,7	43,2	47,5	47,1	46,8	39,5	38,5
Tuonti (muutos-%)	2,9	17,1	-1,1	- 17,0	- 20,5	15,4	13,0	6,3	29,3	27,9	21,8	20,6	10,9
Vienti (muutos-%)	2,5	9,1	-0,8	- 11,1	-3,7	19,2	8,7	9,2	27,2	40,8	4,8	8,1	10,8

197